

Tadqiqot.uz

**ЎЗБЕКИСТОН
ОЛИМЛАРИ ВА
ЁШЛАРИНИНГ
ИННОВАЦИОН
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ТАДҚИҚОТЛАРИ
МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

2021

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидаги изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

**30 APREL
№27**

CONFERENCES.UZ

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 27-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
7-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
27-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-7**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
27-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-7**

ТОШКЕНТ-2021

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2021]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 27-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 апрель 2021 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2021. - 70 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жахон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шоҳида Юсуповна (Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети)

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Ҳамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Рахмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

1. Boymatov Sunnatilla Chori o'g'li SHAFOAT RAHMATULLO TERMIZIY SHE'RIYATINING LINGVOPOETIK IMKONIYATLARI (ANTONIMLAR MISOLIDA)	8
2. Mambetkarimov Bakhadir Abatbaevich THE ROLE OF LEARNER'S PERSONALITY IN LANGUAGE LEARNING CLASSES	10
3. Nazarova Dildora THE IMAGE OF COLOR IN THE MIND OF A NATIVE SPEAKER	12
4. Norqulova Manzura Usmon qizi TOHIR MALIK ASARLARIDA QO'LLANILGAN DINIY MATNLARNING LINGVISTIK TAHLILI	14
5. Ochilova Sanobar Salomovna ONA TILI FANINING O'Z NAVBATIDA ADABIYOT FANIGA BOG'LIQLIGI	16
6. Shamsiyeva Maqsuda Bahronovna ONA TILI FANINING MAKTAB O'QUVCHILARIGA O'QITILISHIDAN MAQSAD VA O'QITISH TEXNOLOGIYALARI	17
7. Shamsiyeva Zamira Bahronovna ONA TILI DARSLARINI YANADA KREATIV TASHKIL ETISH ORQALI O'QUVCHILAR QIZIQISHINI OSHIRISH	18
8. Shamsiyeva Zebo Baxronovna ONA TILI FANINI O'QITILISHINING MAQSAD VA VAZIFALARI	19
9. Shomurotov Shuhrat Mustafoyevich ONA TILI FANINING O'QUVCHILARNI NUTQINI O'STIRISHDAGI O'RNI	20
10. Yodgorova Nilufar Abduqodirovna NOANA'NAVIY METODLAR VA ULARNING TA'LIM JARAYONIDAGI AHAMIYATI (ona tili va adabiyot darslari misolida)	21
11. Yuldosheva Dildora Normurodovna ENGLISH READING EXERCISES AND ITS USE	23
12. Yulduz Akramjon qizi Shodmonaliyeva TASDIQ-INKOR KATEGORIYALARI XUSUSIDA XULOSALAR	24
13. Сотволдиев Бунёдбек Тўлқинжон ўғли, Сотволдиева Исторахон Лутфулло қизи ИНГЛИЗ ЛИНГВОМАДАНИЯТИДА ФИТОНИМ ТУШУНЧАСИ	27
14. Avezova Zulfiya Boltaboyevna SHEVAGA XOS SO'ZLARNI O'QITISHDAGI MUAMMO VA YECHIMLAR	29
15. Bekchanova Nargiza Bahodirovna SINTAKSIS PREDMETINI O'RGANISH	31
16. Botirova Maxliyo Baxodir qizi FONETIK VOSITALARNING POETIK IMKONIYATLARI	33
17. Sattorova Sayyora Jabborovna NUTQ MADANIYATI MASALALARI	35
18. Xudayberganova Xosiyat Bekmatovna O'QITUVCHINING NUTQ MADANIYATI	37
19. Файзуллаев Ойбек Нуриллаевич О ПРОБЛЕМАХ ИЗУЧЕНИЯ И ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ	39
20. Хамраева Юлдуз Хамзаевна ОБЪЯСНЕНИЕ НЕРУССКИМ УЧАЩИМСЯ ПРОЦЕССА ОГЛУШЕНИЯ СОГЛАСНЫХ	41
21. Azimova Umida Abduraximovna O'QUVCHILARNING FIKRNI ERKIN BAYON ETISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH	42

22. Umarova Yulduzxon Narimanovna ONA TILI VA ADABIYOT FANINI O'QITISHDA PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALAR	44
23. Bekchanova Ruxsora Baxramovna, Bekchanova Nasiba Quziboyevna RUS TILI VA ADABIYOTI DARSLARIDA ZAMONAVIY TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH	46
24. Gulnoza Akhmadova METAPHORS AS REPRESENTATIVES OF CULTURE	48
25. Mirzatillayeva Shoxistaxon Mexmonjonovna JALOLIDDIN RUMIY IJODIDA KOMIL INSON TALQINI.....	50
26. Malika Mukhiddinova PRONOUNS IN COMMUNICATIVE SENTENCES IN KOREAN.....	52
27. Nurmetova Nodira Matqurbonovna NEMIS TILI DARSLARIDA ZAMONAVIY TA'LIM TEKNOLOGIYALARINI QO'LLASH.....	55
28. Ollomov G'ayrat Ollamovich, Ollaberganova Ziyoda Olimboyevna CHET TILLARINI O'QITISHDA INNOVATSION TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH	57
29. Qo'chqarova Xurshida Yo'ldashevna AGAR O'QUVCHI INGLIZ TILIDA SHE'R IJOD QILSA... ..	59
30. Sadikova Shakhriniso SEMANTIC CHARACTERISTICS OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN UZBEK AND ENGLISH LANGUAGES.....	60
31. Авезова Мая Рузиевна РОЛЬ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА.....	64
32. Таирова Роза Мамадалиевна ФОРМИРОВАНИЕ БИЛИНГВАЛЬНОЙ ЛИЧНОСТИ РУССКОЯЗЫЧНОГО РЕБЁНКА-КИТАЙСТА	66
33. Умарова Гулжан Ермекбаевна НЕКОТОРЫЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ КАЧЕСТВО ОБРАЗОВАНИЯ.....	68

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

SHAFOAT RAHMATULLO TERMIZIY SHE'RIYATINING LINGVOPOETIK IMKONIYATLARI (ANTONIMLAR MISOLIDA)

Boymatov Sunnatilla Chori o'g'li

TerDU Lingvistika: o'zbek tili I bosqich magistranti
sunnatillaboymatov@gmail.com (91) 589 08 18

Annotatsiya. Ushbu maqolada Surxon vohasining betakror ijodkorlaridan bir bo'lgan Shafolat Rahmatullo Termiziy she'riyatining lingvopoetik imkoniyatlari, shoir she'riyatining leksik-semantik rang-barangligi antonimlar asosida lingvistik tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Lingvopoetika, kommunikativ vazifa, ekspressiv vazifa, konstruktiv vazifa, akkumulyativ vazifa, konnotativ ma'no, oksyumoron, alliteratsiya, kontekstual antonimlar

Til jamiyat hayotida bir qancha muhim vazifalarni bajarib keladi. Tilshunoslikka oid zamonaviy adabiyotlarda tilning to'rt- besh vazifasi keltiriladi. Masalan, V. A. Virorin tilning kommunikativ (aloqa quroli, vositasi), ekspressiv (fikrlarni ifodalash), konstruktiv (fikrlarni shakllantirish), akkumulyativ (ijtimoiy tajriba va bilimlarni to'plash, saqlash) vzaifalarini farqlash lozimligini ta'kidlaydi [Винокур Г.О. О языке художественной литературы. -М., 1991., с-35.]. Badiiy asarlarni lingvistik jihatdan tadqiq etishga qaratilgan izlanishlarda, asosan, tilning ekspressiv vazifasiga alohida e'tibor qaratiladi. Shu bilan bir qatorda "Tilning poetik vazifasi", "Tilning estetik vazifasi", "Tilning badiiy vazifasi" atamaları ham qo'llaniladi. Bularning barchasini o'zida mujassam etgan soha -lingvopoetika hisoblanadi. Lingvopoetika – badiiy adabiyotda qo'llanilgan lingvistik birliklarning badiiy estetik vazifalarini, tilning konnotativ funksiyalarini o'rganadigan tilshunoslik sohasi hisoblanadi. Quyida esa Shafolat Rahmatullo Termiziy she'riyati lingvopoetik imkoniyatlari naqadar keng ekanligini misollar yordamida tahlil qilamiz.

Shafolat Rahmatullo Termiziy she'riyatidagi e'tiborga loyiq jihat shoirning zid ma'noli so'zlar – antonimlardan unumli foydalanishidir. Adib ijodida aslida antonim bo'lmagan so'zlarni zid ma'noli so'z sifatida kelishi o'ziga xos lingvoestetik hodisani yuzga keltiradi. Masalan, shoirning "Senga havas qilaman" she'rida ayni shu hodisani kuzatish mumkin:

Tulpor bo'lar mingan xivich otlaring.

Tegrang to'la **jo'ralaring, yotlaring,**

Qutlug' sening **shohliklaring, motlaring.**

Ushbu parchaning ikkinchi satrida "jo'ra" so'zi "do'st" ma'nosida qo'llangan, uning antonimi sifatida esa "yot" (begona) so'zidan foydalanilgan. Aslini olib qaraganda "jo'ra" (do'st) so'ziga antonim sifatida "dushman", "raqib", "ag'yor" so'zini qo'llash o'rinli bo'lardi. Lekin shoir "yot" (begona) so'zini qo'llash bu orqali kitobxonga o'zgacha, yangi estetik zavq bera oladi. Parchaning uchinchi satrida esa Shafolat Rahmatullo Termiziy kontekstual antonim qo'llashning mukammal namunasini yarata olgan:

Qutlug' sening **shohliklaring, motlaring.**

Shoir shaxmat sport turidagi eng mashhur ibora, "Shoh va mot" ni, asarda o'zgacha uslubda qo'llab, ajoyib qarama-qarshilik hosil qila olgan. Bu satrda "shohliklaring" "g'alablaring" ma'nosida, "motlaring" so'zi esa, "mag'lubiyat" ma'nosida noodatiy zidlikni hosil qilgan. Shafolat Rahmatullo Termiziyning "Dunyo" nomli she'rida esa so'zlarning leksik-semantik rang-barangligini kuzatish mumkin:

Kunga **kundosh, tunga yor,**

Oq, qora qilding yo'lim.

Bir **siyloving to'y, yor-yor,**

Bir **tuhfang** bo'ldi o'lim.

Ushbu parchaning 1-satri o‘zaro bir-birga zid ma’noli so‘zlardan tashkil topgan. “Kun” “tun”ga, “kundosh” esa, “yor”ga nisbatan antonimlikni yuzaga keltiryapti. Bir satrning bunaqangi to‘liqligicha qarama-qarshi ma’noli so‘zlardan tashkil topishi o‘ziga xos lingvopoetik hodisani hosil qilmoqda.

Shoir she’riyatida qo‘llangan antonimlarning yana bir o‘ziga xos jihatlaridan biri sifatida yana shuni keltirib o‘tish joizki, aksariyat hollarda o‘zaro bir-biriga qarama-qarshi ma’noli so‘zlarni birgalikda qo‘llash orqali umuman yangi ma’no ifodalash hollari kuzatiladi. Masalan, **“Ota tilagi” she’rida:**

“Aytilgan tilaklar bor **katta, kichik...**”

satrida katta-kichik antonimi birlashib yangi ma’no “barcha” so‘zining ma’nosini yuzga keltiradi.

“Besh darvoza” she’rida:

Otliq, piyodasan, ey yo‘lchi, diltang,

O‘tparastdek topin to‘xtab o‘tga ham...

ushbu parchada “otliq” va “piyoda” o‘zaro antonim leksemalarni birin-ketin keltirish orqali yangi bir ma’noviy butunlik “Kim bo‘lsang ham, ey yo‘lovchi” hosil bo‘layotganini kuzatish mumkin.

Shoir “Chaqirimlar” she’rida esa, ikki salbiy tushunchalarni: shoshqaloqlik va dangasalikni o‘zaro antonim sifatida qo‘llab, bu so‘zlarni “Shoshgan” “Mehnatkash” sifatida “Eringan” esa, “dangasa” ma’nosida qo‘llay olish imkoniyatini ajoyib topqirlik sifatida baholash mumkin:

Chaqirimlarning ortida yor,

Oy-u Quyosh, bor olam,

Shoshgan xursand,

eringanni tortar ular jazoga...

Guvohi bo‘lganingizdek, Shafoat Rahmatulla Termiziy she’riyatining lingvopoetik imkoniyatlari naqadar serqirra ekanligini birgina antonimlar misolida sizlarga yoritib berishga harakat qildik. Bunaqangi zabardast ijodkorlarning asarlari tilining badiiy-estetik imkoniyatlarini tadqiq etish va yuzaga chiqarish biz kabi yosh izlanuvchilar uchun asosiy vazifa bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shafoat Rahmatullo Termiziy. “Ozod so‘z”. Saylanma. “Yangi asr avlod”. Toshkent. 2003-yil
2. Ma’rufjon Yo‘ldoshev. Badiiy matn va uning lingvopoetik tahlili asoslari. Monografiya. Toshkent. 2007-yil
3. Ma’rufjon Yo‘ldoshev. Badiiy matn lingvopoetikasi. “Fan”, Toshkent. 2008-yil
4. Винокур Г.О. О языке художественной литературы. -М., 1991., с-35.

THE ROLE OF LEARNER'S PERSONALITY IN LANGUAGE LEARNING CLASSES

Mambetkarimov Bakhadir Abatbaevich

Qoraqalpog'iston Respublikasi, Shumanay tumani

24-maktab Ingliz tili o'qituvchisi

(99)9524115/ bakhadirmambetkarimov@gmail.com

Annotation: The aim of this thesis is showing the importance of learners' personality in language learning classes and the effect of personality on language learning process. It helps teachers to deal with the representatives of different personalities and clarify the ways and methods of working with them, which is valuable for the teachers. This also discusses the importance of knowing the learner's personality in achieving to effective teaching and learning.

Key words: learner's personality, learning style, individual differences, characteristics, academic performance, effective teaching, effective learning

In bringing up comprehensively advanced generation is in the hands of well-educated educational instructors. Our society is always in need of more well-educated, professional teachers who can teach effectively. Because it is not easy to deal with different learners who has various (background) personality, learning style, knowledge no matter how well-educated or experienced teacher you are. Knowing the personality of your learner is one of the best ways of dealing with your learners. It also means that by learning your learner you can teach them effectively.

Many of us believe that individual differences that are inherent in the learner can predict success or failure in language learning. Such beliefs may be based on our own experience or that of people we have known. For example, many teachers are convinced that extroverted learners who interact without inhibition in the second language and seek opportunities to practice language skills will be the most successful learners. In addition to an outgoing personality, other characteristics often believed to predict success in language learning are intelligence, aptitude, motivation, and the age at which learning begins.

In this scientific work, we will see whether these intuitions are supported by research findings. To what extent can we predict differences in the success of second language acquisition if we have information about learners' personalities, their general and specific intellectual abilities, their motivation, or their age? One of the important objectives in foreign language learning and teaching today is certainly learning more about the students and increasing the awareness in personal differences in the language classroom. In the history of language teaching, there used to be a hot debate about which methods the teachers need to apply to the teaching-learning process. However, in modern language teaching today, relating individually with the students on academic basis and trying to learn more about the student profile provides further advantages for the language learner and the teacher to meet the program goals and objectives. Here, the personality of the student appears to be in the core of the issue. According to Messick "there are three reasons for being interested in personality. They are; first, to gain scientific understanding, second, to access people and next, to change people" [3]. For Messick, the first one is theoretical while the second and the third ones are applicable.

In order to develop strategies for learning and teaching purposes, personality should be studied by the language teachers to provide a more fruitful learning and teaching environment both for himself and the learners, because there is a close connection between the personality of the student, the style and the strategy that the student develops in order to learn and the success (academic performance) achieved from a particular course at the end of the semester. Since 1990s, there has been a growing interest on how personality correlates to the academic performance. An individual's personality can have an effect on to what extent he is able to achieve information. Moreover, Chamorro-Premuzic & Furnham conducted a study to investigate the relationship between personality traits and academic performance in three longitudinal studies of two British university samples. Additionally, indicators such as attendance, tutorials, etc. were also studied in relation with the personality traits [1]. The results showed that personality is significantly related to the academic performance.

There are also other studies to indicate the relationship between personality traits, learning

styles and success. Biggs, in his two studies in 1987 and 1993, put forward six learning styles and grouped them in three different approaches in studying as; surface, deep and achieving [5]. Each approach of Biggs included a motivational effect and a related study strategy for the individual. The results of his study showed that identification of the learning approaches is useful for identifying the learning styles of the individual in particular learning environments such as; the classrooms, labs, virtual environments, field trips, etc. Perhaps, the classroom is the most common setting which makes practices, observations and experiments available and the results more accurate for students, teachers and researchers. As Widdowson further states: "The classroom provides the context for the enactment of these roles: but the classroom should not just be perceived as physical surroundings but also conceived as social space. The difference is important and can be marked by a terminological distinction: setting for the physical context, scene for socio-psychological one" [4]. As Widdowson mentioned, the language classroom should not only be considered in its physical concept, but with its social value as well. On the other hand, considering the personality traits parallel with the number of students there will be many different learning styles since the instructor does not have one student or more students sharing the same characteristic features in a language classroom. On the other hand, the teaching methods may also vary. Some teachers lecture, some are authoritative, others demonstrate or discuss, but it is obvious that a student's ability to learn in the classroom depends not only on his prior preparation but more on his characteristic approach to learning. As Felder and Henriques state, "Students learn in many ways, by seeing and hearing; reflecting and acting; reasoning logically and intuitively; memorizing and visualizing" [2]. When Felder's statement is carefully studied it is possible to group learning styles. These groups can also be named as patterns that give way to language learning behavior. In other words, learning styles are the general approaches to learning a particular item. The message is that no learner can be the same because of different individual characteristics. Therefore, learning styles are the mental processes and instrumental settings a student uses most effectively while learning.

Briefly put, there are several reasons for the language teachers to understand the logic of studying the learning styles. Every personality has a learning style. which can result in improved attitudes toward learning and an increase in productivity, academic achievement, and creativity.

Personality refers to the appearance and characteristics of a person. It is important because it helps in understanding an individual's communication ability, pattern of thought behavior, feeling and physical features. It is important to know the personality types of your learners because it helps you to know the why, who, where, when, how and what of personalities. Personalities develop early and are shaped by external and internal environment. How one is treated, what kind of environment he or she brought up in, and the genes one inherits, has a lot to do with the personality that develops. Family, genes and environment are the three focal roles that shape a personality.

The day to day task of teaching presents numerous challenges. However, developing interpersonal and intrapersonal understanding can help educators accept the challenges of diversity, personality differences, and learn to be flexible to meet those differences. Teachers can do good achievements when they pay more attention to their learners' personality and know how to deal with them.

References

1. Chamorro-Premuzic, T., Furnham, A., & Lewis, M. Personality and approaches to learning predict preference for different teaching methods. *Learning & Individual Differences*, (2007). p. 241-250.
2. Felder, M. Richard and Henriques, R. E. Learning and teaching styles in foreign and second language education. *Foreign Language Annals*. (1995). p. 21-31
3. Messick, S. The matter of style: manifestations of personality in cognitive, learning and teaching. *Educational Psychologist* 29, (1994). p.121-136.
4. Widdowson, H., G. Aspects of language teaching. Oxford: OUP. (1990). p.182.
5. <https://www.myersbriggs.org/>

THE IMAGE OF COLOR IN THE MIND OF A NATIVE SPEAKER

Nazarova Dildora

Uzbek State World Languages University

Master course student

Phone: +998-90-959-71-05

Annotation: Language, being a means of feeding cultural and historical information, acts as a link between generations, serves as a “guardian” and a means of transmitting a non-linguistic collective description. The system of color names represents a structured fragment of the lexical composition of the language, which does not tolerate attracting linguists with the variety of its nominative capabilities.

Key words: cognitive aspect, aesthetic experience, linguo-cultural component, aesthetic purpose

The students’ investment was determined by the structural and derivative features of the name colors, psycholinguistic, comparative, semantic and cognitive aspects of the analysis. The problem of studying the flower space is at the epicenter of all modern research. Today, linguists show an increased interest in the creative aspects of using the language. The essential importance in the verbal “painting” is assigned to the flower, while the aesthetic experiences that are evoked in the reader by the experience of the flower are very subjective and uneven in strength. The object of the investigation is the linguo-cultural component of the polysemy of color names, which includes a specific semantic organization of nominations with the meaning of a flower in the English language, which allows us to present the typological community of the flower system of the language in everything and to convey specific, national-cultural systems semantic features in the structure of each language depending on. The color scale appears as an integral part of the national picture of the world, through the prism of which the peoples of the world perceive the effectiveness surrounding them in all its diversity and immensity. It is characteristic of the consolidation of national preferences of certain colors at the highest level, their location on state flags and in heraldry. Titled aristocrats used their coat of arms colors in various events, and, in particular, in various sports competitions. For example, according to the old tradition, at all races in England, the riders performed under the flags of the owners of the horses, and the winner brought glory to his master, since in the final they announced the flowers that won the race. Hence the English expression: “with flying colors”, which means: “developing numbers, winning”, where the letter “color” changes its main meaning “flower” to the derived meaning “know”. The common people also widely use various combinations of colors, not only for aesthetic purposes, but also for purely utilitarian purposes, in order to recognize “their own-someone else’s”. It is also necessary to point out the color combinations of the Scottish ancestral clans, which do not currently pursue their meaning. To determine the yield to a particular clan, the color scheme of tartan cells is used. Often in Scotland, at various holidays and festive events, you can see local residents, what outfits are in national clothes and hear the question “What Age do you callours?(“What kind of blooms do you wear?”). By this it should be understood that the colors of the tartan perform a function not only confirmed by the profitability of the community, but also indicate the participation of the clan in the life of the party. It is suggested that under the influence of the natural change of day and night in a person at the level of the unconscious world is associated with “white”, and night with “black”, so the concept of “dark” and “black”, as well as” light “and” white “ look tightly connected, too not alone and dark he is going. In English, it is easy to form phrases like light blue and dark blue, from which it is impossible to form a combination of light white and dark black, related to tautology. The semantics of the slow berets under consideration began in the following prototypes: for the words “light” and “dark” – time, environment, when the topic is visible or, conversely, not noticeable, and for the words “white” and “black” - direct objects from this environment. In this connection, it is interesting to recall that in the language of the Australian aborigines one of the two main color values (“light “and” dark”) coincides with the letter for night. To this it is necessary to add, as L. Wittgenstein said that “white” for a large language happens to be opaque (this becomes clear if the snow cover is white). As the closest equivalent of the flower “blue” are letters that have a morphological or etymological connection with the letter denoting the

sky. Blue (blue) appears as the flower of the sky, the heavenly Paradise; for the knowledge of every Christian is characterized by a kind of" natural " association of the heavenly flower with Christian virtues. Thus, the question arises that there are so few positive meanings in the adjectives of the blue flower groups in English (with an obvious positive connotation, only two meanings will meet-loyalty, constancy and the expectation of happiness, idealization, all other meanings are negative). It can be assumed that in this microsystem, the symbolic meaning of the blue flower "serene" is realized with complete clarity only in stable combinations of the Russian language; in English, the symbolism of blue (blue) has a negative connotation, which proves the influence of the negative meaning of adaptive blue: "united, in a flat mood". In the course of the study of color names in the English language, it was suggested that the basic color names are characterized by polysemy, and they are a cultural heritage: the values of color names reflect the realities of the modern world and man, their external and internal characteristics, signs and qualities, political, socio-cultural and practical information. The basis of understanding, meaning is the lexical prototype as a typical color image or the initial information about color in the mind of a native speaker.

Reference:

1. Belpaeme T. Explaining Universal Color Categories Through a Constrained Acquisition Process // Adaptive Behavior 13, 2005.
2. Kay P. Color Naming across Languages. Color categories in thought and language. -Cambridge: 1997.

TOHIR MALIK ASARLARIDA QO‘LLANILGAN DINIY MATNLARNING LINGVISTIK TAHLILI

Norqulova Manzura Usmon qizi

Terdu Lingvistika: o‘zbek tili

I kurs magistranti

norqulovamanzura035@gmail.91 580 34 67

Annotatsiya. Ushbu maqolada “O‘zbekiston Xalq yozuvchisi” Tohir Malikning “Mehmon tuyg‘ular”, “Odamiylik mulki”, “Eng kichik jinoyat”, “Husnu xulq” kabi asarlaridagi diniy matnlar lingvistik metod asosida tahlilga tortilgan. Diniy matnlardagi so‘zlar uslubiy jihatdan tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: diniy birliklar, diniy matn, diniy izofa, emotsional gap, ritorik so‘roq gap, inversiya, o‘xshatish

O‘zbekiston Respublikasi bundan chorak asr muqaddam mustaqil davlat sifatida shakllangan-dan beri ilm-fan, milliy madaniyatimizning har bir sohasida, ta’lim-tarbiya tizimida jiddiy o‘zgarishlar ro‘y berdi. Istiqlol yillarida o‘zbek tilining qo‘llanish doirasi amalda nihoyatda kengaygani, uni ilmiy asosda rivojlantirishga qaratilgan tadqiqotlar, tilimizning o‘ziga xos xususiyatlariga bag‘ishlangan ilmiy va ommabop kitoblar, o‘quv qo‘llanmalari, yangi-yangi lug‘atlar ko‘plab chop etilayotgani jamiyat tafakkurini yuksaltirishga o‘z hissasini qo‘shmoqda. Tilshunoslik, xususan, o‘zbek tilshunosligi hozirgi darajaga yetguncha uzoq tarixiy rivojlanishni bosib o‘tdi. Tilshunoslik fani bosib o‘tgan uzoq o‘tmishga nazar tashlasak, o‘zbek tili taraqqiyoti va takomillashuvining olis moziyga borib taqalishiga guvoh bo‘lamiz. Shu davr mobaynida boshqa sohalar singari o‘zbek tilshunosligining barcha tarmoqlarida ilmiy izlanishlar olib borildi va fandagi yangiliklar hayotda tadbiiq etilmoqda. Albatta, bugungi kunga kelib ham ushbu sohadagi erishilgan yutuqlarning son-sanog‘i yo‘q deya bemalol ta’kidlay olamiz.

O‘zbek adabiyotida betakror asarlari bilan xalqimiz ma’naviyati xazinasiga ulkan hissa qo‘shgan ijodkorlar juda ko‘p. Asarlari kitobxonlar ko‘nglidan joy olgan, el ardog‘idagi adib Tohir Malik asarlarini o‘qir ekanmiz, ularning har biridagi muhtaram so‘z qudrati, muhtasham ma’no kengligi, xalqchil, ommabopligi, nazariy masalalarni hayotiy misollar bilan hamohangligi, diniy va dunyoviy bilimning omuxtaligi, kitobxon qalb torlarini tebrata oladigan harorati hech bir o‘quvchini befarq qoldirmaydi.

“Falak”, “Davron”, “Devona”, “Murdalar gapirmaydilar”, “So‘nggi o‘q”, “O‘lim uchburchagi”, “Mehmon tuyg‘ular”, “Odamiylik mulki”, “Eng kichik jinoyat”, “Ushlang o‘g‘rini”, “Husnu xulq”, “Iblis devori”, “Umidlar dashti” kabi qator tomli asarlari, “Alvido, bolalik”, “Shaytanat”, “Po‘rtanali ummonda suzar hayot qayig‘i”, “Mehmon tuyg‘ular”, “Odamiylik mulki” kabi qator asarlari kitobxonlarning qalbidan chuqur joy egallab, qo‘lma-qo‘l bo‘lib o‘qilmoqda. Tohir Malikni mohir so‘z san‘atkori sifatida bilamiz ekan, uning til qo‘llay olish, kitobxonda ma’lum ekspressiv, estetik zavq uyg‘ota olish mahoratiga tan bermay iloj yo‘qligini ushbu asar orqali ham ko‘rishimiz mumkin. Zero, so‘nggi yillarda internet manbalar va ijtimoiy tarmoqlarda o‘tkazilayotgan turli so‘rovnomalar, statistik ma’lumotlar orqali “Shaytanat” asarining eng ko‘p mutolaa qilinayotgan asarlar ro‘yxatida eng oldingi saflarda turganligining yana bir sabablaridan biri sifatida - adibning o‘ziga xos tili ekanligini bemalol takidlashimiz mumkin. Tohir Malikni diniy bilimlarni puxta egallagan yozuvchi sifatida ham ko‘pchilik e’tirof etadi. Adibning diniy mavzuga yo‘g‘rilgan bir qancha didaktik asarlari ham borligini bilamiz. “Shaytanat” asarida ham adib o‘zining diniy bilimlarini oshkor etib, voqealar tafsilotiga, qahramonlar holatiga mos ravishda Qur‘on yoki Hadisi-sharifdan ko‘plab namularni keltirib, ulardan to‘g‘ri xulosa chiqarishga undaydi. Ko‘pincha bunday namunalar diniy bilimga ega qahramonlar tilidan, ba‘zan muallif qilidan berilganining guvohi bo‘lamiz: *“Johil banda... Yaratganning —Yaa bani Adama! Iza roaytal-g‘ina muqbilan a‘layka faqul zambun a‘jilatun uqubatuxu (ma’nosi, —Ey Odam farzandi! Agar senga boylik kelayotganini sezsang, bilginki, azob-uqubati va jazosi naqd bo‘lgan gunoh kelayotir” (Qudsiy hadisdan) deb ogohlantirganini bilmasa, kim aybdor?”*. Qahramonlar tilidan esa, ko‘pincha Abdurahmon tabib, Muhiddin ota, Doktor Xudoyor, Afruza kabi obrazlar tilidan Qur‘on suralari va Hadisdan namunalar keltirilgan. *“Al-birru laa yublaa, vaz-zanbu laa yunsaa, ad-Dayyaanu laa yamuut. I‘mal maa shi‘ta, kamaa tadiynu tu‘danu” (ma’nosi: —Yaxshilik eskirmaydi, gunoh*

unutilmaydi, Alloh taolo o'lmaydi. Endi nima qilsang qilaver. Amalingga yarasha jazo olasan" (Hadisi sharifdan).),-dedi Abdurahmon tabib ma'noli ohangda".

Ayniqsa, xulosa hamda so'roq tarzida keltirgan jumla so'ngida "vallohu a'lam" birligini juda ko'p o'rinda qo'llaganini ko'ramiz: "Solih bandalar savoblarinig hisobidan chiroyli mukofotga ega chiqib, quvonayotgan lahzalarda bular "Kimning gunohi o'girroq" tarozu talashayotgan bo'larmikinlar; vallohu a'lam! (V kitob, 654-b.). Adib bo'layotgan voqea-hodisalarni shunchaki so'zlovchi, tasvirlovchi muallif emas, shu hodisalardan xulosa qilishga undayotgan ustoz kabi ko'rinadi asarda. Jumladan, bo'lib o'tayotgan hodisalarga o'zi savol bergan holda javobni ham "begona" qilmaydi: "Keyin nima qiladi? Qayga boradi? Ishxonasiga keladi. Birov "Bilmayman", deydi, birov "Falonchiga uchrang", deydi. ...Xotini ishonadimi? Yo'q ishonmaydi." (III kitob, 795-b.). O'zbek fantastik adabiyoti taraqqiyotiga sezilarli ta'sir ko'rsatayotgan ijodkorlardan biri Tohir Malik asarlarida badiiy til bobida o'ziga xos so'z san'atkoridir. Uning asarlari o'zbek adabiyotida yaratilgan adabiy meros orasida o'zining qiziqarliligi, hayotiyiligi, ta'sirchanligi, inson xarakterini va ruhiyatini haqqoniy gavdalandirganligi hamda turmushning murakkab muammolarini qalamga olganligi bilan ajralib turadi. Tohir Malik o'z asarlarida o'zbek tilining estetik vazifalarini nechog'lik mukammal bajara olishini isbotlagan. Ijodkor asarlarida badiiy tasvir ifoda vositalarni qo'llaganki, bu yozuvchining tilimizdagi bor imkoniyatlardan nechog'lik foydalana olishini ko'rsatib beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Мирзиёев Ш. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. – Тошкент.: Ўзбекистон, 2016.
2. Мизиёев Ш. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан қурамыз. – Тошкент.: Ўзбекистон, 2017.
3. Бондалетов Б.Д. Социальная лингвистика. М., 1987
4. Тоҳир Малик. Шайтанат. – Тошкент.: Hilol-nashr, 2017.
5. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. – М.,1981.
7. Ғуломов А., Аскарова М. Ҳозирги ўзбек адабий тили. Синтаксис. – Т. 1987.
8. Tohir Malik Mehmon tuyg'ular. Toshkent. G'afur G'ulom nashriyoti 2015.
9. Tohir Malik. Odamiylik mulki.. Toshkent.. Sharq nashriyoti. 2016

ОНА ТИЛИ ФАНИНИНГ О'З НАВБАТИДА АДАБИЙОТ ФАНИГА БОГ'ЛИQLIGI

Ochilova Sanobar Salomovna

Navoiy viloyati, Qiziltepa tumani

35-umumiy o'rta ta'lim maktabi

Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: ona tili fanining o'qitilishida adabiyot fanining o'rni va hissasi, amaliyot va nazariyani birlashtirish to'g'risida baxs yuritiladi ushbu maqolada.

Kalit so'zlar: ilmiy-texnik, punktuatsion xatolar, lisoniy asos, adabiy asar.

Ona tili va adabiyot faning o'qitilishda ko'plab fanlar rol o'ynaydi. Shu bilan birga ko'plab fan egalarining hayotida ona tili va adabiyot fanining ham o'rni katta. Barcha fan egalari o'z sohalarida mukammal bo'lishi mumkin ammo o'z ism-familiyasida xato qilsa uning bilim saviyasi pastligini ko'rsatadi.

Ona tili faninini o'qitishda adabiyot fanidan unumli foydalanish ahamiyatlidir. Sababi ona tili fanidan bilimini oshiruvchi yoshlarda adabiyotga qiziqish katta bo'ladi, shu bilan birga ular osongina nazariy o'rgangan bilimlarini adabiyot darsliklaridagi asarlarda ko'rib borishadi va amaliyotda qo'llashadi.

Hozirgi dolzarb masalalardan biri o'zbek tilining kasb-hunar, ilm-fan va texnika tili sifatidagi lisoniy asosini kengaytirish, atamalarini boyitishdir. Uzoq yillar bu soha chetda qolib keldi. Keyingi yillarda bu sohada burilish yuz berdi: tilimizning kasb-hunar va ilmiy-texnika tili va atamalarida katta o'zgarishlar sodir bo'ldi. Adabiy tilimizdagi mazkur yangilik va o'zgarishlarning asoslarini o'quvchi to'g'ri anglashni maqsad qilib, unga dastur va darsliklarda alohida o'rinlar ajratiladi. «Ona tili» darslarida uzundan-uzoq, murakkab grammatik qoidalarni, «O'zbek adabiyoti» darslarida ijodkor hayotidagi o'tkinchi sana va voqealarni yodlashga majbur qilmasdan, balki ona tilida sof so'zlash, o'z fikrini to'g'ri ifodalay olish, mustaqil fikrlash, badiiy asarni ifodali o'qish, uning ruhini his qilish, badiiy san'atidan lazzatlanish, so'zdan zavqlanish ruhida ta'lim bermoq kerak. Ona tili va adabiyot o'qitishdan kutilgan pirovard natija – shu!

Shunday qilib, ona tili o'qitishning samarali bo'lishi ko'p jihatdan uni adabiyot bilan bog'lab olib borishga bog'liq, yoki aksincha. Aslida, ona tili, adabiyot darslarida ham o'rganiladi. Masalan, badiiy asarning tilini tahlil etish davomida ba'zi grammatik shakllarning uslubiy ahamiyati, sinonimlarning nutqda tutgan o'rni izohlanadi va hokazo; o'quvchi va talabalar tilning turli ifoda vositalari bilan tanishib boradilar. Badiiy asar tili bo'yicha muayyan bir izchillikda olib boriladigan ishlar o'quvchi va talabalarining so'z boyligini oshiradi va nutqini o'stiradi. Adabiy asarning tasviriy vositalari bo'yicha sinfdan va undan tashqari bajarilgan ishlar natijasida o'quvchi va talabalar so'z haqida, uning turli nutq uslubidagi o'rni haqida kengroq tushunchaga ega bo'la boradilar. Xilma-xil ifoda jilolari tilning estetik ta'siri va ahamiyatini chuqurroq anglashga yordam beradi. Ona tili o'rta maktab, akademik litseylar va kasb-hunar kollejlarida o'rganiladigan barcha fanlarni puxta o'zlashtirish uchun muhim «kalit» sanaladi. Til vositasida o'quvchi va talaba boshqa fanlarni o'rganadi. Barcha fanlar yuzasidan fikrni yozma va og'zaki ravishda bayon qilish orqali u o'z ona tilini ham mukammal o'rganib boradi.

ОНА ТИЛИ ФАНИНИНГ МАКТАБ О'QUVCHILARIGA О'QITILISHIDAN MAQSAD VA О'QITISH TEXNOLOGIYALARI

Shamsiyeva Maqsuda Bahronovna

Navoiy viloyati, Qiziltepa tumani

27 -maktab ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada o'quvchilarga ona tili fanini o'qitishdan maqsad va vazifalar yoritiladi.

Kalit so'zlar: savodxonlik, ona tili predmeti, ilmiy asosi, o'qitish samarasi.

Maktabni tamomlayotgan har bir o'quvchi ona tili va adabiyot fanidan yaxshi bilimga ega bo'lishi talab etiladi. Sababi o'quvchilar keyinchalik istalgan sohalarini davom ettirishi mumkin ammo ular, o'sha sohalaridagi jamoa bilan to'g'ri ishlashi va ularning xurmatiga ega bo'lish uchun savodxonligini ko'rsata olishi, shu bilan birga soha mutaxassisini qo'lida ishlash uchun mutaxassisning sinovlaridan o'ta olishi kerak. Mana nima uchun kerak ona tili va adabiyot fani.

Maktablarda o'qitiladigan ona tili predmetining ilmiy asosini va mazmunini, dastavval til haqidagi fan belgilab beradi. Ona tili o'qitishning to'g'ri tashkil etilishi va samarali bo'lishi til to'g'risidagi lingvistik xulosalarning ilmiy va aniq bo'lishiga bog'liq. Ona tili o'qitish metodikasini va uning taraqqiyotini tilshunoslik fanisiz tasavvur etib bo'lmaydi.

Ona tili o'qitish metodikasi pedagogika va psixologiya fanlari bilan ham bog'liq holda ish olib boradi. Pedagogika ta'lim - tarbiya prinsplarini belgilab beruvchi fandır. Ona tili darslarida ham ta'lim prinsplari qo'llanadi. Pedagogika fanining didaktika qismi ona tili o'qitish metodikasining nazariy asosi hisoblanadi, Ona tili o'qitish metodikasi didaktikasining hamma prinsplariga tayanadi.

O'qituvchi o'z o'quvchilarining psixologik qobiliyatlarini o'rganishi, ona tili materiallarini tushuntirishda ularni hisobga olishi zarur. O'qituvchi o'z faniga nisbatan o'quvchilarda qiziqish uyg'ota olishi, ularning diqqatini jalb eta olishi, shu materialni esda saqlab qolish yo'llarini qo'llashi lozim. Bu ishlarning barchasi ona tili o'qitish metodikasining psixologiya bilan bog'liqligini ko'rsatadi.

O'zbek tili o'qitish mazmuni. Ta'lim mazmuni davlat va jamiyat talablariga ko'ra, pedagogik texnologiyalarning eng so'nggi yutuqlari asosida belgilanadi, shakllanadi. Ta'lim mazmunini shakllantirish zamonaviy pedagogikada 4 ta muhim tarkibiy qismlar hisobiga amalga oshiriladi.

1. Talabalar egallashi zarur bo'lgan bilimlar tizimi (til fanlari, tushunchalar, qoidalar va ta'riflar tizimi)

2. Tanlangan ilmiy – nazariy bilimlarga muvofiq keladigan amaliy ko'nikma va malakalar tizimi

3. Talabalarni ijodiy faoliyat usullariga o'rgatish. Faoliyat qayta xotirlash, qisman ijodiy va ilmiy – ijodiy darajada bo'lishi mumkin

4. Talaba va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro munosabatlar tizimi ona tili o'qitish mazmuni fonetika, leksikologiya, grammatika, uslubiyat, to'g'ri talaffuz, to'g'ri yozish, so'z tanlash va gap tuzish, ijodiy fikrlash, fikrni to'g'ri, aniq ifodalash, ifodali o'qish, matn ustida ishlash va matn yaratish faoliyatlarini qamrab oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ona tili va adabiyot fanining o'qitilish metodikasi. Toshkent 2020

ОНА ТИЛИ ДАРSLARINI YANADA KREATIV TASHKIL ETISH ORQALI O'QUVCHILAR QIZIQISHINI OSHIRISH

Shamsiyeva Zamira Bahronovna

Navoiy viloyati, Qiziltepa tumani
35-maktab ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktab dasturidagi ona tili va adabiyot darslarida o'quvchilar kreativ fikrlashga o'rgatish usullari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: kreativ, so'z san'ati, estetik zavq, tafakkur, ta'limning zamonaviy vositalari.

Maktablarda dars o'tishda doim ham qoida va nazariyalarni tushuntirish o'quvchilar bilimini oshirishda foyda bermaydi. Ularni ilmiy salohiyati bilan birga dunyoqarashini o'stirish ham ona tili va adabiyot fani bilan chambarchas bog'liq. Ya'ni ularni yaratuvchanlikka ko'proq o'rgatish kerak. Shunda fanning tushuntirilgan jarayoni samarasi oshadi.

Ona tili fani faqat grammatik me'yorni o'rgatuvchi fan emas, balki o'quvchining ixtiyoriy mavzudagi, fanlar kesimidagi matnlarni tinglab tushunishiga, to'g'ri o'qishiga, orfoepik va orfografik me'yorlarga oid ko'nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladigan fandır. O'quvchi mantiqiy, tanqidiy, kreativ fikrlashi uchun ona tili darslarida o'qib tushunishga e'tibor qaratiladi. Ona tilini puxta o'zlashtirgan o'quvchi boshqa fanlarni qoniqarli o'zlashtiradi. O'qish savodxonligi mukammal bo'lgan o'quvchi boshqa fanlarda o'rganayotgan matnlarni o'qish orqali mantiqiy, tanqidiy, ijodiy (kreativ) fikrlaydi, olgan bilimlarini hayotda qo'llay olish layoqatini rivojlantiradi. Shuningdek, o'quvchilarning mantiqiy fikrlashini va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltirilgan xalqaro baholash dasturi (PISA, PIRLS) talablariga mos keladigan matnlarga oid topshiriqlar bilan ishlashga mo'ljallangan amaliy topshiriqlarni risoladagiday bajarishga o'rgatish o'qituvchi oldidagi asosiy vazifalardan biri sanaladi. Bunda matnni tushunish, tanqidiy, tahliliy fikrlash, munosabat bildirish malakalarini shakllantirish ko'zda tutiladi.

Adabiyot so'z san'atidir. Shu sababli ham ona tilini puxta o'zlashtirmasdan turib, adabiyotning go'zalligini va qudratini anglab bo'lmaydi. Ona tili va adabiyot darslarida amalga oshirish lozim bo'lgan asosiy masala o'quvchilarda so'zga qiziqish va e'tibor hissini muntazam sur'atda o'stirib borishdan, ularga so'zning ahamiyatini, turli matnlarda tutgan o'rnini tushuntirishdan iborat. Fanlararo bog'lanishni tafakkurning rivojlanishiga qiyoslash mumkin. Fanlarni o'zaro bog'lab o'rganish u yoki bu fan bo'yicha o'rganilayotgan voqea va hodisa haqida o'quvchida jonli mushohada qilish malakasini o'stiradi, bu bilan o'quvchi voqea, hodisa haqida aniq tasavvurga ega bo'ladi. O'qituvchi ona tili va adabiyot fanlarini boshqa fanlar bilan uzviy bog'lagan holda ta'lim berar ekan, yangi materialni bayon qilish, mustahkamlash jarayonida, shuningdek, takrorlash, umumlashtirish vaqtida u yoki bu mavzu yuzasidan o'zni bilan bog'lanishli o'quvchilarni mantiqiy, tahliliy mushohadaga chorlovchi turli mazmunga oid matnlardan foydalanadi. Bunday matnlardan foydalanish o'quvchilarni kreativ fikrlashga, matnni tushunishga, bilimi va dunyoqarashini boyishiga xizmat qiladi. Milliy ma'naviyatni egallash o'zbek xalqining boy tarixi, milliy qadriyatlarini, urf-odatlarini va ularni o'zida aks ettirgan boy adabiy-badiiy meros bilan yaqindan tanishish, uni o'qib o'rganish, milliy an'analar, bayramlar, urf-odatlar asosida shakllangan milliy madaniyat, shuningdek, umuminsoniy qadriyatlarni singdirishni taqozo etadi.

ОНА ТИЛИ ФАНИНИ О'QITILISHINING MAQSAD VA VAZIFALARI

Shamsiyeva Zebo Baxronovna
Navoiy viloyati, Qiziltepa tumani,
27-umumiy o'rta ta'lim maktabi
ona tili va adabiyot o'qituvchisi.

Annotatsiya: Bugungi kunda o'zbek tiliga bo'lgan e'tibor yuqori darajaga ko'tarilib borilayotganini hisobga olgan holda maktab o'quvchilarining ona tili fanidan olgan bilimlarining sifatini oshirish, ularni fanni o'rganishga qo'llab quvvatlash har bir o'qituvchining vazifasi. Maktabni bitirish savodxonlik darajasiga juda bog'liq, maktabni bitirgan o'quvchida eng kami bilan savodxonlik darajasi bo'lishi kerak, husnixati, nutqi va ularni amaliyotda qo'llay olish. Ushbu maqola shu haqida.

Kalit so'zlar: til imkoniyatlari, kommunikatsiya, nutq, matn

Ona tili o'qitish metodikasi pedagogik fan sifatida boy tajriba to'plagan bo'lsa-da, bu fanning o'qitilishi bilan bog'liq bir qator muammolar ham yuzaga keldi. Buning sababi shundaki, ta'lim jarayoniga bir qator zamonaviy texnologiyalar kirib keldi va kirib kelmoqda, umumiy o'rta ta'lim maktablarining ona tili darsliklari yangilandi, akademik litsey va kasb-hunar kollejlari uchun darsliklar yaratildi. Bular bilan bog'liq qarashlar va tahlillar, uslubiy ko'rsatmalar o'zbek tili o'qitish metodikasining o'rganish obyektiga aylanishi kerak. Shu ma'noda bu fanning mazmunini quydagicha belgilash mumkin: ona tili ta'limining izchil tizimini ishlab chiqish, ona tili darslarini tashkil etishiga oid metodik tavsiyalarni tanlash va amaliyotga joriy etish, shu bilan birga metodika sohasining zamonaviy pedagogik texnologiyalar, til o'rgatishning interfaol metodlarini o'zida aks ettirgan ilmiy asoslarini ishlab chiqishdir. Bu fan egallangan bilimlarni pedagogik amaliyotga joriy etish, ilg'or pedagogik texnologiyadan unumli foydalanishga yo'naltirilgan. O'zbek tili o'qitish metodikasi ijodiy tafakkur sohibini shakllantirishning didaktik asoslarini o'rganadi. Til o'qitish metodikasini o'rganish turli ta'lim bosqichlariga mos, qulay metodlarni izlash, tanlash, amaliyotda qo'llay bilishdir.

O'zbek tili o'qitish metodikasining asosiy maqsadi til imkoniyatlaridan to'g'ri, aniq, o'rinli va unumli foydalanish ko'nikma va malakalarini hosil qilish, mantiqiy – ijodiy tafakkurni rivojlantirish, kommunikativ savodxonlikni oshirish, o'quvchilarda milliy istiqlool g'oyasini shakllantirish va talaba shaxsini ma'naviy boyitishdan iborat.

Til o'qitish metodikasining asosiy vazifasi talabalarni erkin, ijodiy, mustaqil fikrlarini og'zaki va yozma shaklda, adabiy til meyorlari asosida to'g'ri ifodalay oladigan, bir ma'noni turli holatlarda berish ko'nikmasi shakllangan yetuk murabbiylarni tarbiyalab yetkazishdir.

O'zbek tili o'qitish metodikasi fani o'zining nazariy asoslariga va ilmiy tadqiqot metodlariga ega. Bular quyidagilar: 1.Kuzatish. Tilshunos va metodist olimlar ilmiy anjumanlarda, vaqtli matbuotlarda, berib borilayotgan uslubiy maqolalarni, pedagogik o'qishlarda o'qilayotgan ma'ruzalarni o'qib va eshitib, kuzatib boradilar, zamonaviy dars namunalarini kuzatib, ulardan tegishli xulosalar chiqaradilar. Bu usul orqali ona tili o'qitish bilan bog'liq muammolar o'rgatiladi, yangicha qarashlar va metodlar aniqlanadi.

2.Tajriba o'tkazish. Metodist – olimlar o'z ilmiy tadqiqotlari yuzasidan erishilgan natijalar haqida ilmiy anjumanlarda o'rtoqlashadilar, o'zlari ilgari surayotgan, qo'llamoqchi bo'lgan metodlarini asosli va ishonchli mezonlar asosida ma'lum maktab yoki akademik litseylarda tajribadan o'tkazadilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Maktab darsliklari Toshkent 2018

ОНА ТИЛИ ФАНИНИНГ О'QUVCHILARNI NUTQINI O'STIRISHDAGI O'RNI

Shomurotov Shuhrat Mustafoyevich

Navoiy viloyati, Qiziltepa tumani,
24-maktab ona tili va adabiyot o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Ona tili va adabiyot fanining o'quvchilar nutqini to'g'ri shakllanishidagi o'rni to'g'risida so'z boradi.

Kalit so'zlar: nutq, nutqiy rivojlanish, adabiy til, shevalar, munozara.

Inson uchun nutq bu uning butun turmush tarzi va hayoti bilan bog'liq bo'lgan ajralmas qism hisoblanadi. Nutq insonning ichki olamini ochib bera oladigan yagona yo'l hisoblanadi. Inson butun umri davomida o'z nutqini takomillashtirib boradi. U tilimizning boy imkoniyatlaridan unumli foydalanish orqali nutqning go'zal, ifodali bo'lishiga yordam beradi. O'quvchilar nutqini rivojlantirishda quyidagi jihatlarga e'tiborli bo'lishi lozim. Birinchidan, o'quvchi nutqida fikrning mantiqan to'g'ri, aniq va izchil bo'lishidir. Nutqda har bir fikr mantiqan asoslangan bo'lsagina, uning ta'sirchanligi ortadi. Bu har bir o'quvchidan narsa, voqea-hodisaga sinchkovlik bilan qarash, ularning har biriga to'g'ri baho bera olish, shu yo'l bilan nutqni muntazam va izchil qurish, uni isbotlay bilishni talab etadi. Nutqning mantiqan to'g'riligi fikrlarning aniq va bir-biriga izchil bog'langanligi, mavzudan chetga chiqmaslik, hukm va xulosalar asosli bo'lishi lozim. Ikkinchidan, nutqning ohangdorligi. Ohang o'quvchi nutqining ta'sirchanligini oshirish vositasi hisoblanadi. Shuning uchun she'riy asarlar, nasriy parchalarni ohangdorlikka amal qilgan holda o'qiy olish ham o'quvchi nutqini rivojlantirishga xizmat qiladi. U ohang yordamida nutqni sintagmalarga bo'ladi, mantiqiy urg'uni ham o'rinli qo'llaydi. Uchinchidan, nutqning soddaligi va sofligi. Sodda nutq, avvalo, tushunarli bo'ladi. Nutqning tushunarli bo'lishi bir tomondan, fikrni lo'nda, aniq bayon qilish, tushunarli bo'lmagan g'aliz jumalardan saqlanishda namoyon bo'lsa, ikkinchi tomondan, tinglovchining tayyorgarlik darajasiga ham bog'liq. Demak, o'quvchi fikrni ham sodda, ravon bayon qilishi, ham o'zgalar fikri mohiyatini anglab, uni tushunish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. Nutqning sofligi, avvalo, uning tozaligi demakdir. Nutqni bunday so'zlardan tozalab borish, fikrni sof adabiy tilda, uning boy imkoniyatlaridan foydalanib bayon qilish ona tili fani o'qituvchisining asosiy vazifasi bo'lmog'i lozirivojlangan nutqqa faqat shularning hammasiga amal qilish orqali erishadi. Bu talablarga doimiy va qat'iy amal qilinsagina nutqni o'stirish, rivojlantirish samarali kechadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Mahmudov N.O'qituvchi nutqi madaniyati. Toshkent-2009.

NOANA'NAVIY METODLAR VA ULARNING TA'LIM JARAYONIDAGI AHAMIYATI (ONA TILI VA ADABIYOT DARSLARI MISOLIDA)

Yodgorova Nilufar Abduqodirovna

Qo'qon shahar 31-maktab,
ona tili va adabiyot o'qituvchisi
Tel: +99897 503-33-60

Annotatsiya: Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni ta'limga joriy etish, noan'anaviy metodlarni ta'limda qo'llash bilim sifat va samaradorligini oshirishning muhim omilidir.

Kalit so'zlar: Ijodiy fikrlash, verbal muloqot, nutq so'zlash, musobaqa, ishchanlik o'yinlari, qayta hikoyalash.

Bugungi kun pedagoglaridan ta'lim tizimining barcha bosqichlarida o'quv predmetlarini puxta egallashni taqozo etmoqda. Buning uchun esa har bir ta'lim bosqichida asosiy fan bo'lgan bo'lgan ona tili fanini puxta egallash, ona tilida to'g'ri, ifodali so'zlash, ijodiy fikrlashni o'rgatish zarur. Bunday bilimga ega bo'lsih barcha fan bo'yicha chuqur bilimlarni egallashni, ifodali tartibli so'zlash va ijodiy fikrlashni ta'minlaydi. Ushbu vazifani bajarish uchun esa ta'lim metodlarini takomillashtirish, eng qulay metodni tanlash, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni ta'limga joriy etish, ayniqsa, noan'anaviy metodlarni ta'limda qo'llash bilim sifati va samaradorligini oshiradi. Ma'lumki, noan'anaviy metodlar o'qituvchi pedagoglarning ijodkorligi, o'z fanini puxta bilishi va uni eng qulay va zamonaviy metodlarda o'rgatishi jarayonida shakllanadi. Ya'ni o'qituvchi odatdagi an'anaviy metodlarni ijodiy o'rganish, uning talablariga mos holda yangi metodlarni singdirish, o'quvchilarning o'zlari bajarib o'rganishini ta'minlash maqsadida noan'anaviy metodni qo'llaydi.

Filologiya va pedagogik tizimdagi fanlarni o'qitish jarayonida noan'aviy metodlardan foydalanish ta'lim sifati va samaradorligining oshishiga zamin yaratadi. Ona tili darslarida mashqlarni bajarish jarayonida o'qish, yozish, fikrlash, so'zlab berish, qayta hikoyalash va shu kabi turli harakatlarni bajarish mumkin. Shuningdek, mavzu doirasida ko'rik-tanlov, musobaqa, ishchanlik o'yinlarini qo'llash kabilardan foydalanish mumkin. Bunda mashg'ulotda ko'proq vaqt mashq bajarishga, uni isbotlash, tushuntirishga sarflanadi. O'quvchi faolligi ortadi va bu orqali ta'limda yuqori natijaga erishish mumkin. Chunki mashq bajarish o'zlashtirishning mustahkamlaydigan o'quv jarayoni hisoblanadi. Ushbu mashqlarda o'qituvchining faoliyatidagi rahbarlik va nazorat alohida jarayon hisoblanadi. Ammo bilim va faoliyatni nazorat qilishning eng muhim o'zini-o'zi nazorat qilish hisoblanadi.

Verbal muloqot nutq so'zlash, ma'ruza, suhbatlashish, savolga javob berish kabi so'z bilan bog'liq faoliyatlarni o'z ichiga oladi. Muloqotdagi qo'llaniladigan nutq - so'z o'qituvchi va o'quvchiga ma'lum bo'lgan tushunchlarga asoslanib yangi axborotlarni tushuntiradi. Bu jarayonda o'quvchilar diqqatini so'zni eshitish, tinglash, tushunish, anglash, tahlil qilish, qiyoslash umumlashtirish kabi mantiqiy fikrlash, eshitganlarni xotirada saqlash, qayta eslash faoliyatlari orqali amalga oshiriladi. Bunda o'quvchining qiziqishi, qobiliyati va iqtidori ortadi. Bilishga intilishi kuchayadi. Buning uchun ona tili va adabiyot fani o'qituvchilari so'zning izchilligi, tushunarli va qiziqarligiga diqqat qilish bilan birga o'quvchilarni ham jalb etishi lozim, chunki yuqori saviyada, qiziqarli qilib tushuntib berilgan har bir dars o'quvchining eshitish qobiliyatini pasaytiradi. Shuning uchun ham dars jarayonida o'quvchilar bilan savol-javob uyushtirish, fikr almashish talab etiladi. Masalan, o'qituvchi dars mavzusini bir necha reja asosida tashkillashi, har bir rejadan so'ng u bilan bog'liq savol-javob, ko'rsatmalilikdan foydalanish, ayrim muammolarni yechish, masalalarni tanlash kabilarni o'quvchilarning mavzu doirasida izlanishi orqali fikrlashuvini ta'minlaydi. Dars jarayonida muammoli vaziyatlarni tashkil qilishga alohida ahamiyat qaratilmoqda. Muammoli vaziyat yaratilganda o'quvchi savollarga javob berishi, dalillarni tahlil qilish, o'zaro fikr almashish imkonini beradi, darsga, mavzuga ijobiy munosabat bildiradi. O'quvchilarda darsda ishtirok ishtiyoqi, xushyorlik, u yoki bu muammoga yechim izlash hissi ortadi.

Umumta'lim maktablari yuqori sinflarida adabiyot darslari kuzatildi. Adabiyot darsida "Alisher Navoiyning hayoti va ijodi" mavzusida verbal usulda dars tashkil etildi. Darsni tashkil etishda o'qituvchi A.Navoiyning sharqning buyuk mutafakkiri, davlat va jamoat arbobi, g'azal mulkining sultoni, shoir va adabiyotshunos sifatidagi ilmiy-falsafiy qarashlari haqida fikr yuritadi.

Navoiyning ta'lim-tarbiyaga doir g'oyalari, insonga xos, uning ma'naviy yuksalishida muhim ahamiyatga ega bo'lgan nutq va tafakkur haqida so'zlab beradi. O'quvchilarga tezkor savollar beriladi:

- A.Navoiy yashagan davr haqida so'zlab bering;
- Navoiyning qanday asarlarini bilasiz?
- Navoiyning inson tarbiyasi, uning baxt-saodatga erishuvidagi qarashlarini tasvirlang.

Yangi mavzuni mustahkamlash bosqichida o'quvchilarning yuqoridagi savollarga javoblari tahlil qilinadi va to'ldiriladi. Yana muammoli savollar bilan o'quvchilarga murojaat qilinadi.

- Navoiy insonni tarbiyalashda nimalarga ahamiyat berishni tavsiya etadi?
- Navoiy asarlarida ilgari surilgan g'oyalar haqida so'zlab bering.

O'quvchilar ushbu savollarga ham javob beradilar. O'qituvchi tomonidan javoblar tahlil qilinadi va to'ldiriladi. O'qituvchi dars jarayonida har qanday muammoli vaziyatga va yotirilayotgan va baxs olib borilayotgan mavzu yuzasidan beriladigan savollarga tayyor bo'lishi shart. O'qituvchi mavzu doirasidaga barcha fikrlarni bayon etadi. Dars yakunida bajarilgan ishlar tahlil qilinadi, baholanadi va rag'batlantiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Z.K.Ismoilova va boshqalar. O'qitishning zamonaviy texnologiyalari. Toshkent.: 2010-yil.

ENGLISH READING EXERCISES AND ITS USE

Yuldosheva Dildora Normurodovna

A teacher at school No:28 in Navoi, Kiziltepa

Annotation: The article discusses effective methods of teaching English, especially reading tasks as well as ideas on how to conduct a lesson using a variety of exercises.

Keywords: English, exercises, textbooks, skills exercises.

Nowadays, learning English is a requirement of the times, and therefore to English a lot of attention is being paid. There are important skills in English as well as in Uzbek. Different exercises will help to improve these skills. We will teach you in this article Here are some exercises that can be used to improve your skills. A. Answer the questions before reading the text: In this exercise, 2 similar texts are given, which give approximate answers to the questions before reading the text. After reading the text, find out how many answers are correct.

B. Comparison: Students will need to find differences between them.

C. Introduction: Language learners predict what will happen before reading a text.

D. Continuation of the text: the student guesses what will happen next or offer their opinions.

E. In conclusion: language learners suggest their ideas in one or two sentences

F. Finding Errors in the Text: In the exercise, you will need to find random errors in the text and the teacher tells the student how many mistakes to make in advance.

G. In providing the title: suggests another theme in addition to the main theme.

H. Demonstration through a plan: information is given in a text or a story is told. Reader learns the content of the text by various graphical methods. For example: -drawing of the text

-decoration with pictures

-painting

-mark the map

A list of events or items in the text is displayed

-Diagrams show the relationships between events or happenings.

I. In the answer exercise, the text is a letter or an article. How do the students respond to the text?

J. Fill in the text: 4 or 5 sentences are omitted in the text and these sentences are at the end of the text

The reader will need to put these sentences in the appropriate place in the text. There are so many types of homework assignments to choose from given. For example, fill in the text, answer the questions before reading the text, with the title. There are reading skills such as providing, summarizing. If other new reading skills are used in school textbooks, read on efficiency will increase significantly, which will help the student to improve their skills.

References.

1. Hoshimov O., Yakubov I. Methods of teaching English. - T.: 2003

TASDIQ-INKOR KATEGORIYALARI XUSUSIDA XULOSALAR

Yulduz Akramjon qizi Shodmonaliyeva

Termiz davlat universiteti lingvistika:
o'zbek tili ta'lim yo'nalishi magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada tasdiq-inkor kategoriyalarining o'ziga xos xususiyatlari va ularning aynan lingvistik sohasida tadqiqiga e'tibor qaratildi hamda bu borada rus va jahon tilshunosligida bayon qilingan fikr va mulohazalar tadqiq obyekti sifatida o'rganilgan.

Kalit so'zlar: kategoriya, tasdiq-inkor, nazariy va amaliy tilshunoslik, rus tilshunos olimlari.

Ma'lumki, boshqa so'z turkumlari bilan fe'l orasida tuslanishda, kesimlik bilan shakllanishda jiddiy farqlar bor. Bu fe'lning kesimlik vazifasini bajarish imkoniyatining kengligi, kesim vazifasiga ko'proq xoslanganligi tufayli unda mazkur ma'nolarni ifodalovchi vositalarning keng rivojlanganligi bilan belgilanadi.

Kesimlik murakkab kategoriya bo'lib, uning tarkibiy qismlari tasdiq-inkor, mayl, zamon, shaxs-kategoriyalaridir. Bu kategoriyalar kesimlik kategoriyasining alohida shakllari emasmi, ularning har birini kategoriya sifatida baholashga asos bormi degan savol tug'ilishi tabiiy. Chunki bunga o'xshash hol o'zgalovchi kategoriya misolida kuzatilgan edi. Ma'lumki, kategoriya shakllari bir zotiy ma'noni xususiylashtirishi kerak edi. Kesimlik kategoriyasining zotiy ma'noviy mohiyati murakkab bo'lib, undagi tasdiq-inkor, mayl, zamon, shaxs-son ma'nolari nisbiy alohidalikka ega. Shuningdek, bu kategoriyalarning ichki shakllari boshqa kategoriyalar ma'nolari asosida emas, balki o'zlari tegishli kategoriyalar ma'nolarini xususiylashtiradi. Masalan, zamon kategoriyasi shakllari zamon ma'nosini xususiylashtiradi (o'tgan, hozirgi, kelasi). Shaxs-son kategoriyasi (birinchi, ikkinchi, uchinchi shaxs birlik va ko'plik) shakllari shaxs-son ma'nosinigina xususiylashtiradi. Bular "begona" kategoriyalar tajallilarini kuzatmaymiz. Demak, kesimlik kategoriyasi ichki kategorial sistemalardan iborat yaxlitlikdir. Yaxlitlikning mohiyati shundaki, bu ichki kategoriyalarning birortasi ikkinchisiz yashay olmaydi.

Kesimlik kategoriyasi murakkab ekan, uning tarkibiy qismlarining yuzaga chiqishida uch holat farqlanadi:

- a) kesimlik ma'nosining yig'iq ifodalanishi: Kel. O'qiy. O'qigin. Talabaman. Shifokorsiz;
 - b) kesimlik ma'nosining yoyiq ifodalanishi: Kelmasaydingiz. Talabadirman;
 - v) kesimlik ma'nosining tafsiliy ifodalanishi: Yozsa bo'ladi. Yosh edim. Kulsa kerak.
- Quyida bu ichki kategoriyalarning har birini alohida-alohida ko'rib o'tamiz.

1. Tasdiq-inkor kategoriyasi (qisq. TIK) kesimdan anglashilgan fikrning tasdiq yoki inkorini ifodalaydi. TIKning UGMsi "tasdiq, inkor ma'nolarini ifodalash bilan gap kesimni shakllantirishda ishtirok etish, uning hol valentligiga ta'sir qilish"dir.

Tasdiq-inkor ma'nosini ifodalashda nol shakl (tasdiq), -ma bo'lishsizlik shakli, emas, na yordamchi, yo'q mustaqil so'zlari (inkor) ishtirok etadi. Misollar: Majlis yarim kechagacha cho'zildi. (O.Mux.) Uzoqdan Navoiyning qorasi ko'ringunga qadar u amirning kelishiga ishonmagan edi. (Oyb.) Na xotin, na farzand ko'rmagan, kimsasiz bechora bir yigit. (Uyg'.) Mening farzandim yo'q, gulbog'larim yo'q. (S.Nur.)

Bo'lishli-bo'lishsizlik kategoriyasini TIKdan farqlash lozim. Bo'lishli-bo'lishsizlik fe'lga xos va uning nokesimlik shaklidir. Bunda bo'lishsizlik shakli bo'lgan -ma ko'rsatkichining o'rnini aniqlash lozim. Bu shakl boshqa (masalan, -gan shakli sifat-dosh shakli sifatida boshqa paradigmadan, kesimni shakllantirishi bilan boshqa paradigmadan joy olganligi kabi) grammatik shakllardek ko'p vazifali (polifunksional) dir. U gap kesimi tarkibida kesimlik kategoriyasining UGMsidagi "gap kesimini shakllantirish" ma'nosini xususiylashtirganligi bilan bo'lishli-bo'lishsizlik kategoriyasidagidan boshqa bir qirrasini namoyon qiladi. Bu serqirra mohiyatli, ko'p funksiyali lisoniy birliklar kabi -ma shakli ham birdan ortiq paradigmadan o'rin olishini ko'rsatadi.

Tasdiq va inkor kategoriyasiga doir falsafiy va mantiqiy qarashlar rus va amerika tilshunoslari

tomonidan ancha keng yoritilgan. Va ularga keyinchalik filologik nuqtayi nazardan yondashish ham amalga oshirilgan.

Rus tilshunosligida K.A. Anatolyevna tadqiqotining obyekti tasdiq-inkorning tarkibiy-semantik kategoriyasi bo'lib, uning bevosita mavzusi ushbu toifaning gapning maqsadiga ko'ra ajratilgan har xil turdagi jummalarda ishlashidir[1].

Tasdiq-inkor kategoriyasi falsafa, mantiq va tilshunoslikning asosiy kategoriyalaridan biri bo'lib, u voqelikning eng muhim xususiyatlari va tomonlari hamda uning bilish qonuniyatlarining aksidir. Bu tasdiq-inkor toifasini tilning eng muhim toifalaridan biri sifatida tavsiflanadi. Ko'pgina tilshunos olimlar tasdiq-inkor kategoriyasini lingvistika(grammatika)dan alohida holda, ya'ni uni mantiq va falsafada o'rganishga urinib ko'rishgan. Va bu borada ancha-muncha ishlar qilingan. Strukturaviy va semantik yo'nalish sintaktik obyektlarni yaxlitligi, shakli va mazmuni birligida ko'rib chiqish bilan belgilanadi. Ushbu yo'nalishning nazariy prinsiplariga ko'ra tasdiq-inkor kategoriyasi o'z tarkibiga va o'ziga xos lisoniy ifoda vositalariga ega bo'lgan tarkibiy-semantik kategoriya sifatida talqin etiladi. Ushbu kategorianing ko'p qirrali mohiyatini va uning mazmun tomonining ko'p qirraliligini tushunmasdan turib, lingvistik tasdiq-inkor mohiyatini bilish imkonsiz. Abstrakt grammatik ma'no turi sifatida tasdiq-inkor kategoriyasi predikativ yadro tarkibiy qismlari o'rtasidagi munosabatni, subyekt-predikat munosabatlarining ijobiy yoki salbiy xususiyatlarini tavsiflaydi. Tasdiq-inkor semantikasining ajralmas qismi bu kategorianing denotativ tomoni (predmet-moddiy mazmuni) hamda uning kommunikativ va pragmatik funksiyalari sohasidir. Denotativ ma'nolar sohasida tasdiq-inkor kategoriyasi voqelikning «mavjudlik / mavjud emaslik», «borlik / yo'qlik», «mavjudlik / yo'qlik» tushunchalarida umumlashtirilgan jihatlari qaratilgan. Gapning mantiqiy-grammatik turiga qarab, ushbu semantik «moddaning mavjudligi- yo'qligi», «harakatning, holatning, hodisaning, haqiqatning, vaziyatning mavjudligi- yo'qligi» ma'nolarida konkretlashtiriladi. Boshqa tomonlama tasdiq-inkor fikrning haqiqatga mosligi yoki nomuvofiqligi baholanadigan toifadir. Ushbu baho tasdiq-inkor etish toifasining modal (tekshiruv) ma'nolari qatoriga kiritilgan. Pragmatik inkor (tasdiqlashimiz nuqtai nazaridan) boshqa shaxsga tegishli bo'lgan bayonotning haqiqat mazmuniga munosabat turi sifatida, dialogik birlikning bir qismi sifatida va bironing fikri ko'rsatkichini o'z ichiga olgan bitta bayonot ichida kuzatilishi mumkin. Tasdiq-inkor kategoriyasi xususida rus tilshunosligida yana bir tilshunos olim S.B. Grigoryeva o'zining «Zamonaviy rus tilining sodda gaplarida tasdiq kategoriyasi» nomli ishida tasdiq kategoriyasining zamonaviy rus tilidagi sodda gaplarda falsafiy, lingvistik, mantiqiy, psixolingvistik nuqtai nazardan o'rganishning asosiy yondashuvlarini ko'rsatib bergan. Ko'rsatilganlarning nazariy va amaliy tilshunoslikda kategoriyalar, uning asosiy yo'llari leksik iboralar, morfologik qurilmalar (otlar, sifatlar, olmoshlar, sonlar, fe'llar, modal so'z, kirish so'z va h.k) zamonaviy rus adabiy tilining sintaktik darajalari ahamiyatiga e'tibor qaratilgan [2]. Tasdiq til foydalanuvchilari o'rtasida an'anaviy ravishda biron narsaga ijobiy munosabat, biror narsaga ruxsat, ijozat tarzida qabul qilinsa, inkor esa biror narsaga salbiy munosabatni anglatadi. Tilimizda tasdiqning juda ko'p verbal ko'rinishlari mavjud, ammo ular ichida eng ko'p tarqalganlari – ha, mayli, xo'p va boshqalar. Bu so'zlar sintaksisda «tasdiq so'z-gaplar» deb ataladi va quyidagi ma'nolarni anglatadi: ular savolga to'g'ridan-to'g'ri tasdiq javobni anglatadi yoki fikrga qo'shilishni bildiradi(monologik nutqda o'z-o'zini tasdiqlash). Bularga ha, shunday, yaxshi, xo'p (og'zaki nutqda), to'g'ri, aha, bo'lmasam-chi, to'ppa-to'g'ri, albatta, aniq va boshqalar. Rus tilshunos olimasi A. S. Kraynova tasdiq va inkor gaplarni yana boshqa bir nom – relyativlar deb atash ham mumkinligini aytgan[3]. Relyativlarga nafaqat tasdiq-inkor so'zlar, balki salomlashish, xayrlashish, minnatdorchilik shakllarini ham kiritgan. Albatta, relyativlarga yuqoridagi shakllarni kiritish ham o'rinli bo'lgan. Chunki ular ham so'zlovchining voqea-hodisaga bo'lgan subyektiv munosabatini bildiradi.

Xulosa qilish mumkinki, tasdiq til foydalanuvchilari o'rtasida an'anaviy ravishda biron narsaga ijobiy munosabat, biror narsaga ruxsat, ijozat tarzida qabul qilinsa, inkor esa biror narsaga salbiy munosabatni anglatadi va bu kategoriyalar falsafa, mantiq va tilshunoslikning asosiy kategoriyalaridan biri bo'lib, u voqelikning eng muhim xususiyatlari va tomonlarining aksi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Анатольевна К. А. Категория утверждения/отрицания в функциональных типах предложений в современном русском языке, диссертации и автореферата по ВАК РФ 10.02.01, доктор филологических наук, 2011
2. Григорьева С.Б. Категория утверждения в простом предложении современного русского языка, УДК 81.367ББК 81.411.2-22Г 83
3. Крайнова А.С. согласие и несогласие в русском речевом общении: лингвистический и коммуникативный аспекты, Санкт-Петербургский государственный университетсервиса и экономики (СПбГУСЭ) 191015, Санкт-Петербург, ул. Кавалергардская, 7, лит. А, УДК: 81.373 ББК 81.1.
4. О'rinboyev B., Hozirgi o'zbek adabiy tili : o'quv qo'llanma, Samarqand, 2001.
5. Abdullayev A. O'zbek tilida ekspressivlik ifodalashning sintaktik usuli, Toshkent, "Fan" nashriyoti, 1987.
6. Nurmanov A. Tasdiq va inkor konstruksiyalarining signifnativ oppozitsiyalari , O'zbek tili va adabiyoti. – Toshkent, 1981. – №6, 28–31 b.
7. www.ziyouz.com kutubxonasi.
8. русском языке тема диссертации и автореферата.
9. <https://www.dissercat.com/content/kategoriya-utverzhdeniyaotritsaniya-v-funktsionalnykh-tipakh-predlozhenii-v-sovremennom-russ>

ИНГЛИЗ ЛИНГВОМАДАНИЯТИДА ФИТОНИМ ТУШУНЧАСИ

Сотволдиев Бунёдбек Тўлқинжон ўғли

инглиз тили ва адабиёти кафедраси ўқитувчиси

Сотволдиева Исторахон Лутфулло қизи

инглиз тили ва адабиёти кафедраси магистранти

Андижон давлат университети

Андижон, Ўзбекистон

i.sotvoldieva@mail.ru

тел: 93 789 12 19

Аннотация: Олам лисоний тасвириининг аҳамияти шундан иборатки, унинг ўзгариши у ўраб турган олам ва идрок қилиш тарзини ўзгартириб юбориши мумкин. Халқ турмуш тарзининг ўзига хос хусусияти сифатида унинг маданий-тарихий тараққиётида флора энг специфик соҳаларидан бири ҳисобланишини кўрсатиш лозим. Бу эса ўз навбатида, табиий тилда, яъни асосий этномаданий кодда ўз аксини топади. Ушбу мақолада инглиз лингвомаданиятида флористик компонентларнинг тутган ўрни борасида гап боради.

Калит сўзлар: фитоним, флористик компонент, менталитет, лингвокултурология, кельт маданияти.

Тил маданият кўзгуси ва омбори ҳисобланиб, унда нафақат инсонни ўраб турувчи реал олам, балки миллий характер, “олам манзараси”, халқ менталитети, анъаналари, урф-одатлари, маънавияти, нормалар тизими ва қадриятлари ўз аксини топади.

Афсона ва фольклор тилида ўсимлик образлари ўз семантикасига кўра ҳаддан ташқари ранг-баранг бўлган умуммаданий семалар билан ўзаро муносабатда бўлади. Флористик компонентлар замонавий кишилар нутқида кенг қўлланилиб, кўплаб ўсимлик образлари жанрлараро характерни ифодаб келади [1; 33].

Инглиз тили фразеологиясини ўрганишда бир неча асосий йўналишларни ажратиб кўрсатиш мумкин: когнитив, қиёсий-чоғиштира, лингвокультурологик, лексикографик ҳамда мактабда ва олий таълим муассасаларида инглиз фразеологизмларини ўқитиш масалалари.

Инглиз тилида фитоним компонентли фразеологизмларнинг катта қисми ўсимлик рамзий ифодаларининг таъсири натижасида пайдо бўлди. О. В. Худенцованинг қайд қилишича “Флора вакиллари у ёки бу мамлакатда ўсимликларга бериладиган у ёки бу хусусиятлар ҳақида маълум маданий маълумотга эга бўлган алоҳида семиотик белгилар сифатида намоён бўладилар” [2; 18]. Фитонимлар ўсимликларнинг афсонавий, диний, тарихий-этнографик ва маданий контекстлардаги ролини тадқиқ қилишда муҳим маданий тушунча ҳисобланади.

Эрамиздан олдинги VI-II асрларда Британия оролларида яшайдиган кельтлар орасида тарқалган ўсимликка сиғиниш ҳозирги “Флора” лингвомаданий кодига асос солди. Эрамиздан олдинги VI-II асрларнинг ўрталаридаги кельтлар маданияти Латенча ёки Латен номини олди. Кўпчилик тадқиқотчиларнинг фикрига кўра, Латен санъати Юнонистон ва Шарқдан қабул қилиб олинган Галинтат маданияти деб номланган маданият ва анъаналарнинг маҳаллий (эрамиздан олдинги I минг йилликнинг биринчи ярми, “европача”) синтезидир [3; 126].

Кельт маданиятида муқаддас дарахт образи Британия ороли маданиятининг (антик маданият билан таниш бўлган) бельгияликларнинг континентал кельт-герман қабилаларининг анъаналари билан ўзаро муносабатлари даврида фаол тарзда ишлатилади. Ушбу факт (кельтларнинг муқаддас дарахтларга сиғиниши) ҳамда айрим дарахтларни ва муқаддас дарахтзорларни улуғловчи қадимги юнонлар ва римликларнинг мажусийлик сиғинишлари ўртасида ўзаро умумийлик мавжуд. Кельт маданиятининг илдизлари инсоннинг табиатга ибтидоий тобелигига бориб тақалади. Илгари уларнинг неолитик илоҳларга топинишидан мерос қилиб олинган афсонавий сирли ибодатларининг анъаналари бунинг исботи бўлиб хизмат қилади. Ҳақиқатан, кельт календаридида ҳар бир ой, баъзан эса ҳар-бир кун учун алоҳида дарахт танлаб олинган. Масалан, тисс (иссиқ жойларда ўсадиган ёғочи қаттиқ, доимий яшил, игнабаргли дарахт ёки бута) 23 декабрни, яъни йилнинг энг машъ-

ум кунини рамзи эди (шу кун ил ўлади, деб ҳисобланган). Кельт қоҳинлари (друидлар) инсон туғилиши билан, унга бирор ўсимлик мос келади деб ҳисоблаганлар. Яъни улар ўсимликлар маълум вақт оралиғига инсонга ҳомийлик қилади деб тахмин қилар эдилар. Масалан, уларнинг фикрича, асосан эман, қора-қарағай, шумтол (игдрасень) ва омела (дарахтларга ёпишиб яшайдиган доим яшил бута) каби дарахтлар йил циклининг асосий нуқталарида жойлашган (баҳорги ва кузги тенгкунлик, қишки ва ёзги қуёш туриши).

Британия ороллариининг христианлашуви даврида черков кўплаб мажусий ўсимликларга оид рамзларни ўзиники қилиб, ўзлаштириб олган. Британия оролларида христианликнинг тарқалиши ўсимлик оламининг кўплаб вакиллариининг обрўсига таъсир кўрсатди. Гластонберия тёрни (меваси олхўрига ўхшаган бута ўсимлик) (айрим манбалар бўйича – дўлана) ҳақидаги афсона гластонбериялик роҳиблар шарофати билан тарихда қолди. Улар тарихга Иосиф Аримафейский ҳассаси ҳақида янги тафсилотларни киритишиб, уни муқаддаслаштирдилар, ривоятга кўра ҳасса ерга сукилиб, гуллаб турган дарахтга айланган.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Haber T. Canine terms in popular names of plants // American Speech. – vol. 38, No.1., 1963. – pp. 28-41.
2. О. В. Худенцова. Особенности Фразеологических Единиц С Флористическим Компонентом // автореф. дисс... канд... наук. – М., 2008.
3. Samfira I., Sala F. Agricultural English. – Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholar Publishing, 2012. – 385 p.

SHEVAGA XOS SO'ZLARNI O'QITISHDAGI MUAMMO VA YECHIMLAR

Avezova Zulfiya Boltaboyevna

Xorazm viloyati Tuproqqal'a tumani
1-IDUM ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ona tili darslarida maktab o'quvchilariga shevaga xos so'zlarni o'rgatishda ayrim tavsiyalar keltirilgan. Shuningdek shevaga xos so'zlarni o'rgatishda leksik xususiyatlar, shevalar tasnifi va darsda samarali metodlardan foydalanish to'g'risida malumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: ona tili, nutq, sheva, lahja, leksik birlik, qarluq, o'g'uz, qipchoq, texnologiya, til, so'z.

Zamon shiddat bilan rivojlanmoqda. Zamonga mos fan-texnika o'sishi ham jadallashmoqda. Yurtimizda maktab ta'limiga, xususan, maktablarni zamon talablariga moslashtirish, ularni bugungi kunga mos ravishda jihozlash hamda intellektual salohiyati yuqori bo'lgan yoshlarni tarbiyalashga jiddiy e'tibor qaratilyapti. Yurtboshimiz tomonidan ilgari surilayotgan islohotlar natijasi o'laroq ustoz-murabbiylarning jamiyatdagi nufuzi, martabasi oshdi. Bunga javoban o'z kasbining fidoyilari fan sirlarini yoshlarga hech tolmasdan o'rgatib kelyapti.

Maktablarda ona tili fanini o'qitishdan asosiy e'tibor o'quvchining og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishga qaratilgan. Tilshunoslikning barcha bo'limlari kabi leksikologiya bo'limini o'qish o'quvchi uchun juda qiziqarli. Mazkur bo'limda so'z va uning shakl, ma'no munosabatlari, shevaga xos so'zlar o'rganiladi. Shevaga xos so'zlar mavzusini o'quvchi katta qiziqish bilan o'rganadi. O'zbek tili boshqa turkiy tillardan ko'p shevaliligi bilan farqlanadi. Prof. Y.D.Polivanov asrimiz birinchi choragidayoq o'zbek tili o'zining ko'p shevaliligi bilan boshqa turkiy tillardan ajralib turishi haqida o'zining ilmiy ishlarida ma'lumot bergan edi. O'zbek shevalari o'zbek tilining mahalliy ko'rinishlari bo'lib, uni o'rganish fan uchun nazariy ahamiyat kasb etsa, til va adabiyot o'qituvchisi uchun amaliy ahamiyatga molikdir. Hozirgi zamon jonli sheva va etnografizmlari yozma yodgorliklarda, shuningdek, hozirgi adabiy tilimizda ham uchramaydigan ko'pgina so'z va so'z formalari, lug'aviy birliklarni o'zida saqlab qolganki, ularni asosli ravishda o'rganish tilning uzoq zamonlardagi holatini aniqlashda yordam beradi.

Ona tili fanini o'qitishda shevaga oid bilimlarni chuqur bilish talab etiladi. Sababiki, 5-sinf ona tili darsligida shevaga xos so'zlar mavzusi bor. Mazkur mavzuda shevaga xos so'zlar milliy boyligimiz ekanligi, ularning adabiy tilimiz shakllanishi uchun asos vazifasini bajarishini alohida ta'kidlab o'tish joiz. Bizga ma'lumki, o'zbek tili qarluq, qipchoq, o'g'uz lahjalariga ajratiladi. Bu lahjalar leksik, morfologik, fonetik jihatdan bir-biridan farq qiladi. Shevaga xos so'zlar mavzusida bir nechta mashqlar berilgan bo'lib, namunalar asosan, o'g'uz va qarluq lahjasiga oid. Bu misollarni ko'rgan o'quvchi ongida bunday so'zlar bizning jonli tilimizda kamunum, degan xulosaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin. Bizningcha, ushbu mavzudagi leksik misollarni quyidagi jadval asosida bersa, maqsadga muvofiq bo'lardi:

O'g'uz	Qipchoq	Qarluq
Uchak	Mayak	Shoti
Ay		Dovuchcha
Go'rmak		G'o'ra
Qarindja		
Yumirta		

Ko'rib turganingizdek, qipchoq shevasiga oid bitta leksik vosita berilgan xolos. Ammo bizning shevada ham bunday misollarni minglab topish mumkin. Qolaversa, badiiy asarlardan gapning o'zi yoki kichik matn olinsa, yangi mavzuni tushunib olishda yengillik paydo bo'ladi. Har qanday nutq birligida ham so'z ma'nosini tahlil qilishda kontekstdan, ya'ni matndan anglashilgan holatda amalga oshiriladi. Shevaga oid birlikka tushunmagan o'quvchi kontekstdan ilg'ab olishi oson kechadi. Masalan: Bolalar daraxtga shoti qo'yib, qushlar uchun in o'rnatdilar. Shoti so'zini tushunmagan bola gapdan bilishi mumkinki, shoti – narvon (558-mashq). Mana shu holatlar

inobatga olinsa, 5-sinf o'quvchisi ongida shevaga xos so'zlar haqida to'liq tushuncha hosil bo'ldi va tilimizda sheva elementlari ko'p uchrashiga amin bo'ladi. Masalaga yana bir tomondan qarasak, yoshlar o'z ota-bobosi so'zlashgan tilda so'zlashdan faqatgina faxranadi.

Shevaga xos so'zlar mavzusiga doir nazariy bilimlarni berish, darslikdagi mashqlarni bajartirish bilan bir qatorda o'quvchilarga turli ijodiy topshiriqlarni "Kim tez va to'g'ri bajaradi?", "Kim zukko va topqir" kabi ta'limiy o'yinlarni zamonaviy texnologiyalar asosida bajartirish yaxshi samara beradi. Didaktik o'yinli texnologiyalar o'quvchi faoliyatini faollashtirish va jadallashtirishga asoslangan bo'ladi. Darsda interfaol metodlardan foydalanish mavzularning o'qitish sifatini oshirish va o'quvchilarda tahlil qilish, mantiqiy fikrlash, tadqiq qilish, kuzatish, solishtirish, xulosa chiqarish, mustaqil qaror qabul qilish guruh yoki jamoa tarkibida ishlash ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltirilganligi bilan ham ta'limiy mohiyat kasb etadi.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, ajdodlarimiz tomonidan so'zlashib kelingan shevalarimiz bizning milliy boyligimiz. Mana shu boylikni asarash, ularni o'quvchi yoshlar ongiga singdirish hamda milliy tilimizga hurmat ruhida tarbiyalash biz o'qituvchilarning oldida turgan vazifamizdir. Zero, milliy tilni yo'qotmak o'zligimizni yo'qotmakdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. B.To'ychiboyev, B.Hasanov O'zbek dialektologiyasi
2. V.Reshetov, Sh.Shoabdurahmonov O'zbek dialektologiyasi.
3. B.Jo'rayev Yuqori Qashqadaryo o'zbek shevalari.
4. N.Mahmudov va boshqalar. Ona tili, 5-sinflar uchun darslik.

SINTAKSIS PREDMETINI O'RGANISH

Bekchanova Nargiza Bahodirovna

Xorazm viloyati Urganch tumani

6-son umumta'lim maktab ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada tilning asosini tashkil qiluvchi grammatik qonuniyatlar, morfologiya, sintaksis, sintaktik qurilma, so'z birikmalari haqida malumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: til, grammatika, sintaksis, sintaktik qurilma, affiks, nutq, gap, morfologiya, morfema, nopredikativ bog'lanish.

Har bir tilning negizini uning grammatik qurilishi va leksikasi tashkil etadi. Shuning uchun Grammatik qurilish tilning asoslaridan biridir. Grammatika morfologiya (grekcha: morfe-shakl va logos-so'z, ta'limot) va sintaksis (tuzish, qurish)ni o'z ichiga oladi.

Morfologiya so'zning tuzilishini, so'z shakllarini, ularni hosil bo'lish yo'llarini, so'zning nutqda o'zgarish qoidalarini belgilaydi – so'zlarning morfema tarkibini, leksik-grammatik kategoriyalarini, so'z turkumlarini o'rgatadi. Bundan tashqari, so'z yasalihi masalalarini ham tekshiradi.

Sintaksis – sintaktik qurilmalar va ularni hosil qiluvchi sintaktik aloqalarni o'rganuvchi bo'limdir. Bu bo'lim sintaktik qurilmalarning so'z, so'z birikmasi, gap va matn ko'rinishida namoyon bo'lishini o'rganadi. Sintaktik qurilmalarda birikish, bog'lanish, tartiblanish-qurilish qonuniyatlarini tekshiradi. Sintaktik aloqalarning ifodalanish yo'llari quyidagicha bo'ladi: grammatik vositalar, yordamchi so'zlar, so'zlar tartibi, intonatsiya. Sintaktik munosabatlar sifatlovchilik (atributiv), qarashlilik, ob'ektlilik va reliyativ (nisbatlanish) kabi turlarini o'rganadi. Masalan, kelishik affikslari morfologiyada so'zning turli shakllari sifatida o'rganiladi, sintaksisda esa bu shakllarning so'z birikmasi va gapdagi vazifasi tekshiriladi, ular sintaktik munosabatning vositasi sifatida qaraladi. So'zning har bir aniq shakli butun tizimning bir ko'rinishidir. Har bir gapda ma'lum vazifani bajaruvchi so'z har gal shu ayrim shaklga ega bo'ladi. Tilning fikr bayon qilish tizimida so'z biror grammatik vazifani bajaradi. Demak, morfologiyadagi so'z turkumlari nutqda ma'lum gap bo'laklari vazifasini bajaradi. V.A.Bogorodickiy aytadi: «Morfologiya ayrim kategoriyalar (so'z kategoriyalari) va ularning shakllari inventaridan iborat, sintaksis esa, bu so'z va shakllarning hammasini harakatda va hayotda, nutq tarkibida ko'rsatadi». Demak, morfologiya so'zlarning tuzilishini o'rganiladi, sintaksisda ularning aloqasi, bog'lanishi, birikishi, qo'shilish yo'llari va vositalari tekshiriladi. Lekin ba'zi hodisalar (-chi, -dosh, -la kabi yasovchi affikslar) morfologiyaga xos bo'lib, sintaksisda o'rganilmaydi. Sintaksisning ba'zi hodisalari (so'z tartibi, intonatsiya) morfologiyada o'rganilmaydi.

Sintaksis so'z qo'shishning yo'llarini, birikmaning maketlarini tasvirlaydi. So'zlarning leksik-grammatik aloqaga kirishuvidan birikma hosil bo'ladi. Ular o'z xarakteriga ko'ra o'z navbatida quyidagi tiplarga ajratiladi:

- 1) qo'shma so'zlar: belbog', qulqop, beshariq, Qoradaryo, ish haqi.
- 2) juft so'zlar: og'a-ini, gap-so'z, ikir-chikir, osh-posh, non-pon, ot-pot.
- 3) murakkab so'zlar: O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi.
- 4) Frazologik birikmalar? Qovog'idan qor yog'moq, mum tishlamoq.

Bu leksik birliklar sintaktik qurilma hisoblanmaydi. Bundan tashqari, ba'zi analitik shakllari ham sintaktik qurilma sanalmaydi: sen uchun, oy kabi, dadam bilan. Sintaksisning tekshirish ob'ekti har qanday birikma emas, balki sintaktik qurilmadir. Ma'lum grammatik qoidalar asosida hosil bo'lgan birikmalargina sintaktik qurilma sanaladi: baland uy, vatanni sevmok, Zarafshonning shamoli. paxta ochildi, o'g'lim-talaba.

Sintaktik qurilmalar tuzilishiga ko'ra uch tipga bo'linadi: 1) bir so'zli qurilmalar; 2) ikki so'zli qurilmalar; 3) ko'p so'zli qurilmalar.

Bir so'zli sintaktik qurilmalar birigina mustaqil ma'noli so'z bilan shakllanadi va so'z-gap, bir so'z shaklidagi nominativ, vokativ, atov gaplarni, shuningdek, kelaman tipidagi bir tartibli gaplarni o'z ichiga oladi.

Ikki so'zli sintaktik qurilma o'z xarakteriga ko'ra: sodda so'z birikmasidan (Maftunaning kito-bi, Salimaning rasmi) va sodda yig'iq gapdan (Maftuna o'qidi, Salima keldi) tashkil topadi.

Ko'p so'zli sintaktik qurilmalar ikkita mustaqil so'zning birikishidan iborat bo'ladi: G'uj bo'lib

turgan yettita xira yulduz (murakkab birikma). Halol mehnat qilish eng yaxshi odat (yoyiq gap).

Soʻz sintaktik qurilmaning elementar birligi boʻlib, u ham sintaktik birlik sanaladi. Soʻz har gal sintaktik qurilmani hosil qilishda maʼlum bir shaklda ishtirok qiladi. Bu shakl sintaktik vazifaga ega boʻladi. Soʻzlarni biriktiruvchi sintaktik vosita sifatida affikslar, yordamichi soʻzlar, intonatsiya va soʻz tartibi ishtirok qiladi.

Oʻzaro grammatik va mazmuniy jihatdan bogʻlanib, obʼektiv borliqdagi narsa va xodisalarning nomini bildiruvchi sintaktik birlik – nopredikativ birlik soʻz birikmasidir. Soʻz birikmasi doimo ikki qismdan: hokim va tobe qismdan iborat boʻladi. Soʻz birikmasi xokim soʻz valentligining yuzaga chiquvidan, uning imkoniyat tarzidagi boʻsh oʻrinlarining toʻldirilishidan vujudga keladi. Nopredikativ aloqa – ikkinchi darajali boʻlaklarning xokim boʻlak bilan aloqasidir. Nopredikativ aloqa soʻz birikmasini tashkil qiladi. Soʻz birikmasida xokim boʻlak talabi bilan tobe boʻlak muayyan grammatik shaklda keladi. Shu soʻz birikmasi uchun faqat tobe qismning qanday grammatik shaklda kelayotgani ahamiyatli boʻladi: oʻqituvchining hikoyasi, qanddan shirin, sutni ichmoq, sekin soʻzladi. Soʻzlarning har qanday nopredikativ bogʻlanishi soʻz birikmasini hosil qilib bermaydi. Shuning uchun ham soʻzlarning nopredikativ bogʻlanishi ikkiga boʻlinadi: 1) erkin bogʻlanish; 2) turgʻun bogʻlanish.

Sintaksisning asosiy birligi gapdir. Gap boshqa sintaktik birliklardan predikativli belgisi orqali farqlanadi. Predikativlik gapning shakllar tizimidagi qismlarga ajralmaydigan grammatik maʼnodir. Predikativlik shaxs-son, zamon, mayl, tasdiq-inkor maʼnolari va bu maʼnolarni ifodalovchi shakllar yigʻindisidan tashkil topadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G.Abduraxmonov va boshq. Hozirgi oʻzbek adabiy tili. Sintaksis
2. Oʻzbek tili grammatikasi. Sintaksis. Toshkent: Fan 1976.
3. A.N.Kononov Grammatika sovremennogo uzbekskogo literaturnogo yazika.

FONETIK VOSITALARNING POETIK IMKONIYATLARI
(Odil Yoqubovning “Oqqushlar, oppoq qushlar” romani misolida)

Botirova Maxliyo Baxodir qizi,
Termiz davlat universiteti lingvistika:
o'zbek tili ta'lim yo'nalishi magistranti

Annotatsiya: Maqolada badiiy matnni tahlil qilish jarayonida fonetik vositalarning badiiy estetik xususiyatlariga alohida e'tibor qaratildi. Odil Yoqubovning “Oqqushlar, oppoq qushlar” romani misolida asarda qo'llangan fonetik vositalarning poetic imkoniyatlari ko'rsatib berildi.

Kalit so'zlar: Badiiy matn stukturasi, fonetik vositalarning badiiy estetik xususiyatlari, Odil Yoqubovning “Oqqushlar, oppoq qushlar” romani.

Badiiy matnning shakllanishida hech bir istisnosiz adabiy til bilan bir qatorda, umumxalq tilining barcha vosita – birliklari ishtirok etadi. Ana shu xususiyat matn mazmunini aynan tushunilishiga yordamchi vazifa bajarishini inkor eta olmaymiz. Chunki har qanday poetik matnning yuzaga kelishida, muallif maqsadining o'quvchilar tomonidan anglashinishida ushbu birliklarning qimmatini bir xil darajada funktsiya bajarmasa-da, ular bir-biridan ayricha poetik qimmat kasb etadi. Badiiy matnning shakllanishi qo'llangan tilning har qanday birligi emotsional-ekspressiv ifoda semalari reallashgan holda badiiy-estetik maqsadni yuzaga keltiradi. Mana shu o'rinda tilning eng kichik birligi – fonema ham badiiy matnda o'zining asosiy vazifasi so'z ma'nolarini farqlash bilan bir qatorda, emotsional-ekspressiv va apellyativ vazifasini ham bajaradi. O'quvchi esa fonemalardagi bu xususiyatlarni tovushning fonografik ifodasi orqali qabul qiladi [1.34]. Eng kichik ma'noli qism sanalgan morfema tarkibidagi fonemaning nutqdagi aksi tovushdir. Tovushlarning nutqdagi o'rni, talaffuzi, talaffuzdagi farqi, tovushlarning yonma-yon kelganida o'zgarishga uchrashi uslubiy ahamiyatga ega. Nutq tovushlarida, eng avvalo, uch xususiyat ko'zga tashlanadi: artikulyatsion (aytilishi); akustik (eshitilishi); apellyativ (eshitib ta'sirlanish) [2.31]. Fonemalarning nutqdagi reallashuvi natijasida ularning yuqorida sanalgan xususiyatlari jonli muloqotga kirishgan kommunikant hamda kommunikant tomonidan yuz beradigan aloqada yorqin ko'zga tashlanadi va bir-birlarini tushunish va tushuntirishga qaratilgan faoliyati to'la qondirilish imkoniyati yuqori sanaladi. Endi bu jarayon yozma nutqning badiiy hosilasi bo'lgan poetik matnda birmuncha farqlanadi. Muallif va o'quvchi o'rtasidagi kechiktirilgan muloqotda, ya'ni badiiy asar mutolaasida o'quvchi ijodkorning badiiy maqsadini anglab olishi muallifning matnda qo'llangan fonetik vositalardan o'rinli foydalanishi orqali ro'yobga chiqadi.

Ma'ruf Yo'ldoshev qayd etganlaridek, badiiy matnni tahlil qilish jarayonida fonetik vositalarning badiiy estetik xususiyatlariga ham alohida e'tiborni qaratish zarur, chunki ularda poetik aktuallashuv juda yorqin namoyon bo'ladi. Muayyan narsa-hodisa tasvirlanar ekan, uzundan-uzoq tavsiflardan ko'ra bu narsa narsa-hodisalarga xos tovushlarni eslatish, keltirish ularning obrazlarini tezroq tasavvur qilish imkonini beradi [3.184]. Chunki fonetik birliklarda qo'shimcha ma'noning ifodalashi badiiy asarda muallif yoki personaj nutqining ta'sirchanligini ta'minlaydi.

Tilshunos olim Anvar Haydarov konnotativ ma'noni ifodalashda fonetik birliklarning ingerent va adgerent konnotatsiyalar orqali ekspressivlik ifodalanishini qayd etadi. Faqat ingerent konnotatsiya tovushga taqlid so'zlarda uchraydi: g'ir-g'ir, guv-guv, chirs-chirs, gala-gala kabi qator so'zlarda tovushning qattiq, yoki yumshoq o'qilishi turlicha qo'shimcha ma'nolar ifodalaydi. Jumladan, taq-taq, to'q-to'q taqlid so'zlaridagi tovushlarning talaffuz xususiyatiga bog'liq holda yoqimsiz ma'nosi ifodalansa, tiq-tiq so'zlarida esa qo'shimcha yumshoqlik bo'yog'i aks etadi. Badiiy matnda bu hodisaning ifodalanishi muallifning izohi bilan yoki asar tendentsiyasining ta'sirida o'quvchi tomonidan qanday poetik vazifa bajarayotgani anglashinaveradi: Boyagi **g'ir-g'ir** shabada kuchaygan, o'zan soxilidagi daraxtlar daryoday ovullar, to'zg'igan xazonlar osmonda **gala-gala** notinch qushlarday charx urardi. Nigora bu sehrli manzaraga, oydinga yana ham sirliroq tuyulgan ko'hna qo'rg'onga, yarim yemirilgan muazzam bino peshtoqlarining ajib tovlanishiga tikilib, uzoq turdi. (O. Yoqubov). Ushbu parchada **g'ir-g'ir** hamda **gala-gala** so'zlarida tovushlarning talaffuz xususiyatidan kelib chiqib ijodkor tabiat manzarasining naqadr yoqimli va o'ziga rom etuvchiligi haqidagi voqelikni ochib beradi. Birinchi **g'ir-g'ir** taqlid

soʻzda **gʻ** undoshining soʻz tarkibidagi **r** undoshlarining taʼsirida qattiq talaffuz qilinib, belgining kuchli ekanligini anglatadi, **gala-galada** esa soʻz tarkibida **l** undoshining yumshoq talaffuz etilishi orqali **g** undoshi ham yumshoq talaffuz etilyapti va belgining balandlik, notinchlik va koʻplik semalarini ifodalayapti. Tovush talaffuzi bilan bogʻliq boshqa barcha holatlarda adgerent konnotatsiya mavjud boʻladi. Badiiy adabiyotda fonetik yoʻl bilan hosil qilingan qoʻshimcha maʼno boʻyogʻi, asosan, adgerent konnotatsiya orqali roʻyobga chiqadi. Umuman olganda, bular badiiy nutqning muhim poetik vositalari hisoblanadi. Sababi, xohlagan soʻzni nutqda fonetik jihatdan oʻzgartirib nutqiy voqealantirish soʻzning taʼsirchanligini oshiradi. Masalan, unli tovushlar ogʻiz boʻshligʻida hech qanday toʻsiqqa uchramaganligi sababli ularni istalgancha choʻzish mumkin. Badiiy matnda bu hodisalar fonografik vositalar orqali ifoda etiladi. Mana shu choʻzish orqali asar qahramonlarining xarakter-xususiyatlari, voqea-hodisalarga munosabatlari, turli xil istak-mayllari ifodalanadi. Badiiy uslub uchun fonetik choʻziqlik ahamiyatli boʻlganligi sababli, u maʼno farqlashga xizmat qilmaydi, balki turli xil konnotativ maʼnolarni hosil qiladi:

— Nima ishing **bo-or!** Kerak boʻlsa oʻzing **ke-el!**— degan masxaraomuz javobi eshitildi-yu, Nigora ichida bir kulib qoʻydi. (O. Yoqubov).

— Mana, arzimagan bir sovgʻa, ogʻayni! — dedi Muzaffar, allaqanday mugʻambirona kulimsirab.

Nuriddinov shosha-pisha qoʻlini olib qochdi.

— **Yoʻ-oʻq**, sovgʻa-salomning hojati yoʻq, doʻstim!

— E, oltin emas, olaver, keyin xursand boʻlasan! — yana qah -qah otib kuldi Muzaffar. (O. Yoqubov).

Bu yerda ajratilgan soʻzda **o**, **e** va **oʻ** unlilarini choʻzish orqali nutq egasi boʻlgan personajlarning soʻzida choʻzilgan **o**, **e** va **oʻ** fonemalari tashigan piching, kulgu va hijolat tortish maʼnolari yozuvchi tomonidan oʻquvchiga yetkazib beriladi. Badiiy nutqda undosh tovushni choʻzish imkoniyati yoʻqligi sababli, maʼlum bir ijodiy niyatni ifodalash uchun tanlangan undosh tovushni ikki va undan ortiq takrorlash orqali belgilangan maqsadga erishiladi:

Hasharga kelgan oʻgʻlim Ulugʻbek kasal boʻlib shifoxonalariga tushib qopti. Ertalabdan beri ruxsat ololmay sarson- sargardonman.

— Qaysi shifoxona?

— Shahar shifoxonasi. Lekin shifoxona deb boʻlmaydi uni, muzxona!..

— **Hm-m...** ahvoli ogʻirmi?

— Ogʻir boʻlmasa kelarmidim? Harorati qirqdan oshib yotibdi! (O. Yoqubov) **Hm-m...** soʻzida m undoshini ikkidan ortiq qoʻllash orqali Nuriddinovga nisbatan Muzaffarning ikkilanish, shubha hamda soʻroq- taajjub maʼnolari ifodalangan.

A.P.Juravlyov unli va undosh tovushlardagi bunday holatlarda fonostilistik xususiyatlar paydo boʻlishini taʼkidlaydi [4.99].

Shuni aytish mumkinki, tilning boshlangʻich sathi – fonologik sath birligi fonema ham poetik matndagi (nutqdagi) reallashuvi orqali (yaʼni fonemaning nutq birligi tovushga aylanishi va uning keyingi bosqich – yozma nutqdagi fonografik birlik sifatidagi harf tarzida namoyon boʻlishi) poetik xosliklarni namoyon etishda oʻziga xos oʻrin va xarakterga ega.

Adabiyot

1. Yaxshieva G. Oʻzbek tilida fonografik uslubiy vositalar. Filol.fan.nomz.diss... T. 1997. B.34.
2. Haydarov A. Konnotativ maʼnoning fonetik vositalarda ifodalanishi. Filol.fan.nomz.diss... T. 2009. B.31.
3. Yoʻldoshev M. Badiiy matnning lingvopoetik tadqiqi. Filol.fan.nomz.diss... T. 2004. B.184
4. Juravlyov A.P. Foneticheskoe znachenie. L., 1974. S. 160.
5. Yoqubov O. Oqqushlar, oppoq qushlar. –T.: Adabiyot va sanʼat nashriyoti, 1988.

NUTQ MADANIYATI MASALALARI

Sattorova Sayyora Jabborovna

Xorazm viloyati Shovot tumani 3-umumiy o'rta ta'lim maktabi
oliy toifali ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi
Telefon raqami :+99899 7469867

Annotatsiya: Nutqning ifodali, sof bo'lishi ustida ishlash fikrlarning ravon bo'lishiga ta'sir qiladi.

Kalit so'zlar: Nutq madaniyati, orfoepik me'yorlar, adabiy til, nutqning sofligi, kommunikativ sifatlar.

Nutq madaniyati jamiyat taraqqiyotining muhim belgisi bo'lib, unda millat ma'naviyati o'z aksini topadi. Mustaqil yurtimizda ma'naviy islohotlar jadal sur'atlar bilan olib borilayotgan bir paytda nutq madaniyati masalalariga ham e'tibor ortmoqda.

Nutq madaniyatiga nafaqat hozirgi kunda, balki Zardushtiylik davrida ham katta e'tibor berilgan. „Avesto“ asarida Zardushtning notiq sifatidagi ibratli faoliyati, sa'y-harakatlari va da'vat-u o'g'itlari e'tiborni o'ziga tortadi. „Avesto“da keltirilgan „Ezgu o'y, ezgu so'z va ezgu amallarga baxshida etaman, barcha qabih o'y, yomon so'z va yomon ishlardan tiyaman“ [1] kabi muqaddas so'zlar shular jumlasidandir. Asarda keltirilishicha, yaxshi so'z muqaddasdur. Hozirgi kunda muqaddas bo'lgan so'zni o'z o'rnida qo'llash uchun o'qituvchi nafaqat o'z nutqiga balki o'quvchining so'z qo'llash mahoratiga ham e'tibor berib o'quvchiga nutq madaniyatini singdirmog'i lozim. O'quvchilarda nutq madaniyatini tarkib toptirish ona tili fanining bosh vazifasidir. Nutqning og'zaki shakli adabiy tilning orfoepik me'yorlariga, yozma shakli esa orfografiya, uslub va shu kabi me'yorlariga mos bo'lishi lozim. „Ona tili ta'limining bosh maqsadi o'quvchilarda og'zaki va yozma nutq ko'nikmalarini hosil qilish, shuningdek, aniq va teran fikrlash, o'z fikrlarini ixcham tushunarli, jo'yali bayon qilish malakasini tarkib toptirishdan iborat“ [2] Hozirgi kunda XI sinf ona tili darsligida nutq madaniyatiga alohida e'tibor berilgan. „Nutqning madaniyligini ta'minlaydigan kommunikativ sifatlar bir qancha bo'lib, ularning asosiylari qatorida quyidagilarni ko'rsatish mumkin: to'g'rilik, aniqlik, mantiqiylik, ifodalilik, boylik, soflik, jo'yalilik. Ana shu kommunikativ sifatlarining barchasini o'zida mujassamlashtirgan nutq madaniy hisoblanadi“ [3]

Demak, o'quvchiga nutq madaniyatini singdirish uchun dars jarayonida nutqimizda qo'llagan har bir so'zning o'z o'rnida ishlatishimiz lozim. Sayfi Saroy aytganidek: „Oqil o'z so'zin o'rnida so'zlagay, Ham javobini munosib ko'zlagay. Chunki o'z o'rnida ishlatilgan so'z tinglovchiga tez va tushunarli yetib boradi. So'zlarning ma'nosini tushunish uchun o'quvchilarda izohli lug'at, sinonimlar-ma'nodosh so'zlar lug'ati bilan ishlash ko'nikmalarini hosil qilishimiz va uni E. Vohidov „So'z latofati“, A. Rustamovning „So'z xususida so'z“ kitoblaridan keltirilgan matnlar va SH. Rahmatullayevning „O'zbek tilining izohli fraziologik lug'ati“ dan keltirilgan misollar ham o'quvchilarga so'zlarni ma'nosini bilishga katta yordam beradi.

O'quvchi nutqini boyitish uchun o'quvchilarni badiiy asar o'qishga qiziqitirishimiz lozim. Chunki qancha ko'p kitob o'qisak, nutqimiz boyib, dunyoqarashimiz o'zgarib boradi. Bu esa yana nutqimizni madaniyatli qiladi.

Maktabda nafaqat ona tili adabiyot darslarida, balki barcha darslarda o'qituvchi o'z nutqiga ham e'tibor bersa ko'zlagan maqsadiga erishadi. Ma'lumki, o'quvchilar o'qituvchi nutqiga alohida e'tibor beradilar. Negaki biror tovushning noto'g'ri aytilishi kulgiga sabab bo'ladi. Bir xil ohangdagi nutq ularni tez charchatadi. Shunday ekan, o'qituvchining takomillashgan nutqqa ega bo'lishi o'quvchilarning o'quvchilar tomonidan puxta o'zlashtirilishini ta'minlash garovi hisoblanadi. Ayrim mutaxassislar tovush va uning tembrini tug'ma xususiyat, deyдилar, lekin hozirgi eksperimental fiziologiya tovush sifatining o'zgarishi mumkinligini tasdiqlaydi. Nutqning ifodali, sof bo'lishi ustida ishlash fikrlarning ravon bo'lishiga ta'sir qiladi. Tilshunos olim N. Mahmudovning ta'biricha „Darsdagi jonli ko'rgazmali qurol bu o'qituvchining o'zi, uning nutqidir“ [4]. Ba'zan darslarni kuzatar ekanmiz o'qituvchi o'quvchini rag'batlantirish uchun „molodes“ so'zini ishlatadi o'zimizdagi „Balli“, „Ofarin“ undovlari bor-ku. Bu so'zlarni bilamiz, lekin e'tibor bermaymiz. Bu bilan nutqning madaniyatligini ta'minlovchi kommunikativ sifatlardan nutqning sofligiga putur yetkazgan bo'lamiz. „Nutqning sofligi nutqning adabiy til va jamiyatdagi ma'naviy-axloqiy

qoidalariga yot bo'lgan unsurlardan xoliligi bilan belgilanadi. Kishi nutqning sofligi uning ma'naviy-ma'rifiy, lisoniy-madaniy saviyasini namoyon etadigan ko'rsatkichlardan biridir. Adabiy nutqning sofligiga putur yetkazuvchi unsurlarning asosiylari quyidagilardan iborat: 1) shevaga xos so'z, ibora, Grammatik shakllar, urg'u va talaffuz; 2) o'rinsiz qo'llangan chet so'z va so'z birikmalari (varvarizmlar); 3) dag'al, haqorat so'z va iboralar (vulgarizmlar); 4) „ishlamaydigan“ yoki parazit so'zlar; 5) idoraviy so'z va iboralar (kanselyarizmlar)”. [4] Demak, o'qituvchi nutqning sofligiga erishish uchun, albatta, mazkur unsurlarni qo'llashdan tiyilishi lozim. Nutqda ruscha so'zlarni ishlatib ko'pchilik o'zini „madaniyatli“ ko'rsatmoqchi bo'ladi. Madaniyatning tom mohiyatini tushungan, ya'ni madaniylik qonun-qoidalarini tanasiga singib ketgan har biro dam o'zi gapirgan tilning sofligi, tantanasi uchun hamma vaqt jon kuydiradi. Har kimning nutqi o'ziga xos bo'ladi. O'sha insonning kimligi uning saviyasi dunyoqarashi, ma'naviy olami va ichki dunyosini uning nutqi orqali bilib olish mumkin. „Chunki so'z insonning daraja va kamolini, ilm va fazlini o'lchab ko'rsatadigan tarozusidir“ [5]. Odamning o'z ona tiliga bo'lgan mehr-u muhabbati va hurmati, o'z tilini qanchalik bilish –bilmasligi undagi madaniylik darajasiga bog'liqdir.

Adabiyotlar

1. Til va adabiyot ta'limi 2012. 2-son 89 –bet
2. Til va adabiyot ta'limi. 2008. 2-son 7-bet
3. Ona tili 11-sinf Toshkent 2018. 16-bet
4. Til va adabiyot ta'limi. 2014. 8-son 17 –bet
5. Ona tili 11-sinf. Toshkent .2018. 15,48-betlar

O'QITUVCHINING NUTQ MADANIYATI

Xudayberganova Xosiyat Bekmatovna

Xorazm viloyati Xonqa tumani

33- son umumta'lim maktab

ona tili va adabiyot o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada nutq tushunchasiga allomalar tomonidan bildirilgan fikrlar keltirilgan, shuningdek o'qituvchining nutq madaniyati, notiqlik mahorati haqida mulohaza yuritilgan.

Kalit so'zlar: til, ovoz, nutq, nutq madaniyati, tafakkur, notiqlik, o'qituvchi, maruza.

Nutq inson aqliy faoliyatining eng oliy va asosiy vositasidir. Chunki insonni boshqa jonzorlardan ajratib turadigan ham nutq emasmi? Shunday ekan, inson aqliy faoliyatining eng oliy mahsullari tafakkur mevalari til va nutq orqali ro'yobga chiqadi. Til tafakkur mahsullarining hayotga tatbiq etilishiga vosita bo'luvchi qudratli quroldir.

Qadimgi Sharq pedagogikasining ajoyib asarlaridan biri "Qobusnoma" da ham til va nutqqa alohida etibor berilganki, ular hozir ham o'z ahamiyatini yo'qotmaganini ko'ramiz. Kaykovus hamma hunarlar ichida so'z hunarli-notiqlikni a'lo deb biladi: Bilginki, hamma hunardan so'z hunari yaxshi" shuning uchun ham kishi suhandon va notiq bo'lishini ta'kidlaydi. Muallif notiqlikni egallashning yo'lini tinimsiz mehnat va o'rganish deb uqtiradi.

Navoiy til va nutq munosabatlarini shunday izohlaydi: «Til shuncha sharafi bilan nutqning qurolidir». Demak, til qudrati qanchalik zo'r bo'lmasin, u nutq uchun qurol sifatida xizmat qilarkan. Uning kuch-qudrati nutq jarayonida namoyon bo'lar ekan. Agar til o'q bo'lsa, nutq kamondir. O'qning qudrati kamonning qobiliyatiga ham bog'liq.

Nutq madaniyati o'qituvchilarda ijodiylik, mustaqil fikrlash, ijodiy fikr mahsulini nutq sharoitiga mos ravishda og'zaki, yozma shakllarda to'g'ri, ravon ifodalash ko'ninikmalarini shakllantirish va rivojlantirish, til sezgilarini tarbiyalashga xizmat qilmog'i lozim.

O'qituvchining nutq texnikasi. Nutq madaniyati juda katta va keng soha bo'lib, u insonning kundalik oddiy salomatligidan tortib kimga nimani, qachon, qayerda va qanday so'zlashigacha bo'lgan barcha nutqiy jarayonlarni o'z ichiga oladi. Nutq madaniyati faqat nutqni egallash yo'llarini emas, balki undan foydalanish madaniyatini ham tarbiyalaydi.

Sharoitga qarb nutq turli xilda namoyon bo'ladi. U ba'zan istak-tilak, ba'zan chaqiriq-murojaat, ba'zan esa inson quvonchi yoki ruhiy iztirobi shaklida ifodalanadi. Nutq ichki va tashqi ko'rinishlarga ega. Ichki nutq odamning o'z ichida gapiradigan passiv nutqi bo'lib, u ikkinchi kishining ishtirokini talab etmaydi. Shuning uchun ham bu nutq o'z-o'ziga qaratilgan nutq sanaladi va uni nazorat qilib bo'lmaydi.

O'qituvchi ovoziining xususiyatlari quyidagilardan iborat:

1. **Ovozning kuchi.** Ovoz kuchi tovush organlari ishiga, ularning faoliyatiga hamda nafas chiqarishiga bog'liqdir.

2. **Tovushning qancha masofaga yetkazilishi.** Bu bilan mutaxassislar o'qituvchi ovoziini qay masofaga yetkaza olish va uni qay yo'l bilan sozlashini aniqlab oladilar.

3. **O'qituvchi nutqida ovoziining harakati va o'zgaruvchanligi** muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi ovozi ravon, jarangdor, aniq va o'ziga jalb etadigan bo'lishi kerak. O'quv materialining qiyin joylarini o'qituvchi ovoziini sekinlatgan holda tushuntirib, qolgan vaqtda tezroq gapirishi kerak.

O'qituvchi materiallarni aniq, to'g'ri, tushunarli ifodali bayon qilishda ovozi ritmi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ilmiy tadqiqot ishlari shunday dalolat bermoqdaki, ruslar 1 daqiqada 120, inglizlar 120 dan 150 tagacha, fransuzlar 110 so'zni talaffuz qilar ekanlar. O'rtacha hammaga tushunarli bo'lishi uchun o'qituvchi 60 -80 so'zni talaffuz etsa, talabga muvofiq bo'ladi. O'qituvchi nutqini lo'nda, aniq, puxta, chiroyli bayon etsa, u tinglovchilarga shuncha tushunarli bo'ladi va ular qalbida uzoq saqlanadi.

O'qituvchining notiqlik mahorati quyidagi tuzilmaga ega:

-ma'ruza mazminiga kerakli axborotlar, materiallarni tanlash;

-rejani tuzish, yig'ilgan materiallarni ma'lum mantiqiy ketma-ketlikda ajratish;

-nutqqa adabiy ishlov berish, mazmunini boyitish; ma'ruza matnini yodlash, eslab qolish;

-ma'lum ovozning balandligida mimika, hatti-harakatlar bilan nutqni so'zlash.

Ma'ruzaning sifati uning mantiqliliga va taqdimiga, nutqning boyligi va aniqliligiga, axborotning boyligiga bog'liqdir.

Nutq so'zlaganda, ma'ruza o'qilayotganda ortiqcha so'zlar, kirish gaplar, nopisadnoma iboralar, shuningdek, gumonsirash ishonchsizlik, hadiksirash, esankirash, asabiylashish, g'azablanishga aslo yo'l qo'ymaslik zarur.

Pedagogning nutqi ifodali bo'lishi lozim. Bunda nutq intonatsiyasi muhim o'rin tutadi. U oxang (melodika), tinim (paiza), mantiqiy urg'u, nutq sur'ati kabi tarkibiy qismlaridan iborat.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. N. Mahmudov. Ma'naviyat manzillari. T.: Ma'naviyat, 1995.
2. Hozirgi zamon o'zbek adabiy tili. T.: O'qituvchi, 1980.
3. O'zbek tili leksikologiyasi. T.: Fan, 1980
4. www.ziynet.uz

О ПРОБЛЕМАХ ИЗУЧЕНИЯ И ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ

Файзуллаев Ойбек Нуриллаевич

Учитель русского языка школы

№ 15 Кызылтепинского района Навоийской области

Аннотация: В статье рассматриваются проблемы изучения и преподавания русского языка.

Ключевые слова: говорение, письмо, аудирование, грамотность, лексическое значение, словосочетание, миниатюрное эссе.

Современный урок русского языка – это, прежде всего, высокоэффективный, действенный урок, на котором развивается личность студента, формируется гуманистическое мировоззрение на основе овладения им оптимальным объёмом знаний науки о языке, развития всего комплекса умений (учебно-языковых, нормативных, коммуникативных и правописных) и творческого применения приобретённых знаний и умений. На уроках русского языка особое внимание следует уделять развитию устной речи студентов, поскольку она первична по отношению к речи письменной. На уроке русского языка дети обязательно должны учиться говорить чётко, выразительно. Учиться слушать свою речь и речь однокурсников. Именно правильная речь и хороший слух являются основой обучения грамотному письму. Поэтому в урок русского языка важно включать аудирование. На каждом уроке должен звучать текст. Безусловно, работая над текстом, реализуется на уроке и воспитательные задачи. Хорошим примером будет заучивание наизусть текстов разного уровня сложности и объёма. Студент должен иметь в запасе образцы правильной речи. Устную речь необходимо формировать постоянно.

Только на базе достаточного лексического запаса можно формировать письменную грамотность. Учитель должен задействовать зрительную, слуховую, логическую, эмоциональную, моторную память студента. Важно, чтобы слова были написаны грамотно, без пропусков букв и скобок и обязательно включены в контекст. Студент на этом этапе знакомства со словом должен зрительно представлять его в полном объёме, при этом чётко произнести слово, объяснить лексическое значение, подчеркнуть или выделить букву, в написании которой можно допустить ошибку, объяснить её правописание. Для эффективности освоения русского языка очень важно постоянно устанавливать сходство и различие его явлений. В русском языке очень много одинаково звучащих слов, но отличающихся смыслом, а потому и написанием. Установление сходства и различия погружает в глубинный смысл слова и мобилизует воображение. Важным этапом в работе над правописанием является «узнавание» слова в предложении, в тексте, где ничего не обозначено. Приведём пример задания: спишите текст, выделите во всех словах корни; обозначьте буквы, в написании которых можно допустить ошибку; докажите правильное написание слова. Очень эффективным заданием будет следующее: составьте по опорным словосочетаниям сочинение-миниатюру (можно указать тему). Творческому заданию должна отводиться особая роль на уроке. В связи с этим нелепо отделять в учебном процессе уроки развития речи. Развитие речи должно идти из урока в урок. Чтобы привлечь внимание студентов к учебному материалу, стоит разнообразить занятия чем-то новым и необычным. Следует учитывать, что если они утомляются и у них исчезает интерес, что сказывается на эффективности работы учителя и ведёт к ухудшению знаний. Избежать этого помогут интересные идеи уроков русского языка, которые отличаются от обычных занятий отсутствием шаблонов и формализма. На таких занятиях не существует суровых требований к их проведению, они творческие, раскрепощённые и требуют от всех эмоционального влечения, что приводит к возникновению другого, более креативного отношения к изучаемому предмету. Одна из самых трудных тем при изучении русского языка в морфологии – это спряжение глагола. Отрабатывая правописание безударных личных окончаний глагола в настоящем и будущем времени, учителя часто сталкиваются с тем, что студенты не могут применить на практике умение определять спряжение глагола.

Правило определения спряжения глагола и его практическую направленность надо давать сразу всё в полном объёме, а не разрывать на несколько тем. Это даёт возможность

студентам разобраться в необходимости изучения данной темы и в логичности своих действий на практике. Именно таким образом давая знания студентам, мы будем уверены в том, что в жизни они им пригодятся. Отрабатывая таким образом правила, студент понимает, что правописание в русском языке совсем не сложное, самое главное – научиться думать, размышлять. Так появляется интерес к предмету, русскому языку. Надо показывать студентам процессы, изменения, происходящие в языке. Удивительно то, что современные дети, в малом владеющие информацией, тянутся к осознанию глубинных процессов жизни. Любой ребёнок сегодня хочет понять, что такое мир, в котором мы живём, кто он в этом мире и как ему в этом мире жить. Преподавание языка на такой основе увлекает студентов бесконечно. Таким образом, образовательная цель современного урока русского языка может формулироваться относительно не только опорных результатов, но и тех, которые расширяют, углубляют опорную систему знаний, умений, развивают личностные характеристики студентов.

Библиографический список

1. Баранова И. В., Баранов Д. М. Русский язык как образовательная метасистема. Книга для учителя / И.В. Баранова, Д.М. Баранов. – СПб.: Изд-во Политехн. ун-та, 2008. – 256 с. + Периодическая таблица элементов русской речи.
2. Баранова И. В. Метасистема освоения курса русского языка как предметной образовательной области / И.В. Баранова. – СПб: ГНУ «ИОВ РАО», 2006. – 192 с.

ОБЪЯСНЕНИЕ НЕРУССКИМ УЧАЩИМСЯ ПРОЦЕССА ОГЛУШЕНИЯ СОГЛАСНЫХ

Хамраева Юлдуз Хамзаевна

Учительница школы № 31 города Коканда
+99891 688-79-86

Аннотация: об одном приеме объяснения нерусским учащимся процесса оглушения согласных.

Ключевые слова: Согласные звуки, звонкие, глухие, прямая линия, неоднократно.

Ясное представление об основных фонетических явлениях в русском языке поможет учащимся-иностранцам быстрее овладеть нормами произношения. Вот как можно провести работу над одной из фонетических тем-оглушением согласных.

Преподаватель под диктовку учащихся пишет слева на доске буквы б обозначающие звуки, а справа чертит следующий пример:

Согласные звуки

Звонкие → б, в, д, ж, з, к, л, м, н, й.

Глухие → п, р, с, т, ф, х, ц, ч, ш, щ.

Затем объясняет что в русском языке согласные бывают звонкими или глухими в зависимости от участия или неучастия голоса в их образовании. Указав на букву б, преподаватель просит определить, какой согласный звук – звонкий или глухой – она обозначает. Получив правильный ответ, он стирает букву б с левой части доски и вписывает ее в таблицу, в колонку «звонкие». Пояснив, что в русском языке есть глухой согласный звук, который соответствует звонкому (б), преподаватель предлагает учащимся найти его. После этого он переносит букву п в колонку «глухие», соединяя обе буквы прямой линией, над которой пишет слово хлеб с транскрипционным значком п над б, указывающим на оглушение:

б → ХЛЕБ → п

Желательно, чтобы учащиеся сами подбирали такие примеры. Но если их словарь ограничен, это делает преподаватель.

Так же классифицируются и другие звуки, при этом фиксируется отсутствие соответствующих глухих звуков сонорным л, м, н, р и звонких-глухим х, ц, ч, щ.

Согласные звуки

Звонкие	Глухие
б → ХЛЕБ →	п
б → ПЛОВ →	ф
г → ДРУГ →	к
д → ГОРОД →	т
ж → НОЖ →	ш
з → СОЮЗ →	с
л, м, н, р	нет
нет	х, ц, ч, щ

В заключении делается вывод: в русском языке конечные звонкие согласные б, в, г, д, ж, з оглушаются. При этом следует сказать, что оглушение звонких согласных происходит и в позиции перед глухими. Используя знакомую учащимся новую лексику, нужно дополнить таблицу.

б → ХЛЕБ(п)	общезитие → (п)
б → ПЛОВ → (ф)	завтра → (ф)
г → ДРУГ → (к)	остригся (к)
д → ГОРОД → (т)	сладкий (т)
ж → НОЖ → (ш)	ложка (ш)
з → СОЮЗ →	узкий (с)

Звук (г) перед (к) превращается в (х): легко, мягкий.

Рассмотренный прием был неоднократно испытан. Польза его очевидна. Он активизирует работу учащихся, помогает им лучше понять систему звонких и глухих и согласных.

О‘QUVCHILARNING FIKRNI ERKIN BAYON ETISH KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH

Azimova Umida Abduraximovna

Namangan viloyati Chust tumani

10-maktab ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi

Telefon: +998999850094

Annotatsiya: Bu maqolada o‘quvchilarning fikrini erkin bayon etish ko‘nikmalarini shakllantirish omillari o‘rganilgan va tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: Tushunish darajasi, kirishimlilik darajasi, suhbat, fikr, ko‘nikma, malaka.

Har tomonlama bir xil shakllangan insonlar bo‘lmaganidek, bolalar ham har xil va har biri har xil munosabat va e‘tiborni talab etadi. Bilamizki, har bir bola o‘ziga xos psixologiyaga, tushunish darajasi, qiziqish, kirishimlilik darajasi, iqtidori va xotira, ya‘ni eslab qolish va fikrni bayon eta olish qobiliyatiga ega.

Bir sinfda bir xil ta‘lim olayotgan bolalarning har biri har xil o‘zlashtirish darajasiga erishadi. Ayni vaqtda ularning o‘z ona tillarida so‘zlay olish, muloqotga kirisha olish darajasi hamfarq qiladi. O‘z ona tilimizda fikrimizni erkin va to‘g‘ri ifodalay olishimiz jamiyat orasida o‘z nufuzimiz va o‘rnimizni egallashda naqadar muhim ekanligini ta’kidlashimiz lozim. O‘z ona tilida ravon so‘zlay oladigan, fikrni erkin ifoda eta olish ko‘nikma va malakasi rivojlangan bolaning jamiyat orasida o‘z o‘rnini topa olish imkoniyati tabiatan tortinchoq, so‘zga no‘noq, fikrini erkin ifodalay olmaydigan bolaga nisbatan kengroq ekanligi hammamizga ma’lum. Bolaning o‘z ona tilida fikr va tushunchalarini erkin so‘zlay olish ko‘nikmasining mo‘tadil darajada rivojlanmasligiga obyektiv va subyektiv omillar mavjud. Bola o‘rganishni qachon boshlaydi? U ilk savol berishni boshlagan paytdan o‘rganishni boshlaydi. O‘sha paytdan boshlab bolada atrof-olam va borliq haqidagi ilk savollar tug‘iladi va savollarga javobni ota-onadan kutadi. Shu davrda bolaning har bir savoliga javob berish, unga e‘tiborli bo‘lish, u bilan muloqotdan qochmaslik va aksincha unga qayta savollar bilan murojaat qilish bilan ota-ona uning kirishimlilik xislatini oshirib, tortinchoqlik vaziyatlariga tushib qolish, bilmaganlarini so‘rashdan uyalish xislatlaridan xalos bo‘la olish ko‘nikmasini shakllantiradi. Oilada bolaga kuchli e‘tibor qaratilishi va ota-ona va bola o‘rtasida muntazam do‘stona muloqot bo‘lishi shart. Bu muloqot bola yoshining o‘zgarishi bilan mustahkamlanib borishi, keyinchalik bu muloqotlar suhbatlar va o‘zaro kengashlar darajasigacha yetkazib borilishi oiladagi muhitning samimiy shakllanishiga ham zamin yaratadi.

Bolada adabiyot va kitobga bo‘lgan mehr va qiziqishni shakllantirishga bo‘lgan e‘tiborning sustligi ham mavjud. Bu jarayonga e‘tiborni oshirish yo‘lida ustoz va ota-onalar parallel ishtirok etishlari maqsadga muvofiqdir. Hozirgi kunda bolalarda kitob o‘qishga bo‘lgan qiziqishning va kitobga bo‘lgan mehrning sustlashib ketayotganligi borasida ko‘p gapirilmogda. Bolalarimiz badiiy adabiyot bilan qay darajada tanish? Bolaga faqat, kitob o‘qi, qabilidagi talab bilan emas, bu masalaga qandaydir ijodkorroq yondashuv o‘quvchilarning savodxonlik darajasi, erkin muloqotga kirishish va fikrlarini erkin ifoda etish darajasining, qolaversa ona tilidan bilimi yaxshilanishi va mustahkamlanishi borasida ijobiy natijalarga olib keladi. Bolaning o‘qigan kitobi, hikoya va yoki ertagi mazmuni bilan qiziqish, o‘qiganlarini gapirib berishni so‘rash, bu borada savollar berish, umuman suhbat qurish, savol-javob va muhokama jarayonini tashkil etish uning muloqotga kirishish darajasini oshiradi, dunyoqarashini shakllantiradi va rivojlantiradi, so‘z boyligini kengaytirib, undagi so‘zlashuv uchun mavzular rang-barangligiga erishish, ya‘ni suhbat uchun mavzu topa bilish qobiliyatini rivojlantiradi. Ba‘zan, hatto o‘z ona tilimizda nimadan so‘z boshlashni, nima haqida gapirishni bilmay qolgan vaziyatlarimiz ko‘p bo‘ladi, bunday holatning ayrim bolalarda doimiy xislatga aylanib qolishi uning indamas, sirli, o‘ta tortinchoq, fikrini erkin bayon etolmaydigan bo‘lib qolishiga olib keladi.

Yana bir omil maktablarda o‘tilayotgan ona tili va adabiyot darslarining ilmiy, amaliy, didaktik va uslubiy jihatdan to‘g‘ri tashkil etilishi va ustozlar tomonidan berilayotgan bilimning tushunarli, yaxlit, sodda, hayotga bog‘langanlik darajasi va qiziqarli ekanligidadir. Mavzuni o‘quvchi ongiga yetkazib berishning eng sodda, ravon, tushunarli va jonli usullarini topish, darslarni yangi pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda tashkil etish o‘quvchini nafaqat fanga qiziqitirish, balki ularning fan yuzasidan egallayotgan bilimlarining mustahkam bo‘lishini

ta'minlaydi va o'z bilimiga ishongan bolaning mustaqil shaxs sifatida kamoliga zamin hozirlaydi.

Jamiyatda o'z o'rnini topgan, erkin fikrlovchi, bilimdon, hech kimdan kam bo'lmagan kelajagimiz bo'lmish yoshlarni shakllantirishga qaratilgan maqsadlarimiz arziyasini deb qaraladigan shunday oddiy mulohazalar, ota-ona va o'qituvchi e'tibori, o'qituvchi va bola o'rtasidagi munosabat va ustozning tinimsiz mehnati va ijodi asosida shakllanadi.

Adabiyotlar:

1. Karimov I. Yuksak manaviyat-yengilmas kuch. –T.: Ma'naviyat, 2009.
2. Madayev O., va boshqalar. Yozma ish turlari: insho, bayon, diktant. –T.: Turon zamin ziyo, 2017.
3. Mahmudov N. Tilning mukammal tadqiqi yo'llarini izlab...// O'zbek tili va adabiyoti, 2012. 5-son, 3-16-betlar.
4. Mahmudov N., Nurmonov A. O'zbek tilining nazariy grammatikasi. –T.: O'qituvchi, 1995.

ОНА ТИЛИ ВА АДАБИЙОТ ФАНИНИ О'QITISHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR

Umarova Yulduzxon Narimanovna

Namangan viloyati Chust tumani

1 – maktab ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada ona tili va adabiyot darslarida pedagogik texnologiyalarning ahamiyati haqida yoritilgan.

Kalit so'zlar: "Bumerang", "F S MU", "Venn" diagrammasi, "Yelpig'ich", "Zanjir", "Zinama - zina", "6x6x6", "Didaktik o'yinlar", "Mini leksiya".

Ta'limdan asosiy maqsad bolalarga bilim berishgina emas, balki bilim olish yo'llarini o'rgatish, ularni ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirish demakdir. Yangicha ijtimoiy, iqtisodiy sharoitda tilni o'qitish mazmunini takomillashtirish, darslarni jahon andozalariga mos ravishda tashkil etish o'quvchi faolligini oshiradigan muhim omillardan hisoblanadi.

Pedagogik texnologiya - ta'lim jarayonida oldindan rejalashtirilgan va to'raligicha loyihalashtirilgan, muayyan vaqtga mo'ljallangan, ta'lim jarayonida ko'proq ta'lim oluvchi shaxsiga qaratilgan, faollashtirilgan usullar va zamonaviy ta'lim vositalaridan foydalangan holda o'quv maqsadiga erishishni kafolatlaydigan ta'lim berish jarayonidir.

Texnologiyalarni qo'llaganda o'quvchi bilimni kuzatish, bilimlarining o'sishida jamiyatda vujudga kelgan asosiy g'oyalar bilan taqqoslash, ularning rivojlanish yo'llari va usullarini aniqlash, mosini tanlash, turli vositalar, tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish usullariga ahamiyat berishimiz kerak.

Texnologiyalarni metodikadan farq qiluvchi omillar:

1. Zamonaviy - an'anaviy o'qitish elementlarining mavjudligi;
2. Pedagogik jarayonda shaxsga yo'naltirilgan pedagogik texnologiyani mavjudligi;
3. O'quvchilar faoliyatini faollashtirish va jadallashtirish asosidagi pedagogik texnologiyalar;
4. O'quv jarayonini samarali boshqarishga asoslangan pedagogik texnologiyalar;
5. Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalari;
6. Xususiy o'quv predmetlariga tegishli texnologiyalar.

O'quv mashg'ulotlarini yangi zamonaviy shakl va usullarda tashkil qilish, talabalarni dars jarayonida maqsadli boshqara olish, ayni kunda o'qituvchilik faoliyatining bosh mezonini deb qaralmoqda.

An'anaviy yo'nalishdagi dars didaktik maqsadiga ko'ra: yangi bilimlarni o'zlashtirish; o'rgatilgan bilimlarni amaliy tatbiq etish orqali mustahkamlash;

o'tilganlarni takrorlash; bilim va malakalarni mustahkamlash; talaba bilimni nazorat qilish va baholash; ularni bir tizimga keltirish kabi turlarga ega ekanligi pedagogika fanidan yaxshi ma'lum. Ammo bashariyatning iqtisodiy - ijtimoiy ravnaqi, ilmiy fan sohalaridagi yangi-yangi yutuqlar ta'limning asosiy vositasi bo'lgan dars (mashg'ulot) va uning turlarining ko'payishiga, takomillashuviga olib keldi.

Ilg'or pedagogik texnologiyaga asoslangan zamonaviy dars turlari va shakllarini qo'llash, o'quvchining ta'lim jarayonidagi o'rnini belgilash, unga yangicha yondoshuvi, yangicha munosabatni ta'minlash, mazkur jarayonni mohirlik va idrok bilan boshqarish demakdir.

Ona tili darslarida musobaqa mashqlarini o'tkazishdan maqsad o'quvchining til darsida olgan bilimlarini sinab ko'rish, o'zaro munozara-muloqot jarayonida til imkoniyatlaridan foydalana bilish, nutqiy mahorat, tez va aniq fikrlash darajasini, muammoli vaziyatlardan chiqqa olish malakasini baholashdan iboratdir.

Musobaqa darslari o'quvchilarda faollik, topqirlik, zukkolik fazilatlarini shakllantiradi, ularni mustaqil ijodiy mushohada yuritishga odatlantiradi, zarur va foydali ko'nikmalarni hosil qilishga yordam beradi. Samarali dars shakllaridan biri bo'lgan musobaqa darsi til mashg'ulotlarining qiziqarli o'tishi va o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlovchi vositadir. Musobaqa darslari uchun mavzular: "Qiziqarli alifbo", "So'zdan gaplar yasang", "Nutq tovushlari musobaqasi", "Zakovat" darslari va hokazolar.

Bahs – munozara o'quvchilardan hushyo'rlikni talab etadi. U mustaqil va jadal fikrlashga, hozirjavoblikka, aytilgan fikrning to'g'ri yo'ki noto'g'riligi haqida va o'z fikrini mantiqli va izchil isbotlashga o'rgatadi.

O'zaro tortishuv va bahs oqibatida eng to'g'ri va ma'qul yechimga kelinadi. O'quvchi bahs - munozara orqali qarshi tomonning ishonarli dalillarini tinglaydi, o'z "men"ini anglab etadi, o'z dunyoqarashi, ilmiy –ijobiy tafakkuri ko'lamini, haq yo'ki nohaq ekanligi to'g'risida, o'zi mustaqil hulosani chiqaradi. O'z fikrini himoyalash uchun turli usul va vositalarni ishga solish, ijodiy fikrlash, tilimkoniyatlaridan unumli foydalanishga o'rgatadi.

Dars mashg'ulotlarini rang – barang zamonaviy texnik vositalar ishtirokida tashkil qila olgan o'qituvchi qisqa vaqtda o'quvchilarning egallagan bilim, do'stlariga munosabati, muomala madaniyati, fikr doirasi, so'z boyligi, nutqiysalohiyati haqida aniq tasavvurga ega bo'ladi. Ilg'or texnologiyaga asoslangan darslar o'quvchi va o'qituvchi o'rtasida teng, do'stona munosabat qaror topishiga sharoit yaratadi. O'quvchi darsda o'zini erkin his qiladi, mashg'ulotlarga qiziqishi, so'z san'ati bilan shug'ullanishga hamda ijodga rag'batini ortadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Tolipov O', Usmonboeva M. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. T- Fan, 2005. 205 b.
2. Tolipov U, Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – T- 2006.

RUS TILI VA ADABIYOTI DARSLARIDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH.

Bekchanova Ruxsora Baxramovna

Xorazm viloyati shovot tumani 8-son umumiy
o'rta ta'lim maktab rus tili fani o'qituvchisi.

Email:ruhsora8maktab@umail.uz

Bekchanova Nasiba Quziboyevna

Xorazm viloyati shovot tumani 1-son umumiy
o'rta ta'lim maktab rus tili fani o'qituvchisi.

Email:nasiba1maktab@umail.uz

Annotatsiya: maqolada rus tili va adabiyotining zamonaviy darsi haqida so'z boradi, u ta'lim, tarbiya, rivojlanish va qiziqarli bo'lishi kerak. O'quv jarayoniga kompyuter texnologiyalarini joriy etish maktab ta'limining ajralmas qismidir.

Kalit so'zlar: rivojlanish, ta'lim, o'z-o'zini hurmat qilish, texnologiya.

Bugungi kunda yangi ta'lim texnologiyalari o'quvchilarning intellektual, ijodiy va ma'naviy rivojlanishi uchun zarur shartdir. «Rivojlanish» pedagogik jarayonning asosiy so'zi, ta'limning muhim, chuqur tushunchasi bo'lib qoladi. Zamonaviy ta'limning asosiy maqsadi ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan sifatlarni, o'quvchilarni ta'lim va tarbiya jarayonida rivojlantirishdan iborat:

a) talabalarning intellektual va ijodiy qobiliyatlarini, axloqiy qadriyatlarni rivojlantirish, bitiruvchining o'z-o'zini anglash, mustaqil fikrlash, o'zi uchun muhim qarorlar qabul qilish qobiliyatiga ega bo'lishi;

b) o'quvchilarning o'quv faoliyati muvaffaqiyati uchun mas'uliyatini oshirish;

c) ob'ektiv o'z - o'zini baholash qobiliyatini shakllantirish-aks ettirish. Ushbu maqsadlarga erishish, o'quvchining o'ziga xos xususiyatlari va qobiliyatlarini hisobga olgan holda, shaxsiyatga yo'naltirilgan o'quv jarayonini qurishga yordam beradi. O'quv jarayonining markazida talaba, uning bilim va ijodiy faoliyati. Rus tili va adabiyotining zamonaviy darsi ta'lim, tarbiya, rivojlanish va qiziqarli bo'lishi kerak. Shu bois, darslarda zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish bugungi kun talabidir. Bugungi kunda kompyuter texnologiyasini o'quv jarayoniga kiritish maktab ta'limining ajralmas qismidir. Zamonaviy o'quvchi allaqachon ta'limning boshlang'ich bosqichida shaxsiy kompyuter foydalanuvchisining boshlang'ich ko'nikmalariga ega, shuning uchun o'qituvchining asosiy aloqasi faol ishlatilishi kerak zamonaviy interaktiv texnologiyalar, bolada kundalik hayotda zarur axborot tizimlari bilan ishlash qobiliyatini rivojlantirmoqda. Ta'lim sohasida kompyuter texnologiyalaridan foydalanish muqarrar, chunki ta'lim samaradorligi va rivojlanayotgan bilim va ko'nikmalar sifati sezilarli darajada oshadi. Rus tili va adabiyoti darslarida kompyuter dasturiy vositalaridan foydalanish o'qituvchiga nafaqat an'anaviy ta'lim shakllarini diversifikatsiya qilish, balki turli vazifalarni ham hal qilish imkonini beradi: ta'limning ko'rinishini yaxshilash, uni differentsiatsiyalashni ta'minlash, bilimlarni nazorat qilishni osonlashtirish, mavzuga qiziqishni oshirish. Axborot texnologiyalaridan foydalanishning muhim omillaridan biri o'quv materiallari manbalarining etishmasligi, noyob axborot materiallarini (rasmlar, qo'lyozmalar, videofilmlar, audio yozuvlar va boshqalar) taqdim etish qobiliyatidir. Shu bilan birga, kompyuter texnologiyalari yordamida biz nafaqat ta'lim maqsadlariga erishishga qaratilgan ta'lim jarayonini qurishning professional muammosini hal qilamiz, balki ta'lim muhitini yaratish va undan foydalanish, respublikamiz uchun muhim bo'lgan kasbiy ta'limni loyihalashtirish va amalga oshirish imkoniyatiga egamiz. Axborot texnologiyalarini qo'llashda adabiyot o'qituvchisi oldida turgan vazifalar matn bilan, badiiy so'z bilan, kitob bilan ishlashni o'z ichiga oladi. Rus tili o'qituvchisi kuchli matn terish va punktuatsiya qobiliyatlari va ko'nikmalarini shakllantirishi, o'quvchilarning so'z boyligini boyitishi, adabiy til normalariga ega bo'lishni o'rgatishi, bolalarga lingvistik va adabiy atamalarni bilishi kerak. Ushbu muammolarni hal qilishda shubhasiz yordamchi AKT hisoblanadi.

Kompyuter texnologiyalari bolani kompyuter bilan muloqot qilishni, shuningdek, o'qituvchi tomonidan o'quv jarayonini tuzatishni ham o'z ichiga oladi. Individual va guruh ishlarining optimal kombinatsiyasi ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Kompyuterni ta'limga jalb qilishning ustuvorligi-bu o'z-o'zidan ta'lim olish sohasining keskin kengayishi bo'lib, bu, albatta, barcha ta'lim mavzulariga taalluqlidir. Kompyuter tomonidan ta'lim jarayoniga kiritilgan asosiy yangilik - faol - faol ta'lim shakllarini rivojlantirishga imkon beruvchi interaktivlik. Bu yangi sifat, o'z-o'zini o'rganish ishlarining funktsional imkoniyatlarini kengaytirish uchun umid qilish imkonini beradi - ta'lim maqsadlari uchun foydali va vaqt sarf-xarajatlari jihatidan samarali. Rus tili darsida kompyuter faoliyati an'anaviy ta'lim kursini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan bo'lib, bu holda u nafaqat o'quvchini mavzudan chalg'itibgina qolmay, balki bolaning unga bo'lgan qiziqishini oshirishga xizmat qiladi. Taqdimotda sxemalar, jadvallarni qurish vaqtni tejash, materialni yanada estetik qilish imkonini beradi.

Shunday qilib, maktabda rus tilini o'qitish, kompyuterlashtirish asosan ish usullarini va, eng muhimi, uning natijalarini o'zgartirishi mumkin bo'lgan sohadir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Azizov O. Safaev A. Jamolxonov. O'zbek va rus tillarining qiyosiy grammatikasi. T., 1986.
2. Киссен И.А. Курс сопоставительной грамматики русского и узбекского языков. Т., 1979.
3. Mahmudov N., Nurmonov A. O'zbek tilining nazariy grammatikasi. T., 1965.

METAPHORS AS REPRESENTATIVES OF CULTURE

Gulnoza Akhmadova,

2nd year Master's degree student at the
Uzbekistan State World Languages University

Abstract: This article focuses on metaphors as cultural models, their place in cognitive and cultural linguistics. In the article a comparative analysis was used to see the differences in cognition and culture of English, Uzbek and Russian people with the help of metaphors. The comparison of metaphors in different languages evidenced that metaphors are products of people's cognition and can be great representatives of culture.

Key words: metaphor, cultural model, conceptual metaphors, linguistic metaphors, cognitive linguistics, cultural linguistics.

Very often we may encounter metaphors in many spheres of our lives: literature, poetry, television, and even everyday speech. Most of the time we use metaphors without noticing that we are, actually, using figurative language. Metaphors help to make our speech colourful, expressive and witty. If we analyze metaphors used in several languages closely, we may see traces of culture in them. First of all, let's answer to the question: what is a metaphor?

A metaphor is a word or a phrase for one thing that is used to refer to another thing in order to show or suggest that they are similar. Metaphors are a form of figurative language, which refers to words or expressions that mean something different from their literal definition. Below are some of popular metaphors that were recorded in history and never lose their topicality:

All the world's a stage, and all the men and women merely players. They have their exits and their entrances.

William Shakespeare

America has tossed its cap over the wall of space.

John F. Kennedy

You ain't nothin' but a hound dog, cryin' all the time.

Elvis Presley

You are my sunshine, my only sunshine...

From the song

So, the above examples show that metaphors have long become an essential part of our daily activities and lives.

Metaphors play a significant role in cognitive and cultural linguistics. Metaphors reveal how different nations perceive notions around them. As firm advocates of metaphors' place in cognitive linguistics we can point out George Lakoff and Mark Johnson. In their well-known book *Metaphors We Live By* they claim that "conceptual metaphors can be universal and culture specific" (1980). Now, let us look at examples of conceptual metaphors in different languages and compare them in order to see how metaphors illustrate that this type of stylistic device is a powerful tool which describes not only the nation's cognitive aspect, but also their culture, traditions and values. The concepts in those metaphors may be universal or culture specific.

"Time is money" - this English proverb shows that Englishmen view time as something material, it comes from the times when modern industries started developing and people understood that if they make more usage of time, they may produce more products and thus, make more profit. In Uzbek there is a popular saying: "Vaqtning ketdi, baxting ketdi", here Uzbek people illustrate similar features of time and happiness or good luck. Russian proverbs "Пора да время дороже золота", "Время дороже денег" exemplify that Russians view time quite like English people. From the conceptual metaphor "time is money" come out many linguistic metaphors. For example, 'You are **wasting** my time', 'That flat tire **cost** me an hour', 'I have **invested** a lot of time in her', 'You need to **budget** your time' and so on. In the proverbs and metaphors "Time heals all the wounds", "Vaqt - oliy hakam", "Время лечит", "Время - лучший лекарь" we can notice that time is universally viewed as healing process, it passes and lets people forget their sorrows and hardships.

While in the English root metaphor "Life is a journey" we can see that English people emphasize adventures, unexpected events, obstacles and overcoming them encountered in life, in the Uzbek metaphor "Umr - bu oqar daryo" we can observe that Uzbeks pay attention to the swift flow of life, it is so fast that people do not even notice that it passes by. Russian metaphors "Жить - родине служить", "Жизнь прожить - не поле перейти" reveal their suburban lifestyle and patriotic character.

In summary, metaphors can be a strong cognitive and cultural tool which exposes a nation's cognitive and cultural viewpoints. Metaphors being a product of people's cognition are assistants in constituting the culture, and at the same time culture determines how metaphors are shaped.

References:

1. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By, the University of Chicago Press, Chicago, London: 1980.
2. Wu Y., On the Relationship Between Metaphor and Cultural Models - with data from Chinese and English language.
3. Sun H., The Cognitive Study of Metaphor and its Application in English Language Teaching, Canadian Social Science: vol. 6, No. 4, 2010, pp. 175-179.
4. www.grammarly.com.
5. www.sbornik-mudrosti.ru.

JALOLIDDIN RUMIY IJODIDA KOMIL INSON TALQINI

Mirzatillayeva Shoxistaxon Mexmonjonovna

Namangan viloyati Pop tumani

23-maktab ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Тел: (94)-404-77-72

Annotatsiya: Bu maqolada Jaloliddin Rumiylarning ijodida komil inson talqini o'rganilgan.

Kalit so'zlar: Komil inson, fidoiy, ruhiy olam, tasavvuf, falsafiy.

Komil inson g'oyasi nafaqat alohida shaxslarni, balki butun-butun xalqlarni yuksak taraqqiyot sari yetaklagan, ularni ma'naviyat va ma'rifat bobida tengsiz yutuqlarga ilhomlantirgan ma'naviy-axloqiy omildir. Boshqa allomalar qatori Mavlono Rumiyning komil inson g'oyasi bir necha asrlar mobaynida xalqimizning ezgu orzusi va tasavvuf falsafasining markaziy masalalaridan biri bo'lib kelgan. Chunki u islom g'oyalardan oziqlanib, yanada kengroq ma'no-mazmun kasb etgan.

Mavlono Rumiylarning komil inson deganda mehr-muruvvatli, adolatli, to'g'ri so'z, vijdonli, ornomusli, irodali, tadbirkor, matonatli, o'z ishiga fidoiy, ma'naviyati yuksak kishilarni tushungan. Va bizningcha, komil insonga mavjudot xulosasi va qaymog'i deb qaragan.

Inson tabiatan erkinlikka, ezgulikka intilib yashaydi. Aslida hayotning mazmuni axloqiy qadriyatlar bilan barhayotdir. Mana shunday ehtiyoj ma'rifiy va madaniy ta'limotlar hosilasi sifatida Rumiyning komil inson g'oyasi va uning mezonlari davr ruhiga monand shakllantirilib, rivojlantirilib kelingan. Ayni paytda ta'kidlash lozimki, insoniyat uchun kulfatlar keltiruvchi o'zaro urushlarga qarshi o'laroq Rumiyning bag'rikenglik va axloqiy ta'limotlari xaloskor g'oyalar sifatida vujudga kelgan.

Aynan Mavlono Rumiyning komil inson to'g'risidagi nazariy-axloqiy qarashlarining ahamiyati masalasini tadqiq qilish hozirda tobora dolzarb ahamiyat kasb etib bormoqda. Sababi aynan Rumiylarning insonning ruhiy olamini boyitishga, shu asosda axloq ustuvorligini ta'minlash lozimligiga o'z e'tiborini qaratadi. Bunday g'oyalarning zaminida o'zlikni anglash, haqiqatni tanish va shu orqali dilning muolajasiga erishish kabi muammolarning falsafiy yechimlari berilgan.

Rumiylarning tasavvufiy ta'limotining asosida adolat, haqiqat, to'g'rilik, mehrshafqat, insof, imon, mehnatsevarlik, vatanparvarlik kabi umuminsoniy g'oyalarni targ'ibot qiluvchi bir qancha diniy-ma'rifiy g'oyalar yotadi. Bunday g'oyalar davr sinovlaridan o'tib, inson - jamiyat - davlat munosabatlarida adolatli ma'naviy-axloqiy tizimning g'oyaviy negizlarini shakllantirishda poydevor bo'lib xizmat qilmoqda. Rumiyning komil inson to'g'risidagi g'oyalarining o'lmasligi mazkur g'oyaning tub mohiyatini anglaganligi bilan ham belgilanadi. Shuning uchun ham o'z davrida Hazrati Mavlono Rumiylarning "aliymonu shavqan va zavqan va ana g'arqa fiha", ya'ni "Haqiqat va imon nurlari uchun lozim bo'lgan shavq va zavq bo'lganligidan, men ularga sho'ng'idim" degan edilar. Allomaning ushbu so'zlaridan chiqadigan xulosa shuki, inson o'zining komillik darajasiga hiqqandagina taskin topadi. Shu bilan birga, boshqa tasavvuf ahli ham Haq taologa komil - o'zi intiluvchi, ya'ni mohiyatlar mohiyatiga yetishish uchun intiluvchi deb qarash, ular fikrlarining asoslarini tashkil etgan.

Ma'lumki, Rumiyning komil inson g'oyasi bir necha asrlik turkiy va forsiy adabiyot olamida shariat va tariqat hukmiga muvofiq keluvchi ilohiy-irfoniy g'oyalar ideali hisoblanadi. Rumiyning komil inson g'oyasi birinchidan, uning ilohiy olam asroridan olingan tabiiy zavqi, unga intilishi mahsuli bo'lsa, ikkinchidan, yosh avlodni komil qilib tarbiyalashni yo'lga qo'yishda ko'mak beradigan amaliy qo'llanmalar yaratish zarurati o'laroq dunyoga kelgan. Biroq bu siradagi g'oyalar ichida har ikki jihatga ko'ra ham muhimlik kasb etadigan durdonalar mavjud.

Buyuk shayx va shoir, tasavvuf ilmining bilimdoni, mavlaviya tariqati asoschisi Mavlono Jaloliddin Rumiyning "Masnaviy ma'naviy" manzumi qayd etilgan komillik g'oyalarining mushtarak fazilatlariga egaligi bois alohida qadrdim kasb etgan. Allomaning mazkur nodir asarining dunyoga kelishida muqaddas kitoblar hamda hadislar, qadim Sharqda asrlar davomida yaratilgan ilohiy-irfoniy va axloqiy asarlar o'ziga xos manba bo'lib xizmat qilgan. Sharq olamida bu asarning Qur'oni karim va hadislardan keyingi muqaddas manba sanalishi, hatto asar haqida "Masnaviyi ma'naviy"i Mavlaviy - Hast Qur'on dar zaboni pahlaviy", ya'ni "Mavlaviy (Jaloliddin Rumiylarning) "Masnaviyi ma'naviy"si pahlaviy tilidagi Qur'ondir" degan e'tirofga to'liq ta'rifning tarqalgani bejiz emas. Chunki asarda Qur'on oyatlari va hadislar mazmun-mohiyatini tasavvufiy

qarashlar bilan uyg'unlashtirgan holda bayon etish yetakchi tamoyil bo'lib, bundan ko'zlangan murod, shubhasiz, komil inson tarbiyasiga hissa qo'shishdan iborat bo'lgan.

Bugungi madaniy dunyo butun insoniyat bilan hamnafas bo'lgan kishini ardoqlaydi. Shunday talablarga Rumiyning axloqiy-falsafiy pozitsiyasi javob beradi. Shuning uchun ham har bir yosh avlod o'z-o'zini anglashi, o'z his- tuyg'ulariniboshqara bilishi, o'z fikri, qiyofasi, qarashiga ega bo'lishi uchun Rumiyning tasavvufiy g'oyalaridan bahramand bo'lishi kerak.

Adabiyotlar:

1. Жалолиддин Румий. Маънавийи маснавийи: Куллиёт. Таржима шарҳи билан; / Таржимон А. Маҳкам; Масъул муҳарир Т.Маҳмудов /.- Тошкент: Шарқ, 1999. – 368 бет.
2. Жалолиддин Румий. Ичиндаги ичиндадир. -Тошкент: Янги аср авлоди, 2013. – 240 бет.

PRONOUNS IN COMMUNICATIVE SENTENCES IN KOREAN

Malika Mukhiddinova

Teacher, Tashkent State University of Oriental Studies,
Tashkent, Uzbekistan

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2866-6659>.

E-mail: m.sonse@mail.ru

Abstract: This article presents the issues of speech activity and communication. In studies of speech activity, it was found that almost every speech utterance contains speech phenomena that are not provided neither with the language system, nor with the norm of the language or with the usage. In this article sentences of motivation in the Korean language are considered, as well as forms of imperative and inviting inclination which are added to motivational sentences. This fact makes the syntax science solve the actual problems of communication and cognition. The question of the sentence and its structure, peculiarities of the syntax connection have various solutions in the researches of the contemporary Korean language. The reason is that in syntax analyzing theoretical question is connected mostly with the research of simple and complicated sentence, defining the methods of interaction of different parts of sentence.

Keywords: speech activity, communication, speech act, normalization, Korean language.

As you know, the formation and functioning of numerous etiquette means of communication in monologic and dialogical genres that implement social and political communication requires theoretical research and the development of practical recommendations to activate the process of successful social and political communication.

This article examines the specifics of the Korean language and its communication skills. Linguists have determined that personal pronouns in Korean have several forms, which are used depending on who is being addressed, what is his social and social status and age. It is quite obvious that the age difference strongly influences the choice of personal pronouns and personal expressions. However, it was social relationships that had a greater impact than the age difference. When social relationships did not have a significant impact, for example, in private conversation, age differences were still most influential. Modern linguistics is facing not only the future. Many of its ideological ties are associated with traditional linguistics, since it concentrates the scientific energy of linguistic ideas of previous eras, the energy that stimulates the search for new approaches to language. Korean foreign (Russian-speaking) linguistics has been actively developing since the beginning of the 20th century and is represented by the works of E.D. Polivanov, A.A., Kholodovich, Yu.N. Mazur, L.R. Kontsevich and others. For the first time in 1925-1930, E.D. Polivanov in his article talks about the relationship of the Korean language with the languages of the Altai family.¹ Scientific studies have shown that issues in Korean linguistics are dealt with in different ways. Of great importance are the scientific studies of Korean scientists Seo Jung Soo, Nam Ki Sim, Guo Young Geun, Kwon Jia Il, Park Young Song, Yom Song Mo [서정 수 1996: 50-69]. System descriptions of the grammatical structure of the modern Korean language are reflected in the works of A.A. Kholodovich, G. Ramstedt, Yu.N. Mazur, L.B. Nikolsky, L.R. Kontsevich, S.E.

During the formation of the Korean grammar tradition, the role of universal grammars was quite deep: undoubtedly, the problem of terminological adequacy as a completely required analysis². The transitional stage from universalism to the description of the idiomatic nature of Korean grammar is reflected in the writings of Yu Gil Zhong and Kim Gyu Sik, who managed to illuminate the

¹ Polivanov E.D. On the relationship between the Korean and "Altai" languages. News of the Academy of Sciences of the USSR. VI series, 21: 7 (1927), 1195-1204.

http://www.mathnet.ru/php/archive.phtml?wshow=paper&jrnid=im&paperid=5514&option_lang=rus

² 서정수. 국어 문법. 서울: 한양 대학교 출판 원, 1996. -- 1568 p. (So Jong Su. Grammar of the mother tongue. - Seoul: Hanyang University, 1996); 남 기심, 고영근. 표준 국어 문법론. 서울: 탑 출판사, 2004. -- 461 p. (Nam Ki Sim. Guo Yong Gyn. Theory of normative grammar of the native language. - Seoul: Thap, 2004. - 461 p.); 박 영순. 한국어 문장 의미론. 서울: 박이정, 2001. - 338 p. (Park Young Song. Theory of the semantics of sentences in Korean. - Seoul: Pakichon, 2001. - 338 p.); 염 선모. 국어 문장 의미 의 연구, 경북대 박사 학위 논문. 서울: 경북 대 1985. - 150 p. (Yom Song Mo. Research on the semantics of the Korean language sentence. - Seoul: Gyeongbuk University, 1985. - 150 p.).

interaction of the principles of universalism and idiomaticity in grammatical theories.

In the 20th century, as in world linguistics, Korean linguistics affirms the tendency to use “objective” methods of language research, which require to exclude as much as possible the imposition of categories alien to it borrowed from other sciences (schools of linguistic structuralism). In addition, the principles of mathematical thinking (mathematical linguistics, linguistic statistics, computer / computational linguistics, machine translation, etc.) are being introduced. Recently, more and more prominent place in modern Korean linguistics is occupied by such linguistic objects as linguistic activity and products of linguistic activity, especially communicative linguistics. However, communication and speech activity, becoming objects of study in linguistics, put forward a number of tasks that need to be addressed. These are issues of speech activity not in a narrow understanding (psycholinguistic), but in a broad sense: linguistic means in the processes of generating speech and its understanding in discourse and text. This position can be expressed by the formula presented by us:

Speech activity = language (norm) + speech.

Language is presented as a system and as a norm. The language system defines the language material of the system - the grammar of the language (rules for the compatibility of elements). The grammar of the language, in turn, includes the means and rules of communication.

The speech includes the usage and the actual speech, where language material and speech acts (communication processes) are considered - speech material (texts). The end result is real conversion.

Language in this correlation of the components of speech activity is a knowledge of the system of means and rules of speech thinking (think speak and understand) fixed in the linguistic consciousness. Paraphrasing E. Coseriu¹, we can say that language is an ideal system of means of language elements (units) and the corresponding classes of language elements (units) that provide the potential for speech-interpretation acts: the norm is what and how to or should be said; and speech is the realization, actualization of the potential capabilities of the language system in the process of communication (real communication, speech acts and texts as products of speech thinking).

Since real communication may differ from customary ways of speak, as they usually say, between the norm and the speech act (text) an intermediate link is distinguished - the usage (a kind of generalization of specific speech acts and texts, an unconscious and uncoded norm). When speech is perceived, the selected links (language - norm - usage - speech) correspond to the scheme “an ideal system of means, realizing the ability to understand the message - how to understand - how nice to understand - the real perception of the message.”

All components of speech thinking are in certain relationships: the system and the norm belong to the language, the usage and the actual speech acts - speech; norm and usage are brought together by their “normalization”. The norm consists of speech models adopted and traditionally used in the corresponding ethnolinguistic collective (such a definition of the norm is close to the definition of a language by A. Gardiner²). Indeed, a norm as a set of rules for the implementation of a

¹ E. Coseriu in 1960-1970 was president of ELO (European Linguistic Society (lat. Societas Linguistica Europea, SLE) - an international scientific community that unites linguists from mainly European countries and contributes to the development of linguistic research in Europe and beyond. [1] Founded in 1966, the first Andre Martine was president and has held annual conferences gathering up to several hundred participants since 1968. The company has published linguistic journals Folia Linguistica and Folia Linguistica Historica).

² Sir Alan Henderson Gardiner (Eng. Sir Alan Henderson Gardiner; March 29, 1879, Eltham, Greenwich, London - December 19, 1963, Oxford) - English Egyptologist and linguist.

He made a great contribution to the theory of the Egyptian language. He created “Egyptian Grammar: An Introduction to the Study of Hieroglyphs” to this day remains the standard reference grammar (manual). Based on the achievements of representatives of the Berlin Egyptological School: Adolf Ehrman and Kurt Zeta, Gardiner systematized knowledge of the Egyptian language and published in 1927 Egyptian Grammar, combining exhaustive grammatical material with accessible explanations and study assignments.

Gardiner took an active part in creating the fundamental “Berlin Dictionary of the Egyptian Language”. Considering the interpretation of Egyptian texts to be one of the main tasks of Egyptian philology, he published and commented on many valuable monuments. His study of Egyptian “onomasticons” (see the Ramesseum Onomasticon) made it possible to determine the meaning of many Egyptian words, and also made a great contribution to the study of the historical geography of Ancient Egypt. In addition to being the author of special Egyptological works, Gardiner is also

language system and a system of such rules turns out to be connected with both the language and the external conditions for the generation of speech. In this sense, the norm "serves as a filter that distributes the capabilities of the system (while providing some choice within limited limits) for specific speech acts depending on specific (typical) situations." In other words, the norm governs the use of elements, structures, models of both the language system and the speech system. In that regard, it acts as part of the system.

One of the most common forms of information transfer is verbal communication. This form of transferring information is carried out in the form of texts. Text is a universal tool that can be used both in mass communication systems (text in a newspaper or on television, etc.), and in interpersonal (texts exchanged between communicants). Of great importance for the communicative approach is the introduction to linguistic research of the communicative situation, i.e. set of factors determining the possibility and nature of a communicative act. On the one hand, the communicative situation is always concrete, unique, on the other hand, it is reducible to a certain number of invariants. The structure of the communicative situation includes, according to L. Sakharny, 1) the speaker, 2) what is being said (the subject of communication), 3) the listener, 4) the code (language), 5) the text (implementation of the code), 6) general conditions communication. Communication is influenced by: 1) the setting of the participants in communication, 2) the nature and purpose of communication, 3) the social roles of communicants, 4) the community of knowledge about the world and language, which awaken in the listener about the same range of ideas that are related to the subject of communication, etc.

References

1. So Jon Sy. Korean Grammar. Seoul, Hanyang University Press, 1996. (In Korean)
2. Park Young Soon. Korean sentence semantics. Seoul, Book Publishing Park, Lee Jung, 2001. (In Korean)
3. Jung Hyun Chae. If you want to open the front. Seoul: Han Seung, 2000. (In Korean)
4. Kim N.D. Types of sentences for communicative goal setting in modern Korean. Tashkent: Tashkent State University of Oriental Studies, 2018. 240 p. (In Russ.)
5. Mazur Yu.N. Grammar of the Korean language. M.: Oriental literature, 2001. 150 p. (In Russ.) Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovnye-tendentsii-i-printsipy-sovremennoy-lingvistiki> (accessed: 20 March 2019)
6. Pak N.S. Korean language in Kazakhstan: problems and prospects. Kazakh University of International Relations and World Languages Abylai Khan, Almaty, 2005. 303 p. (In Russ.)
7. Rudnitskaya E.L. The basic syntactic structures of the Korean language and its typological identity. M., 2013. 48 p. (In Russ.)

NEMIS TILI DARSLARIDA ZAMONAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARINI QO'LLASH.

Nurmetova Nodira Matqurbonovna

Xorazm viloyati shovot tumani 46-son umumiy
o'rta ta'lim maktab nemis tili fani o'qituvchisi.

Email:nodira46maktab@umail.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada nemis tilini o'qitishda zamonaviy texnologiyalardan qanday foydalanish,uning o'quvchi yoshlarni bilim olishidagi o'rni va zamonaviy texnologiyalarni qator ko'rsatkichlari bo'yicha turlar haqida mulohazalar yuritiladi.

Zamonaviy maktabning eng muhim va o'tkir muammolaridan biri o'quvchilarni maktab o'quv dasturlarini o'rganishga undashdir. "Chet tili" mavzusiga kelsak, bu muammo bolalar asta-sekin sinfdan sinfga qadar tilni o'rganishga bo'lgan qiziqish kamayib borayotganligi bilan namoyon bo'ladi. Agar tilni o'rganish uchun motivatsiya odatda yuqori bo'lsa, unda munosabat o'zgaradi, ko'pchilik xafa bo'ladi. An'anaviy darslarni tashkil qilishda bolalar kam ish bilan shug'ullanishadi, o'rganilayotgan materiallarga qiziqish va qiziqish darajasi past. Ushbu muammoni hal qilish ustida ishlayotganda, ta'limni tashkil etishning ba'zi zamonaviy ta'lim texnologiyalariga murojaat qilish va ularni darslarda qo'llash kerak. Nemis darslarida ishlatiladigan asosiy texnologiyalar quyida keltirilgan: 1) modulli ta'lim;2) interaktiv ta'lim;3) dizayn;4) AKTDan foydalanish.

Zamonaviy ta'lim usullarini tanlashda quyidagi usullarni hisobga olish kerak: talabning qulay va erkin his etadigan muhitini yaratish, o'quvchining manfaatlarini rag'batlantirish;umuman olganda, talabning shaxsiyatiga ta'sir qilish, uning his-tuyg'ularini, his-tuyg'ularini o'rganish jarayoniga jalb qilish, uning ijodiy qobiliyatlarini rag'batlantirish;o'quvchini kuchaytirish, uni o'quv jarayonida asosiy xarakterga aylantirish;o'qituvchi asosiy ko'rsatkich bo'lmagan vaziyatlarni yaratish;o'quvchilarni tilda mustaqil ravishda jismoniy, intellektual va hissiy qobiliyatlari darajasida ishlashga o'rgatish, ya'ni o'quv jarayonini farqlash va individuallashtirishni ta'minlash;sinfda turli xil ish shakllarini taqdim etish: individual, guruh, jamoaviy, faoliyatni rag'batlantirish, mustaqillik, talabning ishi.

Tadqiqotchilar o'quvchilarning bilim mustaqilligini rivojlantirish uchun eng samarali shart-sharoitlar talabaga o'zining motivatsion sohasini, aql-zakovatini, moyilligini, mustaqilligini, kollektivizmini, o'z-o'zini boshqarish qobiliyatini rivojlantirishni ta'minlaydigan bunday ta'lim tizimiga kiritilgan degan xulosaga keladi.o'quv faoliyati. Ushbu talablarni amalda qo'llaydigan bunday tizimlardan biri modulli ta'lim texnologiyasidir.

Ta'lim faqat o'quv jarayonini tashkil qilishda samarali bo'ladi, agar talaba faoliyatda o'quv mazmunini o'zlashtirsa. Faqat bu holatda, o'rganish talabning bilimini va aql-zakovatini ongli va qat'iy o'rganishga olib keladi. Modulli ta'lim bu muammoni deyarli hal qilishga imkon beradi.

Modulli ta'lim texnologiyasi ostida uni "funktsional tugunlar" tizimlariga bo'lish orqali o'quv jarayonini amalga oshirish tushuniladi - o'qituvchiga ko'proq yoki kamroq aniq amalga oshiriladigan professional ahamiyatga ega harakatlar va operatsiyalar, bu esa rejalashtirilgan ta'lim natijalariga erishishga imkon beradi. Modulli ta'limning mohiyati shundaki, u har bir o'quvchiga ta'lim va kognitiv faoliyatning o'ziga xos maqsadlariga to'liq erishishga imkon beradi.

O'quv mashg'ulotlari o'quvchini eng yaqin rivojlanish zonasida o'qitish imkonini beradi. Bunday ta'lim bilan qo'llab-quvvatlash allaqachon ishlab chiqilgan fikrlash jarayonlariga qaratilgan va kamolotga erishish jarayonida bo'lganlar faollashadi. Shunday qilib, ushbu texnologiyadan foydalanish chet tilini o'rganish uchun doimiy ichki motivatsiyani yaratishga imkon beradi.

Modulli ta'lim "modul" atamasidan uning nomini oldi, bu esa o'z navbatida modulli ta'lim vositasidir. Modul kontent, o'qitish usullari, mustaqillik darajasi va ta'lim darajasi bo'yicha individuallashtirilgan ta'lim dasturi bo'lishi mumkin.

Modulli texnologiyani amaliyotga joriy etish o'qituvchidan modulli ta'lim tamoyillarini aniq tushunishni talab qiladi:

1 modullik printsipti quyidagilarni o'z ichiga oladi:a) har bir o'quvchiga qo'yilgan maqsadga erishish uchun o'quv materiallarini loyihalash,b) o'quv materialini to'liq blok bilan taqdim etish,c) ta'limning turli turlari va shakllarini integratsiya qilish;

2 alohida elementlarni o'rganish mazmunidan ajratish printsipti va ongli nuqtai nazar turli

darajadagi didaktik maqsadlarni ishlab chiqishni o'z ichiga oladi-kompleks, integral, xususiy-kurs, sinf-ta'lim mazmunini tuzish asosida;

3 dinamizm printsipti ochiqlik g'oyasini o'z ichiga oladi, bu axborotni o'zgartirish imkoniyati, ta'lim faoliyatini tashkil etish shakllari, darsning har bir bosqichini o'quvchilarning moslashuvchanligi, qulayligi nuqtai nazaridan tahlil qilish;

4 tizimlilik, samaradorlik, bilimlarning samaradorligi printsipti ta'limning o'zgaruvchanligi bilan birlashtiriladi, ya'ni uning mazmuni, shakllari va usullari xilma-xilligi, o'quv faoliyatini o'zgartirish, umumiy ta'lim va maxsus ko'nikmalar va ko'nikmalarni shakllantirish;

5 moslashuvchanlik printsipti o'quvchilarning shaxsiy ta'lim uslubini shakllantirish uchun sharoit yaratish orqali o'quvchilarning shaxsiyatini rivojlantirishga qaratilgan treningni o'z ichiga oladi;

6.har bir o'quvchining muvaffaqiyati printsipti, baholash tizimini qo'llashda talabaning faol faoliyatini rag'batlantirishni qo'llash, mavjud rivojlanish zonasini va yaqin rivojlanish zonasini aniqlash bo'yicha monitoring natijalari asosida ta'limni individuallashtirishni anglatadi;

7 metodik maslahatning ko'p qirrali printsipti modulli dasturda axborotni (algoritmlar, savol tizimlari va boshqalarni) assimilyatsiya qilishni osonlashtiradigan o'qituvchining tavsiyalari mavjud.)

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Baskakov N.A., Sodiqov A., Abduazizov F. Tilshunoslikka kirish. T: O'qituvchi.1979.
2. Iskos A., Lenkova A. Deutsche Lexikologie.M:1970.

CHET TILLARINI O'QITISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH.

Ollomov G'ayrat Ollamovich

Xorazm viloyati shovot tumani 38-son umumiy
o'rta ta'lim maktab ingliz tili fani o'qituvchisi.

Email: gayrat38maktab@umail.uz

Ollaberganova Ziyoda Olimboyevna

Xorazm viloyati shovot tumani 45-son umumiy
o'rta ta'lim maktab ingliz tili fani o'qituvchisi.

Email: ziyoda45maktab@umail.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada chet tillarini o'qitishda innovatsion texnologiyalardan qanday foydalanish, uning o'quvchi yoshlarni bilim olishidagi o'rni va innovatsion texnologiyalarni qator ko'rsatkichlari bo'yicha turlar haqida mulohazalar yuritiladi.

Chet tilini o'qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish samaradorligi

Maqolada chet tilini o'qitish jarayonida innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanish yondashuvlari, ularning o'quvchilar bilimi sifatini oshirishga ta'siri, noan'anaviy ta'lim shakllari orqali bu jihatni samarali joriy etish va tasdiqlash yo'llari ko'rib chiqilgan. Mualliflar texnologiyaning amaliy ahamiyatini material mazmuniga, uni tizimlashtirish va o'zlashtirishga ta'sir etuvchi mahsulдор komponent sifatida ta'riflaydilar. Texnologiyani joriy etish samaradorligining ta'rifi sifatida shaxsga yo'naltirilgan ta'lim darajasi va bilim darajasini belgilovchi ko'rsatkichlar tizimi taklif etiladi. Maqola mualliflari chet tilida o'qitish jarayonida innovatsion texnologiyalarning o'rni va o'rnini aniqlaydilar. Qo'llash shartlari

Uning ishtirokchilari uchun zamonaviy axborot jamiyati talablari rivojlantirish ko'ra, har yili yuqori bormoqda. Bu talablar nafaqat zamonaviy ishchiga qo'yilgan geosiyosiy iqtisodiy talablarning yuqori darajasiga, balki ijtimoiy va siyosiy hayotning barcha sohalarida ishtirok etish uchun shaxsni har tomonlama tayyorlash va rivojlantirishga ham taalluqlidir.

O'qituvchilar har doim dolzarb muammoni hayajonga soladi barcha o'quvchilarning o'quv jarayoniga jalb qilingan barcha darslarga qiziqishlariga ishonch hosil qilishdan iborat. O'quvchi shaxsini, uning ijodiy tafakkurini, o'tmish va bugungi kunni tahlil qila olish, o'z xulosalarini chiqarish va o'z nuqtai nazariga ega bo'lish uchun hikoyalardan qanday foydalanish mumkin? Bu vazifalarning barchasini interfaol usullar va o'qituvchi tayyorlash usullaridan foydalangan holda o'quvchilarning kuchli faolligi sharoitida amalga oshirish mumkin. Unda o'qitishning mohiyati yotadi.

Interfaol darslar bilan an'anaviy birlashtirish eng yaxshi natijalarga erishish va maqsad va vazifalarni bajarish imkonini beradi, ya'ni "o'quvchilarning baxtli bo'lishini o'rganish yo'llarini ko'rib chiqing va sinab ko'ring". Hozirgi kunda kommunikativ, interaktiv, uquvli muloqot, madaniy mazmundagi til o'rganishga, ta'limning muximligi va insonparvarlashuviga ustuvorlik berilmoqda. Bu tamoyillar kommunikativ qobiliyatning tarkibiy qismi sifatida madaniyatlararo kompetentlikning rivojlanishiga imkon yaratadi. Chet tili o'qitishning pirovard maqsadi chet el muhitida erkin yo'nalishni va turli vaziyatlarda, ya'ni muloqotda munosib javob bera olish qobiliyatini o'rganishdir. Bugungi kunda Internet resurslaridan foydalanishning yangi usullari xorijiy tillarni an'anaviy o'qitishga qarshi chiqmoqda. Chet tilida muloqot qilish o'rganish uchun, siz moddiy o'rganishni rag'batlantirish va etarli xatti hosil qiladi, haqiqiy, real hayot vaziyatlarni (ya'ni, aloqa haqiqiyligini tamoyili deyiladi nima) yaratish kerak. Bu xato yangi texnologiyalarni, xususan, Internetni tuzatishga harakat qilmoqda.

So'nggi yillarda, tobora u sinfda innovatsion texnologiyalar qo'llash savol ko'taradi. U nafaqat yangi ob'ektlar, balki o'qitishning yangi shakl va usullari, ta'limga yangicha yondashuv hamdir. Ta'lim jarayoniga innovatsion texnologiyalarni joriy etish xorijiy tillarni o'qitish jarayonida ta'lim mazmuni va usullarini zamonaviy hayot ehtiyojlariga nisbatan takomillashtirish bilan o'zaro bog'liqdir.

Chet tili o'qitishdan asosiy maqsad-o'quvchilarning kommunikativ madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish, chet tilini amaliy o'zlashtirishni o'rganishdir. O'qituvchining vazifasi har bir o'quvchiga o'z faolligini, ijodkorligini ko'rsatishga imkon beradigan shunday o'quv usullarini

tanlash uchun amaliy til o'rganish shart-sharoitlarini yaratishdan iborat. Kooperativ ta'lim, loyiha metodikasi, yangi axborot texnologiyalaridan foydalanish, Internet resurslari kabi zamonaviy o'qitish metodlari o'quvchilarning ta'lim darajasini hisobga olgan holda o'rganish, shaxsiylashtirish va bolalarning o'rganish qobiliyatlarini farqlashni ta'minlashga qaratilgan yondashuvni amalga oshirishga yordam beradi. Kommunikativ yondashuv-muloqotni simulyatsiya qiluvchi, muloqotga psixologik va lingvistik tayyorlikni yaratishga, u bilan harakat materiali va usullarini ongli tushunishga qaratilgan strategiyadir. Foydalanuvchi uchun internetda kommunikativ yondashuvni amalga oshirish unchalik qiyin emas. Kommunikativ ish talabalarga muhokama uchun muammo yoki savol taklif kerak, va talabalar faqat ma'lumot almashish emas, balki uni baholash. Ammo bu yondashuvni o'quv faoliyatining boshqa turlaridan ajratishning asosiy mezonini o'quvchilar o'z fikrlarini qayta ishlash uchun o'z lisoniy birliklarini tanlashidir. Kommunikativ yondashuvda internetdan foydalanish yaxshi tus ololmadi: uning maqsadi o'z bilim va tajribalarini to'plash va kengaytirish orqali o'quvchilarni chet tilini o'rganishga qiziqtirish.

Internet resurslaridan foydalangan holda chet tillarni o'rgatishga qo'yiladigan asosiy talablardan biri, sinfda o'zaro muloqotni yaratish, interfaol usullarda nima deb ataladi. Interaktivlik-bu "harakatlarni birlashtirish, muvofiqlashtirish va to'ldirishdir kommunikativ maqsad va nutq vositalarining natijasi". Haqiqiy tilni o'rgatish, Internet suhbatni shakllantirishda, shuningdek, so'z va grammatikani o'rgatishda, haqiqiy qiziqish va shuning uchun samaradorlikni ta'minlashda yordam beradi. Interaktivlik hayotning real vaziyatlarini yaratibgina qolmay, balki o'quvchilarni chet tili orqali ularga munosib javob berishga undaydi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limni ta'minlovchi texnologiyalardan biri ijodkorlik, bilish faoliyati va mustaqillikni rivojlantirish yo'li sifatida loyihalar usulidir. Loyihalar tipologiyasi turlicha, loyihalarni monoprojekt, jamoaviy, og'zaki, aniq, yozma va Internet loyihalariga bo'lish mumkin. Haqiqiy amaliyotda ko'pincha aralash loyiha bilan shug'ullanish kerak bo'lsa-da, unda tadqiqot, ijodkorlik, amaliyotga yo'naltirilgan va axborot dalillari mavjud. Loyihada til o'rganish, o'qish, tinglash, gapirish va grammatikani qamrab olish uchun ko'p darajali yondashuv. Loyiha asosidagi ta'lim talabalarning faol mustaqil fikrlashini ta'minlaydi va ularni birgalikda ilmiy-tadqiqot ishlariga yo'naltiradi. Menimcha, project learning true that teachers children cooperation and training cooperation o'zaro qo'llab-quvvatlash va hamdardlik kabi axloqiy qadriyatlarni targ'ib qiladi, ijodkorlik hosil qiladi va o'quvchilarni faollashtiradi. Umuman, loyiha asosida ta'lim jarayonida, ta'lim va ta'lim uzluksizligini taqaladi.

Muloqot hamkorlar fikrini toqat qilish, zamonaviy kompyuter texnologiyalari yordamida uni qayta ishlash, turli manbalardan ma'lumot olish qobiliyatini rivojlantirish, fikr shakllantirish uchun qisqa va qulay talabalar muloqot ko'nikmalarini, aloqa, madaniyat, ko'nikmalarini loyiha asoslangan shakllari, chet tilida muloqot tabiiy ehtiyojlarini paydo uchun qulay til muhitini yaratadi.

Ishning loyiha shakli o'quvchilarga mavzu bo'yicha olingan bilimlarni qo'llash imkonini beruvchi muhim texnologiyalardan biridir. Talabalar o'z ufqlarini, til bilish chegaralarini kengaytirish, uni amalda qo'llashdan tajriba orttirish, chet tilini o'rganish uni tinglash va eshitish, himoya loyihasida bir-birlarini tushunish. Bolalar ma'lumotnomalar, lug'atlar, kompyuter bilan ishlaydilar, shu tariqa sinfda darslikdan foydalanib faqat til o'rganish bermaydigan sahif bilan bevosita aloqa qilish imkoniyatini yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Iriskulov A.T va boshqalar Kids' English pupil's book 2sinf -Toshkent -O'zbekiston;2014
2. Xoshimov O'. Yoqubov I. Ingliz tili o'qitish metodikasi. T., - 2003

AGAR O'QUVCHI INGLIZ TILIDA SHE'R IJOD QILSA...

Qo'chqarova Xurshida Yo'ldashevna

Shovot tuman 49-son ixtisoslashtirilgan umumiy
o'rta ta'lim maktab ingliz tili fani o'qituvchisi.

Email: Xurshida49maktab@umail.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tili fanini adabiyot fani bilan bog'lab, adabiyot fanidagi metodlarni ingliz tilida qo'llanishi haqida so'z boradi. "SINKWEYN" metodini ingliz tilida qo'llash, o'quvchilar kreativligini, ijodkorligini oshiradi, o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishini yanada orttiradi. Bundan tashqari o'quvchilarda nutqiy kompetensiya shakllanishida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlari: Ot, Fe'l, SINKWEYN

Bilamizki, she'r inson qalbining kuychisi, ko'ngil mulkidir. Har qanday inson yaxshi yoki yomon tuyg'ular girdobida qolganida she'r bilan oshno tutinadi. O'zining quvonch-u shodliklarining, qayg'u va g'amlarining malhamini ana shu she'rdan topadi. She'r yozish ilohiy tuyg'udir. Chindan ham, sevimli shoirimiz Muhammad Yusuf aytganidek: "Agar she'r yozish ilohiydan berilmaganda, biz o'zimiz yozgan she'rdan o'zimiz ta'sirlanmasdik, o'zimiz yig'lamasdik".

To'g'ri, she'r yozish ilohiy tuyg'u, lekin ana shu she'rning yozilishiga nimadir yoki kimdir turtki bo'lishi ham mumkin. Biz adabiyot darslarida o'quvchilarda she'r yozish qobiliyatini shakllantirishda "SINKWEYN" metodidan foydalanamiz. "SINKWEYN" fransuzcha so'z bo'lib, "besh qatorli qofiyasiz she'r" degan ma'noni bildiradi. Bunda:

1-qator: Ot so'z turkumiga doir bo'lib, bitta so'zdan iborat bo'lishi;

2-qator: Sifat so'z turkumiga doir bo'lib, ikkita so'zdan iborat bo'lishi;

3-qator: Fe'l so'z turkumiga doir bo'lib, uchta so'zdan iborat bo'lishi;

4-qator: Mavzuga doir his-hayajon gap bo'lishi va 4ta so'zdan iborat bo'lishi;

5-qatorda esa tanlangan ot so'z turkumiga doir so'zning sinonimi bo'lishi lozim.

Bu metodni o'zbek tilida qo'llash oson. Agar bu metod ingliz tili fanida qo'llanib, o'quvchilar boshqa tilda she'r ijod qila olsa, bu biz uchun yangilik. To'g'ri, o'zbek tilida yozilgan she'rlarni boshqa tillarga tarjima qilish, qofiyadosh so'zlar topib ma'noni saqlab qolish tarjimonlarga biroz qiyinchilik uyg'otadi. Lekin o'quvchilar ingliz tili darslarida "sinkweyn" dan foydalanib inglizcha she'r mashq qilsa, ulardan nafaqat tarjimonlar, balki yangi uyg'onish davrining shoir-u shoiralari ham yetishib chiqishi mumkin. Masalan:

DOKTOR IS (NOUN)	SHIFOKOR
KIND AND GENEROUS (ADJECTIVE)	MEHRIBON VA SAXOVATLI.
LISTENS, TREATS, ENERGISE (VERB)	TINGLAYDI, DAVOLAYDI, QUVVAT BERADI
GIVES CALM TO OUR SOUL!	KO'NGLIMIZGA MALHAM BERAR DOIMO!
PHYSICIAN (SYNONYM)	TABIB

YOKI:

TEACHER IS

UNSELFISH AND DEVOTED

SEARCHES, TEACHES AND EXPLAINS.

WHAT A SACRED PROFESSION!

EDUCATOR.

O'QITUVCHI

FIDOYI VA JONKUYAR

IZLANADI, O'RGATADI, TUSHUNTIRADI.

QANDAY MUQADDAS KASB U!

MURABBIY.

Ingliz tili darslarida bu metoddan foydalanish, o'quvchilar kreativligini, ijodkorligini, faolligini yanada oshiradi, fanga bo'lgan muhabbatini, mustaqil fikrlash qobiliyatini va grammatikasini ham rivojlantiradi. She'r mashq qilish asnosida ona tili va ingliz tili grammatikasini ham o'rganadi va o'ziga bo'lgan ishonch ortadi. Fanlar ham o'zaro bir-biri bilan bog'lanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Mahmudov N., Nurmonov A. O'zbek tilining nazariy grammatikasi. T., 1965.

2. Ta'lim taraqqiyoti "Sharq" nashriyoti, 1999 yil.

3. Xalq ta'limi, T., 2018 yil.

SEMANTIC CHARACTERISTICS OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN UZBEK AND ENGLISH LANGUAGES

Sadikova Shakhriso*,

2nd year of Master's Degree student at the faculty of
Foreign philology, National of Uzbekistan, Uzbekistan.

Abstract: This paper aims to find out semantic organization of phraseological units in English and Uzbek languages. In them by studying the semantic properties of phraseologies phraseological polysemy, phraseological synonymy, phraseological antonyms and paronymy incidents have been recognized. Paradigmatic and syntagmatic features consist of grammatical, morphological, syntactic and lexical indicates the use of semantic features.

Keywords: Polysemy, Synonymy, Semantic organization, Paradigmatic and Syntagmatic features

There are three classification values of phraseological units. The most well-known is the synchronic (semantic) classification of phraseological units by V.V. Vinogradov. He considered certain points first advanced by the Swiss linguist Charles Bally and on condition that a strong inspiration to a purely lexicological treatment of the material. It means that phraseological units were well-defined as lexical complexes with specific semantic features and classified accordingly.

Phraseological term of synonymy can be said to have been first applied by A.V. Koonin in relation to units.¹

The author's article introduces the concept and term "*structural synonymy*", the author calls the variants of phraseological units. Synonymous phrases with each other "the subtlety of meaning, the stylistic or both at the same time differs accordingly". The following examples as the English equivalent of the phrase incompatibility for example: Who is this young woman who goes out stealthily like this, and meets a young man, and comes back feeling as if *she had been treading on air*. [S.W. Maugham, Theatre]²

1. "to cry with one eye and laugh with the other" ↔ **SMILE AND CRY**
"to carry one hand and water in other"

2. "to have a double character"
"to be horse of another color" ↔ **TO BE DIFFERENT**
"to be another pair of shoes"

3. "to fall in love",
"to be absolutely sick with love",
"to take an enormous fancy to somebody" ↔ **LOVE AND FEELING**
"to be head over ears in love",
"to fall out of love"

There is a few special works in covering this topic. Lexical synonyms of Uzbek language is still pointing to S. Usmanov's article as the most appropriate interpretive work. That's the decent thing to do, and it should be birth of the dictionary is a great achievement of Uzbek lexicography.³ In the Uzbek language Phraseological synonymy can be studied from the following point of view:

- ✓ The amount of phraseological synonymy;
- ✓ The amount of phrases that are combined into a synonym slot;
- ✓ Phraseological synonymy and classification of phrases;
- ✓ On lexical-phraseological synonymy⁴

Synonymous phrases should not be disorganized *with their variants*. To do this, it is necessary to be able to distinguish mutually synonymous phrases from variants of a single phrase. A component in a synonymous phrase can be a definite word. For example, the following expressions are variants of one phrase in Uzbek:

¹ Кунин А.В. "Курс фразеологии современного английского языка". – М.:1986.-В.31.

² William Somerset Maugham Publisher: William Heinemann (UK); Doubleday Doran (US) Publication date: 1937

³ Кунин А.В. "Курс фразеологии современного английского языка". – М.:1986.-В.31.

William Somerset Maugham Publisher: William Heinemann (UK); Doubleday Doran (US) Publication date: 1937

⁴ Маъруфов Т. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. – Москва.: «Рус. язык», 1981. – 520 б.

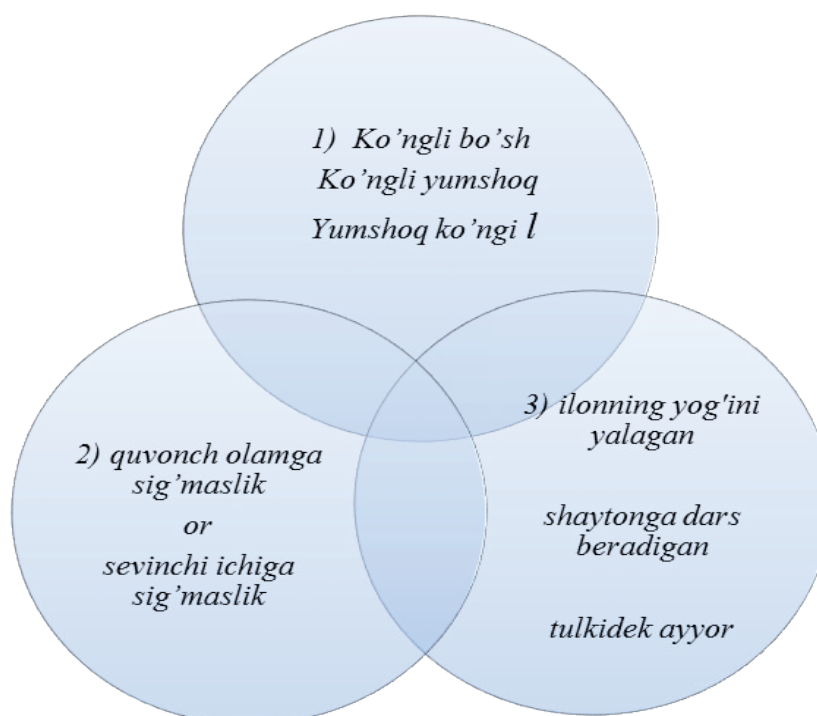

"Tuprog'i bir yerdan olingan"	<i>bir-biriga o'xshash (ko'rinishi, fe'li)</i>
"Tuprog'i bir joydan olingan"	
"Chehrasi yorishdi" "Yuzi yorishdi"	<i>Xursand bo'ldi</i>

In English:

<i>In a hole</i> <i>In a box</i> <i>"flog a dead horse"</i> <i>"beat a dead horse"</i>	<i>In depression</i> <i>to do useless thing</i>
---	--

These observations show that phraseological synonyms with different components often vary in the degree to which they are used more or less in speech at the figurative level.

1. At the first idiom's meaning depicts "ko'ngilchanlik", at the second idiom's meaning means "rahmdilik".

2. In the above phrases, *sevinchi ichiga sig'may*, *quvonchim olamga sig'maydi*¹ have the same meanings.

3. It has more figurative meaning in the context. But it owns same meaning.

The meaning of the significant word is not too remote from its ordinary meanings. This meaning is formed as a result of generalized figurative meaning of a free word-combination. It is the result of figurative metaphoric reconsideration of a word-combination.²

Antonyms in English and Uzbek phraseology - as a linguistic phenomenon

1. Two phrases: affirmation in the first case, negativity in the second case: *keep off the grass* (birovning ishiga burnini tiqmaslik) *poke one's nose into somebody's affairs* (birovning ishiga burnini tiqish) Keep it off here and poke.

2. Two semantically contradictory phrases can be a phraseology or a word, another is a free phrase or a free word:³

¹ Ёўлдошев Б. Бадиий нутқ стилистикаси. – Самарканд.: 1982. 826

² https://play.google.com/store/apps/details?id=com.fm.proverbs_idioms

³ Алехина А.И. Фразеологическая антонимия в современном английском языке. Автореферат дис....канд. фил. наука дис. – М., 1968. – 24 с.

keep one's hair on - keep one's temper;

lose one's hair- lose one's temper.

Let's look through some examples in the dictionaries which we have chosen for Uzbek phraseological units and their semantic organizations:

“aqli raso”- “alifni kaltak deydigan”, “yoqasini ushlamoq”- “pinaginiyam buzmaslik”, “jilovini bo'sh qo'ymoq”- “jilovini tortib qo'ymoq”.

In the dictionary the following phraseological units are given as examples of phraseological polysemy according to the classification of the extent of polysemy:

<i>“Yo'lga solmoq”</i>	1. ketish tomoniga to'g'rilab jo'natmoq
	2. to'g'ri yo'lga qaytarmoq
<i>“dodini bermoq”</i>	1. Haqqoniy ravishda jazolamoq
	2. Qirib tashlamoq
<i>“jon achchig'ida”</i>	1. O'limga qarshi kurashish istagi bilan
	2. Xavfdan qutulish hissi bilan juda keskin hayajonlangan holda

Phraseological homonymy is often the result of a disconnect between the meanings of polysemantic expressions. To carry out our study on phraseological homonymy in Uzbek and English languages, we looked up them from the perspective of the following classification:

One component of both phrases is homonymous, and the other component is the same word:

<i>“o'ng kelmoq”</i>	Ters holatga antonim; ishi yurishdi
<i>“o'ng kelmoq”</i>	Tushga oid; ro'yobga chiqdi
<i>“joni chiqdi”</i>	Jahli chiqdi
<i>“joni chiqdi”</i>	vafot etdi

G.E.Hakimova claims that “...In polysemy, as in synonymy, there is always a definite meaning of two or more phrases. The difference is that in polysemantic expressions we are forced to speak not only the synonymy of general expressions, but also the synonymy of certain phraseological meanings”¹.

<i>“jon achchig'ida”</i>	1. O'limga qarshi kurashish istagi bilan
	2. Xavfdan qutulish hissi bilan juda keskin hayajonlangan holatda
<i>“jon-jonidan o'tib ketdi”</i>	1. Jismonan alamli ta'sir qildi
	2. Ruhan alamli ta'sir qildi

Phraseological units express the action with figurative meaning, their semantic features were observed as a result of their possessing the phenomena of synonymy, antonymy, homonymy and polysemy. Semantic organization of phraseological units in the related and non-related languages are somewhat same. As we know, Uzbek language is colorful and bright with its heritage of idioms. They are used to utilize every speech of nations. Furthermore, English idioms own ironic and ideographic meanings similarly with Turkic language.

¹ Г.Э. Хакимова Фразеологик бирликларнинг лингвокультурологик аспекти. Тошкент – 2018, 126 б.

Referances

1. Алехина А.И. Фразеологическая антонимия в современном английском языке. Авто-реферат дис....канд. фил. наука дис. – М., 1968.
2. Кунин А.В. “Курс фразеологии современного английского языка”.
3. Г.Э. Хакимова Фразеологик бирликларнинг лингвокультурологик аспекти. Тошкент – 2018
4. Маъруфов Т. Ўзбек тилининг изохли луғати.– Москва.: «Рус. язык»
5. Раҳматуллаев Ш. Феъл туркумига тўғри келувчи фразеологик бирликларнинг грамматик қурилишининг асосий қўринишлари. // ТошДУ. Илмий ишлари. 104- чик. – Тошкент,
6. Йўлдошев Б. Бадий нутқ стилистикаси. – Самарқанд.: 1982
7. William Somerset Maugham Publisher: William Heinemann (UK); Doubleday Doran (US)
8. https://play.google.com/store/apps/details?id=com.fm.proverbs_idioms

РОЛЬ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА.

Авезова Мая Рузиевна

Бухарская область Гиждуванский район
общеобразовательная школа №23
учительница русского языка

Аннотация: В статье рассмотрена актуальность проблемы защиты природы и необходимости знания закономерностей устойчивого состояния биосферы. Приведены сведения о причинах и последствиях разрушения биосферы мерах по защите популяций и экосистемы.

Ключевые слова: охрана природы, природные ресурсы, законы природы, социальная экология.

«В условиях стремительного научно-технического прогресса и изменения геополитической структуры мира все большую актуальность приобретают проблемы регулирования воздействия, оказываемого человеком на биосферу, гармонизации взаимодействия общественного прогресса и сохранения благоприятной природной среды, достижения равновесия во взаимоотношениях «человек природа»

И.А.Каримов.

История человечества неразрывно связана с историей природы. Без использования природных ресурсов ни одно государство и ни один человек на земле жить не может, и нормальная жизнь во многом определяется уровнем их потребления и распределения. Ежегодный рост населения планеты усиливает антропогенную нагрузку на окружающую среду, а это, в свою очередь бумерангом возвращается к человеку, приводя к постоянно снижающемуся уровню здоровья населения.

Сегодня, как никогда остро встает проблема экологического воспитания подрастающего поколения. Только человек грамотный в экологическом отношении понимает, что природа сложный механизм, в котором все взаимосвязано. Воспитывать экологическую культуру - значит выработать широту взгляда на многообразие природы. Экологическое обучение учащихся начинается с уроков биологии на родном языке и продолжается на других уроках, в том числе на уроках русского языка и литературы с помощью русско-узбекского словаря: природа-табиат, краеведение – ўлкашунослик, жизнь-хаёт, мир-дунё, жахон.

Уроки русского языка обладают большим потенциалом для экологического воспитания. По новой программе изучения русского языка даны многие материалы, книги по русскому языку о родной природе, о животных, памятниках культуры, о временах года. При изучении многих тем, надо обращать не только на эстетические вопросы, но также нужно посвящать и экологические. Например: Рассказ Горшина, «Лягушка-путешественница», стихи Пушкина, «Осень», басни Крылова, стихи Тютчева и разные рассказы о родной природе, о животных и т.д. Содержание материала учебника русского языка можно использовать для расширения и углубления знаний школьников о природе: это тексты басен, стихотворения иллюстрируются картинками, которые можно использовать для организации бесед о временах года. Например: В начале каждого урока надо проводить словарную работу.

Затем приступить к проверке домашнего задания: Ребята зачитывают подобранные ими заметки из газет об экологии, о родной природе, о животных, о водных ресурсах Республики Узбекистан, об Арале о заповедниках. Потом на доске и в тетрадях записываются предложения:

1. Экология-это раздел биологии, изучающий взаимоотношения животных, растений, микроорганизмов между собой и с окружающей средой.

2. Социальная экология – раздел социологий, в котором рассматриваются проблемы взаимоотношений человека и среды.

Читается текст о городе Бухаре :

Бухара-древнейший город средней Азии. Она была одним из самых богатых центров. До 1920 года Бухара была столицей Ханства и превратилась в жемчужину градостроительства. Стройные башни, вертикальные колонны, минареты, мавзолеи неповторимая красота

узоров создавали впечатление удивительного города из восточной сказки.

Ведется беседа по содержанию текста с учащимися и предлагается такие вопросы

1. Почему называют Бухару городом-памятником?
2. Чем отличается новый город от старого?
3. Как вы понимаете слова: „Если мы не будем беречь это вечное, у нас ни будет ни старого, ни нового,,?

Беседы: „Охрана природы,,Рассказ об обмелении реки,,Зарафшан и Аральского моря.

Отвечая на вопросы, учащиеся обязательно называют реки «Зарафшан», «Амударью», «Аральское море», которые сильно милеют, а рыбы становятся все меньше и меньше. На уроках литературного чтения в 7 классе по теме : Пушкин стихотворение «Осень», Тютчева «Зима», «Весенние воды» учитель рассказывает сначала о природе Республики Узбекистан, его животном и растительном мире, климатических условиях, поднимает экологические проблемы.

Литература:

1. Экологический вестник N 7 стр. 45
2. А. Нуриева «Планету защитить от грязи». Учитель Узбекистана 2007, стр. 7
3. М. Ташпулатова «Дидактические основы построения заданий экологического содержания» 2000 год.
4. Г. Кузнецов «Земля под охраной патруля». Учитель Узбекистана 2000 год.

ФОРМИРОВАНИЕ БИЛИНГВАЛЬНОЙ ЛИЧНОСТИ РУССКОЯЗЫЧНОГО РЕБЁНКА-КИТАИСТА

Таирова Роза Мамадалиевна

Учительница русского языка и
литературы СШУИОП, 16 г. Навои.

Аннотация: В данной статье рассматривается проблема формирования билингвальной личности, составлены рекомендации о формировании билингвальной личности русскоязычного ребёнка-китаиста, а так же предложены возможные варианты решения проблемы исследования.

Ключевые слова: билингвы, дети-билингвы, дети-китаисты, языковая личность, билингвальная личность.

Знание иностранных языков в современном обществе- это глобальное преимущество, привилегии и возможности.

Всего в мире насчитывается около 7100 языков, количество людей, которые говорят на двух и более языках значительно больше тех, кто владеет только одним. Около 70% населения в той или иной мере владеют более, чем 1 языком. Так, например, в Индии дети изучают сразу 2 или 3 из 23 национальных языков. Это всё подтверждает актуальность изучения нескольких языков.

Ранее считалось, что дети-билингвы развиваются медленнее детей, которые изучают один язык, но современные исследования установили, что работа, которую мозг постоянно совершает для переключения между языками стимулирует умственную деятельность: улучшает концентрацию внимания, память и способность выполнять несколько операций одновременно. Э.Белосток говорит, что мозг билингвов более развит и такие дети в большей степени склонны к абстрактному мышлению, более мобильны и имеют высокий уровень, так называемых «гибких навыков».

Но, с другой стороны, ранний искусственный билингвизм, который сейчас набирает популярность, нельзя назвать истинным билингвизмом и проблема формирования билингвальной личности в таком случае является наиболее актуальной.

Билингвальная языковая личность- это личность выраженная в языке и через язык. У детей должна формироваться потребность в постоянном использовании иностранного языка, даже в мелких бытовых ситуациях, чего можно достичь лишь при условии, что использование второго языка будет активно поддерживаться родителями и окружающими. Например, дворянские дети в России, которые имели иностранных гувернанток.

Сегодня же достаточно часто встречаются такие родители, которые не владеют языком и не стремятся это исправить, но своих детей отдают в детские сады с изучением иностранного, а то и двух или разного рода языковые курсы. Знание и владение несколькими языками подразумевает факт существования билингвальной личности и связано с более длительным сохранением когнитивных функций. Сейчас на пике востребованности находится китайский язык, но меньше всего эта актуальность или политическая ситуация важна для детей дошкольного возраста. По данным института дипломатической службы госдепартамента США, труднейшим для изучения языком является именно китайский. Анализ научной литературы позволил обобщить рекомендации для образовательных организаций, преподающих китайский язык дошкольникам, педагогов и родителей, желающих сформировать у русскоязычных детей истинную билингвальную языковую личность с китайским языком.

Во-первых, необходимо опираться во всём на интерес детей. Формированию языковой личности, прежде всего, способствует освоение языковой картины мира другого народа, это говорит о том, что ребенок должен не просто владеть кодовой системой языка, а перенять менталитет того народа, которому этот язык принадлежит. В условиях активного билингвизма это очень поможет формированию полноценной билингвальной языковой личности.

Во-вторых, важна квалификация педагога. Лучший вариант- это специалист по работе с дошкольниками с педагогическим или филологическим образованием. Для успешного обучения, учителю необходимо чётко понимать психологические особенности детей

данного возраста. Кроме того, методики преподавания и образовательный процесс имеют существенные отличия.

В-третьих, необходимо обратить внимание на цель и направленность обучения. Целью занятий с дошкольниками является развитие интереса к новому языку и мотивации к процессу коммуникации на нём, а не изучение большого количества лексических единиц и грамматических конструкций, направленность должна быть именно коммуникативной. На современном этапе понимание языка состоит в определении языка ведущим средством коммуникации людей в обществе. Важно сформировать у ребёнка понимание, что китайский язык- это, прежде всего, способ общения.

В-четвёртых, для непосредственного живого общения самое главное- это фонетика, которая необходима в китайском языке из-за высокой омонимии языка и большого количества омофонов. Например, слово «shi» (без указания тона) связано более чем с тридцатью разными морфемами. На первых этапах педагог может обучить детей языку только имитационным путём, используя метод устного опережения, из чего следует переход обучения навыкам чтения и письма на второй план.

В-пятых, общевремязанятий играет важную роль для формирования языковой личности, чем больше вы занимаетесь с детьми, используя различные возрастосообразные методы и формы, тем лучше. Чтобы научить ребёнка говорить и думать на втором языке необходимо уделять ему столько же времени как и первому, а так же очень важно активное содействие родителей.

Ситуация билингвизма и формирования билингвальной языковой личности не является простой и однозначной. Но при правильном подходе и поддержке развития ребёнка родители и учителя могут дать ему незаменимый навык, неординарные способности и колоссальные преимущества.

Таким образом, именно билингвальная языковая личность, освоившая русский и китайский в равной степени и органической связи с культурой народов, в состоянии адекватно воспринять речь, а рекомендации, изложенные нами в данной статье, призваны помочь в формировании такой личности.

Библиографический список

1. Воробьёв В.В. Лингвокультурология/В.В. Воробьёв - М.: Издательство РУДН, 2006. - 112 с.
2. Корнилов О.А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. Издание 2-е, исправленное и дополненное / О.А. Корнилов - М.: ЧеРо, 2003. - 349 с.
3. Протасова Е.Ю. Методика обучения дошкольников иностранному языку: учеб. пособие / Е.Ю. Протасова, Н.М. Родина: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС. – М., 2010. – 301 с.
4. Мишанова О.Г. Смыслоосознание культуры в языке: методические традиции и инновационные тренды // Социум и власть. 2016. №6 (62). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/smysloosoznanie-kultury-v-yazyke-metodicheskie-traditsii-i-innovatsionnye-trendy> (дата обращения: 05.04.2019).
4. Руденко Н. Китайский язык для самых маленьких / Н. Руденко – М.: Астрель, 2008. – 160 с.
5. Bialystok Ellen, Raluca Barac (March–April 2012)/ Bilingual Effects on Cognitive and Linguistic Development: Role of Language/ Bialystok E., Raluca B.// Cultural Background, and Education. Child Development. – 2012. – No. 83 (2).-P. 413–422.

НЕКОТОРЫЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ КАЧЕСТВО ОБРАЗОВАНИЯ

Умарова Гулжан Ермекбаевна

Навоийской области Канимехского района школа №2

Учитель русского языка и литературы

Аннотация. Статье рассматриваются вопросы оценки качества образования. В процессе исследования проанализированы различные подходы, методы и критерии.

Ключевые слова: оценка, качество, образование, метод, процесс, критерий.

Abstract. The article is devoted to the consideration of topical issues related to the assessment of the quality of education. In the process of research, various approaches, methods and criteria were analyzed.

Keywords: assessment, quality, education, method, process, criterion.

В условиях стремительной разработки и распространения инновационных технологий, научно-технического прогресса возрастает роль и значение подготовки высококвалифицированных специалистов и, как следствие, приобретают все большую актуальность вопросы предоставления качественных образовательных услуг с целью соответствия уровня подготовки специалистов потребностям экономики, производства и управления. Вместе с тем, влияние интеграционных процессов, растущая роль глобализации обуславливают необходимость использования международных образовательных стандартов и критериев оценки качества в сфере предоставления образовательных услуг.

Качество образования составляет основу обеспечения и повышения уровня жизни индивидуума, что представляет собой главную цель существования государства. Этот критерий является базовым, он занимает особое место в процессе реформирования общества и является составляющим элементом социальной функции государственного управления, которая рассматривает образование в рамках механизма социального воспроизводства населения с помощью создания условий для развития личности и творческой самореализации каждого гражданина; воспитания людей, способных эффективно работать и обучаться в течение всей жизни; обеспечения социальной среды, которая генерирует потребность в качественном образовании для граждан и предоставляет возможности ее удовлетворения.

В последнее время повышению качества образования, а также совершенствованию системы образования уделяют значительное внимание отечественные и зарубежные ученые. Для эффективного управления, принятия взвешенных решений, сравнения и адекватной оценки современного состояния качества подготовки специалистов необходимо систематическое измерение и оценка качества образования.

По нашему мнению, качество образования это многоплановая категория и критерии ее оценки могут быть самыми разными. Можно выделить четыре основных аспекта оценки качества образования, которые дополняют друг друга:

- гарантированное соблюдение базовых стандартов и эталонов;
- достижение поставленных целей на всех этапах образовательного процесса;
- способность удовлетворять запросы и ожидания потребителей образовательных услуг, а также участников рынка труда;
- стремление к усовершенствованию процесса обучения.

Образовательный процесс является одним из основных процессов деятельности учебного заведения, то оценку качества образования целесообразно осуществлять по трем направлениям: анализ условий оказаний образовательных услуг, оценка текущих показателей реализации образовательного процесса и оценка результатов образовательного процесса. Критерии качества результата образовательного процесса позволяют определить уровень подготовки будущих специалистов для практической деятельности, а критерии качества условий и самого процесса обучения — осуществлять координацию деятельности всех субъектов образовательного процесса по реализации целенаправленных воздействий на процесс. Поскольку основной целью подготовки будущего специалиста является его профессиональная компетентность, то качество результатов представим, исходя из семантической трактовки данной дефиниции: как интегральную характеристику профессиональных и личностных качеств будущего работника.

Таким образом, группа критериев качества результатов образовательного процесса позволит отслеживать практические и личностные навыки будущих специалистов. Критерии качества условий преподавания сводятся к оценке следующих факторов:

- потенциал обучающихся и кадровый потенциал;
- учебно-методическое и дидактическое обеспечение образовательного процесса и учебных программ;
- библиотечный фонд и информационные ресурсы;
- удовлетворенность обучающихся и сотрудников социальными условиями;
- материально-техническое обеспечение;
- научный и инновационный потенциал учебного заведения.

Критерии качества реализации образовательного процесса в учебном заведении:

- обеспечение лидирующей роли руководства в вопросах качества и постоянного усовершенствования всех аспектов деятельности заведения; обеспечение соответствия миссии, видения, основных ценностей политики и стратегии поставленным целям;
- реализация образовательных программ и академической мобильности; эффективное проведение учебно-воспитательной работы;
- организация различных видов практической деятельности для обучающихся;
- осуществление общего менеджмента в учебном заведении, включая управление персоналом, инфраструктурой, материальными и информационными ресурсами, технологиями;
- соблюдение внутренних гарантий качества;
- результативность набора обучающихся;
- успешность, степень их готовности к продолжению образования;
- уровень сформированности профессиональных компетенций;
- удовлетворенность запросов работодателей;
- результаты, которых добилось учебное заведение относительно запланированных целей повышения качества подготовки специалистов.

Подводя итоги отметим, что сегодня существует широкий спектр различных вариантов и возможностей для выбора подходов к оценке качества образования в зависимости от поставленных задач и понимания, того что делает образование качественным.

Список использованной литературы

1. Диалог на тему «Развитие человеческого капитала: образование для будущего» был организован ЮНИСЕФ и общенациональным движением «ЮОсалиш» (Электронный ресурс). – режим доступа <https://www.gazeta.uz/ru/2019/06/26/education/>
2. Итоги 2019 года: качество образования в нашей стране будет оцениваться исследованием PISA 2021 и программой PIRLS-2021 (Электронный ресурс). – режим доступа <https://strategy.uz/index.php?news=744&lang=ru>
3. Международная программа по оценке образовательных достижений учащихся (Электронный ресурс). – режим доступа / https://ru.wikipedia.org/wiki/Международная_программа_по_оценке_образовательных_достижений_учащихся#2018_год

"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР" МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 27-КЎП ТАРМОҚЛИ ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

(7-қисм)

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусахҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.04.2021

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000
